

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra dějin a didaktiky dějepisu

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Jan III. z Dražic

Jan III of Dražice

Ing. Bc. Gabriela Dykastová

Vedoucí práce: prof. PhDr. Kateřina Charvátová, CSc.

Studijní program: Učitelství pro střední školy

Studijní obor: N D-FJ

2017

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma *Jan III. z Dražic* vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 19. dubna 2017

.....

Gabriela Dykastová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí mé diplomové práce paní prof. PhDr. Kateřině Charvátové, CSc. za věnovaný čas, vstřícnost a cenné připomínky, které napomohly zkvalitnění této práce. Dále bych ráda poděkovala své rodině za podporu a trpělivost při dokončování práce.

ABSTRAKT

Diplomová práce se věnuje období episkopátu Jana III. z Dražic. Cílem práce je popsat ekonomický, politický a kulturní vývoj diecéze v daném období na základě využití metod analýzy, popisu a komparace. Diplomová práce nejprve představuje osobnost pražského biskupa Jana III. z Dražic. Dále se zaměřuje na analýzu správy a majetku biskupství v průběhu 2. poloviny 13. století. Práce se též zabývá politickou aktivitou biskupa v souvislosti s vládou českého krále Přemysla Otakara II. Dalšími oblastmi zkoumání jsou biskupův dvůr a jeho itinerář. Závěrem práce je zjištění, že v průběhu episkopátu Jana III. z Dražic začala být reorganizována diecézní správa a byly založeny dva nové biskupské hrady. Majetek biskupství se však v tomto období již nerozrůstal. Ve srovnání s olomouckým biskupem Brunem ze Schauenburku byl pražský biskup méně aktivní v rámci královské politiky.

KLÍČOVÁ SLOVA

Jan III. z Dražic, Pražské biskupství, 13. století, Přemysl Otakar II., církevní dějiny

ABSTRACT

The diploma thesis focuses on the period of the episcopacy of Jan III of Dražice. The aim of the thesis is to describe the economic, political and cultural situation on the basis of analyses, description and comparison of acquired information. The thesis presents the personality of the Prag bishop Jan III of Dražice. It also analyse the administration and property of the Diocese of Prague in the second half of the 13th century. Finally, the thesis focuses on the political activity of the Prag bishop during the government of king Ottokar II. of Bohemia, the court of Jan III and his travel itinerary. The conclusion of the thesis is the recognition that during the period of the episcopacy of Jan III of Dražice the administration of Diocese began to be reorganized, two new episcopal castles were built, the episcopal office started to work and the property of Diocese did not increase. In comparison with the bishop of Olomouc Bruno of Schauenburg, Jan III was not so politically active in the royal policy.

KEYWORDS

Jan III of Dražice, Diocese of Prague, 13th century, Ottokar II of Bohemia, history of the Catholic Church

Obsah

1	ÚVOD	8
2	PRAMENY A LITERATURA	10
3	PRAŽSKÉ BISKUPSTVÍ VE 2. POLOVINĚ 13. STOLETÍ.....	18
3.1	VOLBA PRAŽSKÉHO BISKUPA	20
3.2	ŽIVOT A OSOBNOST JANA III. Z DRAŽIC	22
3.2.1	Rod pánů z Dražic	23
3.2.2	Znak rodu pánů z Dražic	30
4	SPRÁVA BISKUPSTVÍ.....	32
4.1	BISKUPSKÁ KANCELÁŘ	33
4.1.1	Jmenování farářů a konfirmace obsazení beneficií.....	38
4.1.2	Konfirmační listiny (klášterní fundace, donace, práva vyšehradské kapituly)	39
4.1.3	Indulgenční listiny	44
4.1.4	Delimitační, mandatorní, exkomunikační a interdikční listiny	47
4.1.5	Majetkové listiny.....	49
4.2	CÍRKEVNÍ SPRÁVA BISKUPSTVÍ	50
4.2.1	Obsazování beneficií	51
4.2.2	Reforma organizační struktury biskupství	53
4.2.3	Konání diecézních synod	56
4.2.4	Výběr desátku	58
4.2.5	Správa katedrálního kostela a světicí povinnost biskupa	60
4.3	BISKUPSKÉ SOUDNICTVÍ.....	62
4.4	MAJETKOVÁ SPRÁVA BISKUPSTVÍ.....	64
5	DVŮR BISKUPA JANA III. Z DRAŽIC.....	66
5.1	DVŮR VE SMYSLU FEUDÁLNÍHO DVORA	67
5.2	DVŮR VE SMYSLU „KURIE“ JAKOŽTO CENTRA CÍRKEVNÍ SPRÁVY	68
5.3	DVŮR JAKO HOSPODÁŘSKÝ ČI REZIDENČNÍ OBJEKT	69
6	MAJETEK PRAŽSKÉ DIECÉZE V OBDOBÍ EPISKOPÁTU JANA III. Z DRAŽIC	72
6.1	MAJETEK PRAŽSKÉHO BISKUPSTVÍ DO ROKU 1258	73
6.1.1	Účast pražského biskupství na kolonizaci území.....	75
6.1.2	Poddanská města a významné osady pražského biskupství	78
6.2	ROZŠÍŘENÍ A SPRÁVA MAJETKU BISKUPSTVÍ V OBDOBÍ EPISKOPÁTU JANA III. Z DRAŽIC	81
6.2.1	Směna biskupských a královských vesnic v roce 1268	83
6.2.2	Shrnutí majetku vlastněného pražským biskupstvím za Jana III. z Dražic.....	85
6.2.3	Správa a stav biskupského majetku za episkopátu Jana III. z Dražic	88

7	POLITICKÁ ČINNOST BISKUPA JANA III. Z DRAŽIC	91
7.1	POZICE JANA III. Z DRAŽIC V DOMÁCÍ POLITICE.....	93
7.2	ÚČAST BISKUPA JANA III. Z DRAŽIC V ZAHRANIČNÍ POLITICE PŘEMYSLA OTAKARA II.....	98
7.3	JAN III. Z DRAŽIC A KURIÁLNÍ POLITIKA	101
7.4	ÚČAST BISKUPA PŘI DVORSKÝCH CEREMONIÍCH A SLAVNOSTECH	105
8	ITINERÁŘ JANA III. Z DRAŽIC.....	108
8.1	CESTY NA POČÁTKU EPISKOPÁTU JANA III. Z DRAŽIC	110
8.2	ITINERÁŘ JANA III. V 60. LETECH 13. STOLETÍ.....	113
8.3	ITINERÁŘ JANA III. V 70. LETECH 13. STOLETÍ.....	119
8.4	SHRNUTÍ ITINERÁŘE	124
9	ZÁVĚR.....	126
10	SEZNAM POUŽITÝCH INFORMAČNÍCH ZDROJŮ.....	129
10.1	SEZNAM PRAMENŮ.....	129
10.2	SEZNAM LITERATURY	131
11	SEZNAM PŘÍLOH.....	139

1 Úvod

Diplomová práce se zabývá episkopátem Jana III. z Dražic. Pražský biskup Jan III. působil v úřadu v letech 1258-1278. Doba jeho episkopátu se z většiny překrývala s obdobím vlády českého krále Přemysla Otakara II. (1253-1278), s nímž biskup v rámci svého úřadu při řešení některých otázek spolupracoval.

Rozrůstající se říše Přemysla Otakara II. se rozkládala na území více církevních provincií. Rakousy, Štýrsko a většina Korutan náležely k salcburské arcidiecézi, přičemž Rakousy patřily v užším vymezení do pasovské diecéze. Kraňsko bylo připojeno k biskupství v Terstu. Čechy a Morava s diecézemi v Praze a v Olomouci náležely pod církevní správu arcibiskupství v Mohuči, přičemž je od ní odděloval výběžek řezenské diecéze v okolí Chebu.¹ Výjimečné postavení v rámci královské politiky měly pražská a olomoucká diecéze, které se rozprostíraly na dědičném území českých králů.

Ač postava významná z hlediska svého místa v církevní hierarchii a přínosu pro budoucí vývoj pražského biskupství, tak chybí monografie týkající se osoby Jana III. a období jeho episkopátu. Z biskupů z rodu Dražiců je pozornost zaměřena především na Jana IV. z Dražic, jehož postavě byly na rozdíl od jeho stejnojmenného předka věnovány již tři monografie. Práce si proto klade za cíl napsat životopis Jana III. z Dražic a zařadit jeho postavu do kontextu období vlády Přemysla Otakara II.

Předložená práce se v původním zamýšleném tematickém vymezení měla zaměřit především na osobu Jana III. z Dražic a vývoj pražské diecéze v období jeho episkopátu. V zájmu zachování kontinuity a návaznosti textu však bylo nezbytné udělat v některých kapitolách přesahy do předchozích období či zmínit paralely a rozdíly oproti vývoji v olomouckém biskupství. I přes porovnání obou diecézí v dílčích otázkách však práce jako celek nemá komparační charakter.

Cílem diplomové práce je prozkoumání ekonomického, politického a kulturního vývoje pražské diecéze v období episkopátu Jana III. z Dražic. Dílčím cílem je postihnout změny v oblasti správy, velikosti majetku diecéze a organizaci biskupského

¹ Josef ŽEMLIČKA. *Přemysl Otakar II.: král na rozhraní věků*. Praha: NLN, 2011, s. 306.

dvora. Z hlediska správy je cílem vyzkoumat, zda již došlo k plné aplikaci zásad stanovených *Velkým privilegiem české církve* a zda správní reformy probíhaly v pražském biskupství stejným způsobem jako v olomouckém. Dalším cílem je zjistit, jak biskupskou politiku ovlivnilo překrývání Janova episkopátu s téměř celým obdobím vlády Přemysla Otakara II.

Jednotlivé kapitoly se věnují osobnosti biskupa Jana III. a jeho rodu, správě biskupství, biskupovu dvoru, majetku diecéze a politické činnosti biskupa. V závěrečné kapitole je též vypracován biskupův itinerář.

Práce vychází především z pramenů diplomatického charakteru, z nichž většina byla čerpána z pátého dílu *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae*. Doplnujícím zdrojem informací jsou též narativní prameny, především některé části tzv. *Druhého pokračování Kosmova*, *Kronika tak řečeného Dalimila* a *Kronika Františka Pražského*. Vedle pramenů práce také vychází ze sekundární literatury, která je společně s prameny podrobněji rozebrána v následující kapitole.

Práce pracuje s metodami analýzy a popisu. Analytický charakter mají především kapitoly a podkapitoly *Rozšíření a správa majetku biskupství v období episkopátu Jana III. z Dražic*, *Itinerář Jana III. z Dražic* a rozbor jednotlivých druhů listin v kapitole *Biskupská kancelář*. Při studiu některých dílčích otázek je též použita metoda komparace pražského a olomouckého biskupství.

2 Prameny a literatura

Písemné prameny umožňující zkoumání episkopátu Jana III. z Dražic jsou buď diplomatické či narativní. Významnější roli z nich hrají diplomatické prameny. Důvodem je četnost těchto pramenů a také jejich obsah, který umožňuje vhled do činnosti biskupství v různých oblastech zahrnujících správu, vztah biskupství s kláštery až po jeho vztahy s panovníkem ve 2. polovině 13. století. Jan III. z Dražic figuruje v roli vydavatele, příjemce, svědka či jinak zainteresované osoby ve 128 listinách publikovaných ve třech svazcích pátého dílu edice listin *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae*.² Z celkového počtu listin bylo 63 vydáno přímo biskupem.

Některé listiny z období episkopátu Jana III. z Dražic se také nacházejí v digitalizované podobě ve fondu Národního archivu ve sbírce *Archiv kolegiální kapituly vyšehradské, I. díl - Listiny (1088)- 1879*.³

Dílčí informace týkající se pražského biskupství a jeho vztahů s cisterciáckým řádem se též nacházejí v edici *Statuta Capitulum generalium Ordinis Cisterciensis ab anno 1116 ad annum 1784*.⁴

Na rozdíl od diplomatických pramenů jsou zmínky o biskupovi Janovi III. z Dražic v narativních pramenech různé provenience pouze kusé, postrádají podrobnosti a nepokrývají rovnoměrně celé období jeho episkopátu. Přesto je však možné doplnit dílčí informace o historii pražského biskupství z *Kosmovy kroniky*⁵ a o době Jana III.

² *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. Tomi V. Fasciculus primus*. Šebánek, Jindřich – Dušková, Sáša (edd.), Praha: Academia, 1974. 720 s.

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. Tomi V. Fasciculus secundus. Šebánek, Jindřich – Dušková, Sáša (edd.), Praha: Academia, 1981. 624 s.

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. Tomi V. Fasciculus tertius. Šebánek, Jindřich – Dušková, Sáša (edd.), Praha: Academia, 1982. 452 s.

³ František BENEŠ (ed.). *Archiv kolegiální kapituly vyšehradské, I. díl - Listiny (1088)- 1879*, Praha: Inventáře SÚA, 1963.

⁴ *Statuta Capitulum generalium Ordinis Cisterciensis ab anno 1116 ad annum 1784*. II a III, ed. J. M. Canivez, Louvain 1934–1935.

⁵ *Kosmova kronika*, Fiala, Zdeněk – Bláhová, Marie (edd.), přel. Karel Hrdina a Marie Bláhová, Praha: Československý spisovatel, 2012. 279 s.

z *Letopisů českých od roku 1196 do roku 1278*⁶, *Příběhů krále Přemysla Otakara II.*⁷, *Kroniky tak řečeného Dalimila*⁸ a *Kroniky Františka Pražského*⁹.

Sfragistické prameny náležející k biskupským listinám z období episkopátu Jana III. z Dražic lze nalézt ve sbírce *Archiv kolegiální kapituly vyšehradské (1130-1523)* ve fondu Národního archivu. Digitalizovaná forma vybraných listin je dostupná z portálu *monasterium.net*.¹⁰

Heraldickým pramenem souvisejícím s rodem Dražiců je vyobrazení gotické podoby rodového znaku v erbovní síni na německém hradě Lauf.¹¹ Podoba rodového znaku je též patrná na pečeti Řehníka z Litovic z roku 1279, kterou převzal *Ottův slovník naučný*.¹² V ostatních publikacích věnujících se heraldice jsou zobrazeny pouze nákresy různých možných variant erbu.

Kartografické prameny z období 13. století se nezachovaly. Rovněž neexistuje urbář či jiný seznam majetku pražského biskupství z období Jana III. z Dražic, který by umožnil rekonstruovat kartograficky přesnou dokumentaci biskupského zboží. Proto jsou přiložené mapy nově vytvořeny na základě studia diplomatických pramenů a sekundární literatury. Některé názvy vesnic, často již zaniklých, byly dohledány

⁶ *Fontes rerum Bohemicarum II: Letopisy české od roku 1196 do roku 1278* [online], in: *Fontes Rerum Bohemicarum*, sv. II., Emler, Josef (ed.), přel. V. V. Tomek, Praha: Grégr a Dattel, 1874. Novodobý překlad je dostupný v: *Pokračovatelé Kosmovi*, Fiala, Zdeněk – Bláhová, Marie (edd.), přel. Karel Hrdina, V. V. Tomek a Marie Bláhová, Praha: Svoboda, 1974. 251 s.

⁷ *Fontes rerum Bohemicarum II: Příběhy krále Přemysla Otakara II.* [online], in: *Fontes Rerum Bohemicarum*, sv. II., Emler, Josef (ed.), přel. V. V. Tomek, Praha: Grégr a Dattel, 1874. Novodobý překlad je dostupný v: *Pokračovatelé Kosmovi*, Fiala, Zdeněk – Bláhová, Marie (edd.), přel. Karel Hrdina, V. V. Tomek a Marie Bláhová, Praha: Svoboda, 1974. 251 s.

⁸ *Kronika tak řečeného Dalimila*, Bláhová, Marie (ed.), předl. Marie Krčmová. Praha: Svoboda, 1977. 240 s.

⁹ *Kronika Františka Pražského* [online], in: *Fontes Rerum Bohemicarum*, sv. IV., Emler, Josef (ed.), Praha: Grégr a Valečka, 1884.

¹⁰ NÁRODNÍ ARCHIV. *Archiv kolegiální kapituly vyšehradské (1130-1523)* [online], in: *monasterium.net*.

¹¹ Fotografie rodového erbu je dostupná v publikaci: Milan MYSLIVEČEK. *Erbovník, aneb kniha o znacích i osudech rodů žijících v Čechách a na Moravě*. Praha: Horizont, 1993, s. 138.

¹² *Ottův slovník naučný. Sv. 7 (Dánsko-Dřevce)*. Praha, Litomyšl, Polička: Paseka, Argo, 1997, s. 948.

v toponymické příručce od Antonína Profouse *Místní jména v Čechách: jejich vznik, původní význam a změny*.¹³

Hmotnými prameny z období episkopátu Jana III. z Dražic jsou pozůstatky biskupských sídel, především biskupských hradů. Vzhledem k rozsáhlým pozdějším přestavbám a proměnám sídelní struktury měst se však zachovalo jen málo hmotných památek z období 13. století. Můžeme však vycházet z nákresů a plánů původní podoby biskupských sídel v sekundární literatuře, která umožňuje alespoň částečnou rekonstrukci podoby biskupského majetku ve 13. století.¹⁴

Episkopát Jana III. z Dražic pokrýval většinu období vlády Přemysla Otakara II., a proto je možno čerpat dílčí obecné informace o období a postavení biskupa v domácí a zahraniční politice panovníka z obecných dějinných přehledů, které se zaměřují na období 2. poloviny 13. století. O biskupově politické činnosti v rámci vlády Přemysla Otakara II. nejlépe pojednává příslušná část *Českých dějin* od Václava Novotného.¹⁵ Informace o dvoru Jana III. z Dražic, církevní správě, soudnictví a jiných dílčích tématech se nacházejí v prvních dvou svazcích Tomkova *Dějepis města Prahy*.¹⁶

Dílčí informace k různým tématům lze nalézt roztroušené v dalších obecných přehledech, z nichž je třeba připomenout především *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě* od Františka Palackého, *Velké dějiny zemí Koruny české III.* od Vratislava Vaníčka a *Přemysl Otakar II.: král na rozhraní věků* od Josefa Žemličky.¹⁷

¹³ Antonín PROFOUS. *Místní jména v Čechách: jejich vznik, původní význam a změny*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1947-1960.

¹⁴ Tomáš DURDÍK. *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*. Praha: Libri, 1999. 733 s.

Tomáš, DURDÍK, Pavel BOLINA. Hrady pražského biskupství (arcibiskupství), in: Nekuda, Vladimír (ed.): *Archæologia historica*. Roč. 1996, č. 21. Brno: Musejní a vlastivědná společnost. S. 291-306.

¹⁵ Václav NOVOTNÝ. *České dějiny. Díl I, část IV. Rozmach české moci za Přemysla II. Otakara*. Praha: Laichter, 1937, 497 s.

¹⁶ Václav Vladivoj TOMEK. *Dějepis města Prahy. Díl I*. Praha: Řivnáč, 1855. 630 s.

Václav Vladivoj TOMEK. *Dějepis města Prahy. Díl II*. Praha: Řivnáč, 1871, 553 s.

¹⁷ František PALACKÝ. *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě. Díl druhý*. Praha: Adonai, 2002. 478 s.

Vratislav VANÍČEK. *Velké dějiny zemí Koruny české III*. Praha a Litomyšl: Paseka, 2002. 757 s.

Josef ŽEMLIČKA. *Přemysl Otakar II.: král na rozhraní věků*. Praha: NLN, 2011. 752 s.

Osobě biskupa Jana III. z Dražic dosud nebyla věnována žádná monografie. Obecné informace o biskupu Janu III. z Dražic a období jeho episkopátu můžeme nalézt v souborných dílech, která zpracovávají české církevní dějiny. Jednu ze syntéz dějin pražské diecéze provedl Klement Borový.¹⁸ Ačkoli období episkopátu Jana III. věnuje celých šest stran textu, tak se povětšinou zaměřuje jen na klíčové události vlády Přemysla Otakara II., v nichž se jméno biskupa Jana vyskytuje pouze okrajově. Stručný medailonek Jana III. z Dražic se též nachází v *Encyklopedii českých a moravských sídelních biskupů* od Milana Bubna.¹⁹ Katolický kněz Bohumil Zlámal v polovině 20. století postupně sepsal příručky k celým českým církevním dějinám, z nichž se jeden díl též věnuje 13. a 14. století.²⁰ Kněz a historik Jaroslav Kadlec se v prvním dílu *Přehledu českých církevních dějin* zaměřil na vývoj církve v českých zemích, především pak na pravomoci biskupa a vývoj církevní organizace.²¹

Jan III. je také zmiňován v souvislosti s významnějším biskupem z rodu Dražiců, Janem IV. z Dražic. Postavě Jana IV. byly věnovány tři publikace, z nichž nejstarší pochází od Václava Chaloupeckého, mladší od Jiřího Sahuly a nejmladší je soubor článků od Zdeňky Hledíkové.²² Ve zmíněných publikacích je v souvislosti s dějinami rodu i církevními dějinami stručně zmiňována i osobnost Jana III. z Dražic. Především Václav Chaloupecký se snažil sestavit rodokmen Dražiců a zasadit do něj všechny biskupy spojované s tímto predikátem. Tento rodokmen však není zcela přesný.²³

Církevní správě biskupství ve 2. polovině 13. století se věnovalo více autorů. Existují dvě obecné syntézy zaměřené na církevní správu středověkých Čech, které se

¹⁸ Klement BOROVÝ. *Dějiny diecéze pražské. Na památku 900letého jubilea*. Praha: Svatojanské dědictví, 1874. 531 s.

¹⁹ Milan M. BUBEN. *Encyklopedie českých a moravských sídelních biskupů*. Praha: LOGIK s. r. o., 2000. 411 s. ISBN 80-902811-0-9.

²⁰ Bohumil ZLÁMAL. *Příručka českých církevních dějin III.: doba gotické katolicity (1200–1400)*. Olomouc: Matice cyrilometodějská s. r. o., 2007. 413 s.

²¹ Jaroslav KADLEC. *Přehled českých církevních dějin I*. Praha: ZVON, 1987. 332 s.

²² Václav CHALOUPECKÝ. *Jan IV. z Dražic: poslední biskup pražský*. Praha: Společnost přátel starožitností, 1908. 79 s.

Jiří SAHULA. *Jan IV. z Dražic: biskup pražský*. Olomouc: Vítězové, 1939. 48 s.

Zdeňka HLEDÍKOVÁ. *Biskup Jan IV. z Dražic*. Praha: Karolinum, 1992. 206 s.

²³ Problematika rodokmenu Dražiců bude zmíněna v kapitole *Rod pánů z Dražic*.

též zabývají situací v pražském biskupství za episkopátu Jana III. z Dražic. Rozsáhlé pasáže věnované církevní správě ve sledovaném období se nacházejí ve vysokoškolské učebnici *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost* zpracované Zdeňkou Hledíkovou, Janem Janákem a Janem Dobešem.²⁴ Novější publikace *Svět české středověké církve* nabízející syntézu dějin české středověké církve pochází od Zdeňky Hledíkové.²⁵ Dílčí tématům náležejícím do oblasti církevní správy ve zkoumaném období se věnoval i Karel Krofta.²⁶ Vojtěch Vaněk se později ve své studii zaměřil pouze na dílčí problematiku výběru desátku a obsazování beneficií.²⁷ Petr Sommer se v jednom ze svých příspěvků věnoval výběru desátků a reformě organizační struktury církve ve 13. století.²⁸ Postavením české církve ve 13. století se podrobněji zabýval Zdeněk Fiala.²⁹ V části věnované postavení církve věnoval velký prostor otázkám proměny vztahu církve vůči světské moci po boji biskupa Ondřeje za emancipaci české církve. Rovněž dal do kontextu některé události, které za episkopátu následujících biskupů úzce souvisely s touto problematikou. Žádnému z biskupů však již nevěnoval takovou pozornost jako biskupu Ondřeji. V části příspěvku věnovanému správě církve se však již podrobněji zaměřil na proměnu správy diecézí v celém 13. století. Podrobně se v této souvislosti věnoval především otázkám soudnictví a konání synod.

Biskupskou kanceláří se v některých ze svých příspěvků podrobněji zabývali Rostislav Nový a Ivan Hlaváček. Rostislav Nový se zajímal o chod biskupské

²⁴ Zdeňka HLEDÍKOVÁ, Jan JANÁK, Jan DOBEŠ. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. Praha: NLN, 2007. 570 s.

²⁵ Zdeňka HLEDÍKOVÁ. *Svět české středověké církve*. Praha: Argo, 2010. 504 s.

²⁶ Kamil KROFTA. Kurie a církevní správa zemí českých v době předhusitské, in: Goll, Jaroslav – Pekař, Josef (edd.), *Český časopis historický*. 1904, roč. X, č. 3. Praha: Bursík a Kohout. S. 249-275.

Kamil KROFTA. Kurie a církevní správa zemí českých v době předhusitské, in: Goll, Jaroslav – Pekař, Josef (edd.), *Český časopis historický*. 1906, roč. XII, č. 1. Praha: Historický klub. S. 7-34.

²⁷ Vojtěch VANĚK. Rejstříky papežských desátků a možnosti jejich využití, in: *Český časopis historický*. 2002, roč. 100, č. 3. Praha: Historický ústav AV ČR. S. 497-521.

²⁸ Petr SOMMER. Druhá vlna christianizace české společnosti, in: Sommer, Petr – Třeštík, Dušan – Žemlička, Josef (eds.), *Přemyslovci. Budování českého státu*. Praha: NLN, 2009. 779 s.

²⁹ Zdeněk FIALA. Správa a postavení církve v Čechách od počátku 13. do poloviny 14. století, in: *Sborník historický*. Roč. 1955, sv. 3. Praha: Nakladatelství ČS AV. S. 64-89.

kanceláře, sfragistiku a diplomatické prameny.³⁰ Ačkoli však podrobně prozkoumal všechny listiny vydané jednotlivými biskupy, tak se jen v omezené míře zajímal o jejich obsahovou část. Více se soustředil na formu (opakující se typy použitých formulí) a technické parametry listin (velikost, styl písma). V případě Jana III. se Rostislav Nový zaměřil především na rozbor písemností a na základě grafického a stylistického studia určil, zda pocházejí z provenience jednoho či více písařů.

Základní rozbor účasti olomouckých a pražských biskupů ve svědečných řadách panovnických listin provedl Ivan Hlaváček.³¹ Spíše než na obsahovou stránku listin se však soustředil na analýzu postavení biskupa v rámci společného svědectví, na jejímž základě se snažil poukázat na vývoj důležitosti jednotlivých církevních hodnostářů ve vztahu k panovníkovi. Konkrétní zkoumané listiny je však vždy nutno dohledat, protože autor při sestavování přehledu uvedl jen počty listin u jednotlivých druhů svědectví, nikoli však odkazy na tyto listiny. Rozbor diplomatických pramenů byl též pro Hlaváčka podkladem pro studium itineráře pražských a olomouckých biskupů. Bohužel však v této souvislosti zmiňuje spíše obecnější informace k tvorbě itineráře a na osobnost Jana III. se zaměřuje pouze okrajově a jeho podrobný itinerář neuvádí.

Základním východiskem pro tvorbu kapitoly o dvoru biskupa Jana III. z Dražic byla studie Zdeňky Hledíkové *(Arci)biskupský dvůr v Praze do doby husitské* zaměřující se na problematiku pražského biskupského a arcibiskupského dvora.³² Na základě její definice biskupského dvora byla kapitola rozpracována do tří podkapitol, které sledují biskupský dvůr ze tří úhlů pohledu – dvůr ve smyslu feudálního dvora, dvůr ve smyslu „kurie“ a dvůr jako hospodářský či rezidenční objekt. Vzhledem k počátkům budování

³⁰ Rostislav NOVÝ. Listiny pražských biskupů XI.-XIV. století (diplomaticko-správní rozbor), in: *AUC Philosophica et historica*. Roč. 1960, sv. 5. Praha: SPN. 165 s.

Rostislav NOVÝ. Pečeti pražských a olomouckých biskupů (Studie ze sfragistiky přemyslovského období), in: *Sborník archivních prací*. 1960, roč. X, sv. 1. Praha: Archivní správa Ministerstva vnitra. S. 181-214.

³¹ Ivan HLAVÁČEK. Pražští a olomoučtí biskupové ve svědečných řadách přemyslovských a císařských listin, in: *AUC*. Tomus XXXI. Fasciculus 1, roč. 1991. Praha: Karolinum. S. 11-22.

Ivan HLAVÁČEK. Poznámky k itinerářům a mobilitě pražských a olomouckých biskupů konce 13. století, in: Doležalová, Eva – Šimůnek, Robert (edd.), *Od knížat ke králům. Sborník u příležitosti 60. narozenin Josefa Žemličky*. Praha: NLN, 2007. S. 209-218.

³² Zdeňka HLEDÍKOVÁ. (Arci)biskupský dvůr v Praze do doby husitské, in: *Documenta Pragensia*. Roč. 1991, čís. 9/II. Praha: Archiv hlavního města Prahy. S. 341-360.

biskupských hradů v období episkopátu Jana III. z Dražic je zajímavé sledovat dvůr především ze třetího zmiňovaného úhlu pohledu, jako rezidenci. Podklady pro studium této problematiky je třeba hledat především ve společném příspěvku Tomáše Durdíka a Pavla Boliny *Hrady pražského biskupství (arcibiskupství)*, dále též ve specializované encyklopedii Tomáše Durdíka *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů* a případně i ve starší publikaci Augusta Sedláčka *Hrady, zámky a tvrze Království českého*.³³

Majetkem pražské diecéze v průběhu středověku se zabývalo několik autorů, nicméně žádný z nich se samostatně nezaměřil na majetek a jeho změny v období episkopátu Jana III. z Dražic. Jaroslav Láník provedl důkladný rozbor studií, které se do 80. let 20. století důkladněji či pouze okrajově zabývaly majetkovou a pozemkovou držbou pražského biskupství a arcibiskupství.³⁴ Jeho kritická studie však není vyčerpávající, protože nezahrnuje poznatky posledních desetiletí.

Geografickými aspekty souvisejícími s pražským biskupstvím a arcibiskupstvím se v minulosti dlouhodobě zabýval Zdeněk Boháč.³⁵ Při studiu pozemkového majetku pražské diecéze se soustředil spíše na vývoj držby v průběhu 14. století, protože pro toto období existuje více podkladů. Vývoj ve 13. století zmiňuje pouze okrajově. Bohužel i jím velmi kvalitně zpracovaný kartografický materiál shrnující držbu pražského arcibiskupství v jednotlivých lokacích reflektuje až situaci z 2. poloviny 14. století. Přesto však jde o jedinou větší kartograficky podloženou studii na téma pozemkové držby pražského biskupství a arcibiskupství v předhusitských Čechách. Pro účely předkládané práce je vhodné částečně vycházet z kartografického přehledu sestaveného

³³ August SEDLÁČEK. *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl desátý - Boleslavsko*. Praha: Argo, 1997. 422 s.

Tomáš DURDÍK. *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*. Praha: Libri, 1999. 733 s.

Tomáš, DURDÍK, Pavel BOLINA. Hrady pražského biskupství (arcibiskupství), in: Nekuda, Vladimír (ed.): *Archæologia historica*. Roč. 1996, č. 21. Brno: Musejní a vlastivědná společnost. S. 291-306.

³⁴ Jaroslav LÁNÍK. Vývoj pozemkové držby pražského arcibiskupství od 10. do 14. století, in: Boháč, Zdeněk – Jeleček, Leoš (edd.), *Historická geografie. Sborník k šedesátinám akademika Jaroslava Purše*. 1982, roč. XX. Praha: Ústav československých a světových dějin ČSAV, s. 113-125.

³⁵ Zdeněk BOHÁČ. Pozemková držba pražského arcibiskupství v době předhusitské, in: Boháč, Zdeněk (ed.), *Historická geografie. Sborník příspěvků k dějinám feudální držby předhusitských Čech*. 1979, roč. XVIII. Praha: Ústav československých a světových dějin ČSAV. S. 165-205.

Zdeňkem Boháčem, který je však nutné upravit dle situace za episkopátu Jana III. z Dražic.

Součástí majetku pražské diecéze byla též poddanská města a městečka. Rozboru jednotlivých lokalit se věnoval Rostislav Nový³⁶, který se též zaměřil na biskupské osady, které se postupem času přeměnily v města a městečka. Svůj výzkum soustřeďoval především kolem tří zásadních otázek – odkdy se lokalita nacházela v majetku diecéze, jaký byl její vývoj (kolonizace, rozšiřování území, význam lokality) a kdy se proměnila z pouhé osady v město.

Část kapitoly věnující se majetku pražské diecéze se též zabývá kolonizací. Z hlediska období a zaměření práce jsou užitečné statě Jana Klápštěho věnující se této problematice v kolektivní monografii *Přemyslovci. Budování českého státu*. Méně přínosná je v tomto směru jeho monografie *Proměna českých zemí ve středověku*, která se více věnuje jiným tématům, než předložená práce.³⁷ V rámci řady Leichterových *Českých dějin* proces kolonizace podrobně popsal Josef Vítězslav Šimák. Kolonizaci ze strany pražského biskupství se však nevěnuje.³⁸ Obecnými aspekty středověké kolonizace se též zabývala Eva Semotanová, která však nepřináší žádné konkrétní informace o kolonizační činnosti pražského biskupství v daném období.³⁹ Fenoménem kolonizace se též velmi podrobně zabýval Josef Žemlička v monografii *Království v pohybu*.⁴⁰ Ačkoli podrobně rozebírá směry kolonizace v jednotlivých obdobích, tak se samostatně nezaměřuje na popis kolonizační činnosti pražského biskupství.

³⁶ Rostislav NOVÝ. Poddanská města a městečka v předhusitských Čechách, in: Říha, Oldřich (ed.), *Československý časopis historický*. 1973, roč. XXI, č. 1. Praha: Ústav československých a světových dějin ČSAV. S. 73-110.

³⁷ Jan KLÁPŠTĚ. *Proměna českých zemí ve středověku*. Praha: NLN, 2005. 624 s.

Jan KLÁPŠTĚ. Kolonizace, in: Sommer, Petr – Třeštík, Dušan – Žemlička, Josef (eds.), *Přemyslovci. Budování českého státu*. Praha: NLN, 2009. 779 s. S. 394-397.

Jan KLÁPŠTĚ. Osídlení českých zemí na sklonku přemyslovské epochy, in: Sommer, Petr – Třeštík, Dušan – Žemlička, Josef (eds.), *Přemyslovci. Budování českého státu*. Praha: NLN, 2009. 779 s.

³⁸ Josef Vítězslav ŠIMÁK. *České dějiny. Dílu I. část V. Středověká kolonisace v českých zemích*. Praha: Laichter, 1938. S. 504-1310.

³⁹ Eva SEMOTANOVÁ. *Historická geografie českých zemí*. Praha: Historický ústav AV ČR, 2002. 279 s. + 28 s. příloh.

⁴⁰ Josef ŽEMLIČKA. *Království v pohybu*. Praha: NLN, 2014. 671 s.

3 Pražské biskupství ve 2. polovině 13. století

Biskupství je správní jednotkou církve, která tvoří součást hierarchické církevní struktury a podléhá arcidiecézi. Jurisdikčním hierarchou a zdrojem veškeré pravomoci v rámci diecéze je pouze biskup. Nicméně hierarchie podle svěcení zahrnuje stupňovitě biskupy, kněze a jáhny.⁴¹ Ve 13. století existovala na území Čech a Moravy dvě biskupství, pražské a olomoucké, přičemž obě podléhala mohučské arcidiecézi.

Biskupské svěcení opravňovalo pražského biskupa k výkonu určitých typů úkonů, především však k „výlučnému udílení některých svátostí, k svěcení olejů, hřbitovů, kostelů, oltářů, bohoslužebných nádob, k benedikci opatů a abatyšů, a ukládalo povinnost pečovat o náboženské vzdělání kléru i laiků“⁴². Pražský biskup též působil jako zprostředkovatel a svědek v majetkových otázkách mezi světskou a církevní mocí, pravidelně konfirmoval donace jednotlivým klášterům a v některých případech též potvrzoval kupní smlouvy mezi světskými osobami náležejícími do pražské diecéze a kláštery patřícími do jiné diecéze.

Každodenní správa pražské diecéze byla prováděna pomocí rozrůstající se sítě biskupských úřadů. Některé činnosti vykonával výhradně pražský biskup, k určitým typům úkonů však mohl písemně zmocnit lokální církevní hodnostáře.⁴³ Biskup měl v rámci své diecéze zákonodárnou a výkonnou moc, což ho opravňovalo k vydávání nařízení, svolávání synod, zřizování či rušení farností, řešení otázek spojených s církevními obrocími, spravování církevního majetku, souzení sporů dle kanonického práva a uvalování trestů na duchovní i laiky při přestupcích proti církevnímu právu.⁴⁴

Z hlediska církevní hierarchie byl pražský biskup podřízen mohučskému arcibiskupovi a papeži, od nichž mohl být delegován k účasti na řešení sporů.

⁴¹ Z. HLEDÍKOVÁ. *Svět české středověké církve*, s. 87 (Církev a společnost – šlechta a hierarchie v Čechách od druhé poloviny 13. do počátku 15. století).

⁴² J. KADLEC. *Přehled českých církevních dějin 1*, s. 87.

⁴³ V případě Jana III. se jednalo o zmocnění faráře, arcijáhna či děkana k řešení dílčích sporů či exkomunikaci viníků. Podrobněji bude tato problematika rozebrána v příslušných kapitolách práce.

⁴⁴ J. KADLEC. *Přehled českých církevních dějin 1*, s. 87. Ačkoli měl biskup teoreticky na všechny zmíněné úkony související s jeho pozicí v církevní hierarchii právo, tak ho prosazoval pouze postupně.

Z hlediska své pozice v církevní hierarchii měl rovněž povinnost navštěvovat církevní sněmy a synody.

Ve 13. století se prohlubovaly rozdíly mezi olomouckou a pražskou diecí, které jsou patrné i ve výběru biskupů. Zatímco pražští biskupové byli až do konce 14. století bez výjimky rodem zemští Češi, tak v obsazení olomouckého biskupského stolce můžeme v průběhu 13. století sledovat větší národnostní pestrost, protože oba nejvýznamnější olomoučtí biskupové 13. století, Robert a Bruno ze Schauenburku⁴⁵, byli cizinci.⁴⁶ Obě diecéze se rovněž odlišovaly sociálním původem biskupů. Zatímco ve 2. polovině 13. století byli na olomouckém biskupském stolci oba biskupové příslušníky významných rodů, Bruno starého německého šlechtického rodu a Dětrich z Hradce jednoho z největších česko-moravských rodů, tak na českém biskupském stolci se v tomto období střídali čtyři biskupové, Mikuláš z Újezda, Jan III. z Dražic, Tobiáš z Bechyně⁴⁷ a Řehoř Zajíc z Valdeka, z nichž pouze Tobiáš z Bechyně patřil k jednomu z největších českých rodů.⁴⁸

V období vlády Přemysla Otakara II. byla církevní struktura nadále těsně spjatá se světskou mocí, což se projevilo především v obsazení biskupského stolce po smrti Mikuláše z Újezda v roce 1258. Novým biskupem byl zvolen Jan III. z Dražic, jenž pocházel z rodu, který byl na králi závislý ve veřejném postavení, majetku i případném politickém vzestupu. Závislost rodu na králi předurčovala úzkou spolupráci obou vrcholných představitelů církevní a světské moci. Po králově smrti rod Dražiců mizí z politické scény a Jan III. z Dražic je na biskupském stolci vystřídán v období braniborské okupace Tobiášem z mocného rodu Benešoviců, který měl na rozdíl od svého předchůdce dostatečnou mocenskou základnu a byl schopný prosadit svou autoritu i v období interregna.⁴⁹

⁴⁵ Lze se setkat i s přepisem Bruno ze *Scheuenburgu* nebo *Schaumburgu*.

⁴⁶ Z. HLEDÍKOVÁ. *Svět české středověké církve*, s. 66 (Církev a společnost – struktura duchovenstva ve středověkých Čechách).

⁴⁷ Biskup Tobiáš se velmi často uvádí s predikátem z *Bechyně*. Vzhledem k tomu, že pocházel z rodu Benešoviců, by však bylo správnější používat predikát z *Benešova*.

⁴⁸ Z. HLEDÍKOVÁ. *Svět české středověké církve*, s. 65-66 (Církev a společnost – struktura duchovenstva ve středověkých Čechách).

⁴⁹ Tamtéž, s. 88 (Církev a společnost – šlechta a hierarchie v Čechách od druhé poloviny 13. do počátku 15. století).

3.1 Volba pražského biskupa

Od počátku 13. století byl pražský biskup pravidelně volen kapitulou pražského kostela, nicméně volba byla nadále významně ovlivňována rozhodnutím panovníka.⁵⁰ Jan III. z Dražic byl zvolen zcela v souladu s dobovými zvyklostmi, dle kterých měla právo volby pražská kapitula a právo na potvrzení volby arcibiskup mohučský či jím zmocněný biskup.

Kapitula volila nového biskupa v katedrálním kostele sv. Víta v kapli sv. Ducha. Detailněji je zachován jen popis volby biskupa Arnošta pražskou kapitulou z roku 1343. Můžeme však předpokládat, že podobným způsobem byli voleni již biskupové ve 13. století, tedy i biskup Jan III. Dle názoru V. V. Tomka kapitula obvykle nevolila celá, ale dala plnou moc pouze několika osobám (elektorům), které se odebraly do ústraní, kde se musely dohodnout na jméno nového biskupa. Pokud by však nedošlo k dohodě do doby, než by dohořela zapálená svíce, tak by jejich mandát propadl.⁵¹ Kapitula musela ihned po provedení volby sestavit zprávu popisující průběh volby, která byla odeslána arcibiskupovi mohučskému k posouzení. Arcibiskup měl jakožto metropolita právo a povinnost volbu přezkoumat a ujistit se o způsobilosti zvolence vykonávat biskupský úřad. Pokud volbu potvrdil, tak měl nově zvolený pražský biskup povinnost jet se arcibiskupovi osobně představit.⁵²

Jan III. z Dražic byl zvolen pražskou kapitulou 1. února 1258 a následně byl 10. března potvrzen olomouckým biskupem Brunem, kterého k tomuto účelu zmocnil mohučský arcibiskup Gerhart.⁵³ Za své potvrzení nově zvolení biskupové vždy platili papežské komoře, kardinálům a kuriálním úředníkům tzv. *servitia*.⁵⁴ Můžeme proto

⁵⁰ Petr Sommer se domnívá, že k předání práva kanonické volby biskupa pražské a olomoucké kapitule došlo ze strany panovníka asi v roce 1207. (P. SOMMER. Druhá vlna christianizace české společnosti, s. 415.) Jaroslav Kadlec dodává, že Přemysl Otakar I. i jeho nástupci si však přesto vždy našli způsob, jak volbu biskupa ovlivnit. (J. KADLEC. *Přehled českých církevních dějin I*, s. 87.)

⁵¹ V. V. TOMEK. *Dějepis města Prahy. Díl I.*, s. 357. V. V. Tomek se zde odkazuje na zprávu zachovanou v kapitulním archivu, ve které byla popsána volba biskupa Arnošta. V. V. Tomek se domnívá, že od vlády Přemysla Otakara I. byli podobným způsobem obvykle nebo alespoň velmi často voleni všichni pražští biskupové.

⁵² Tamtéž.

⁵³ *Pokračovatelé Kosmovi*, s. 117 a *FRB II: Letopisy české od roku 1196 do roku 1278*, s. 295.

⁵⁴ B. ZLÁMAL. *Příručka českých církevních dějin III.*, s. 154.

předpokládat, že tento poplatek musel zaplatit rovněž nově zvolený biskup Jan III. Následně byl nový pražský biskup téhož roku v neděli o letnicích 12. května vysvěcen ve Vídni olomouckým biskupem Brunem, pasovským biskupem Otou, řezenským biskupem Albertem a litevským biskupem Jindřichem.⁵⁵ 26. května byl v pražském katedrálním kostele sv. Víta slavnostně nastolen a v rámci slavnosti zde též z funkce pražského biskupa celebroidal svou první mši. V *Letopisech českých od roku 1196 do roku 1278* je slavnostní příjezd biskupa z Vídně do Prahy popsán následovně: „*Ve svém sídle v Praze byl pak přijat dne 26. května s velkým jásotem duchovenstva i lidu a posazen na svou stolicí. Téhož dne sloužil první mši o slavné Panně.*“⁵⁶

⁵⁵ Bruno vydal potvrzující listinu o neexistenci právních překážek u příležitosti Janova vysvěcení ve Vídni s odvoláním na předběžný souhlas svého metropolity, arcibiskupa mohuického. (CDB V/I, č. 154, s. 243.)

Téhož dne byla vydána listina stvrzující vysvěcení biskupa Jana čtyřmi dalšími biskupy. (CDB V/I, č. 152, s. 241-242.) Václav Novotný v této souvislosti poukazuje na skutečnost, že schůzka takového počtu církevních hodnostářů na Přemyslově dvoře ve Vídni svědčí o tom, že měli s králem velmi dobré vztahy. (V. NOVOTNÝ. *České dějiny. Díl I, část IV.*, s. 79.)

⁵⁶ *Pokračovatelé Kosmovi*, s. 117 a *FRB II: Letopisy české od roku 1196 do roku 1278*, s. 295.

3.2 Život a osobnost Jana III. z Dražic

Jan III. z Dražic pocházel z významného českého rodu Dražiců. Páni⁵⁷ z Dražic se od 13. století do 2. poloviny 14. století podíleli na obsazování světských i církevních úřadů. Jejich význam vzrostl především ve druhé polovině 13. století, kdy byl Jan III. zvolen do úřadu pražského biskupa. Přestože šlo o rod, který se řadil k společensky výše postavené šlechtě, tak byli jeho příslušníci méně majetní.⁵⁸ Předci pánů z Dražic pocházeli z okolí Unhoště, kde vlastnili tvrz Litovice⁵⁹. Až ve 2. polovině 13. století byly položeny základy dražického hradu, od něhož je odvozen predikát Jana III.

Moc rodu pánů z Dražic vzrostla především díky tomu, že jeho členové či blízcí příbuzní zastávali po nemalou část 13. století a v první polovině 14. století vysoké církevní funkce. Ačkoli biskupové spjatí s rodem Dražiců na sebe ve funkčních obdobích kontinuálně nenavazovali, tak patřili k tehdy nejdéle ve funkci setrvávajícím pražským biskupům. Prvním biskupem spřízněným s rodem pánů z Dražic byl Jan II. (v úřadě v letech 1226-1236), který byl nejspíše strýcem Jana III. z matčiny strany.⁶⁰ Jan III. z Dražic (v úřadě v letech 1258-1278) byl zase strýcem Jana IV. z Dražic z otcovy strany (v úřadě v letech 1301-1343).⁶¹

⁵⁷ Ačkoli se s ohledem na budoucí vývoj rodu ustálilo slovní spojení „páni z Dražic“, tak z hlediska přesné terminologie se v průběhu 13. století ještě nepoužívalo označení „pán“ pro příslušníka vyšší šlechty a jeho odlišení od ostatních šlechtických kategorií. Význam slova „pán“ se začal zužovat až po roce 1350, kdy začal být tento termín hojně používán pro označení příslušníků vyšší šlechty. Obvykle šlo o tu část šlechty, která zastávala nejvyšší zemské úřady, a v důsledku toho měla odpovídající politickou moc a urozenost. (Viz Josef MACEK. *Česká středověká šlechta*. Praha: Argo, 1996, s. 35.)

⁵⁸ J. SAHULA. *Jan IV. z Dražic: biskup pražský*, s. 3. Sahula doslova zmiňuje, že šlo o rod velice vážený, ale málo zámožný.

⁵⁹ Častěji se sice můžeme setkat s označením Litovice, je však též používán přepis Letovice. (Viz např. Vojtěch KRÁL Z DOBRÉ VODY. *Znaky rodů českých*. 2. vydání, Praha: Agentura Pankrác, 2009, s. 85.)

⁶⁰ Jan III. z Dražic ho v jedné ze svých listin jmenoval jako „avunculus noster“. Volba tohoto slovního spojení odkazuje na skutečnost, že Jan II. byl bratrem Janovy matky. Bohužel neznáme ani jméno ani původ matky Jana III., takže nemůžeme dohledat, z kterého rodu Jan II. pocházel. Je však jisté, že díky Janově matce byl s pány z Dražic rodově spřízněn. (CDB V/II, č. 716, s. 366.)

⁶¹ Zdeňka Hledíková nepochybuje o tom, že prastrýcem Jana IV. byl biskup Jan II. O příslušnosti Jana III. k témuž rodu však není přesvědčená a uvádí, že se ke stejnému rodu řadí pouze podle tradice, ačkoli jeho rodovou příslušnost nelze na základě pramenů prokázat. (Z. HLEDÍKOVÁ. *Biskup Jan IV. z Dražic*, s. 19-20.) Dle výše uvedené listiny je však nepochybné, že Jan II. byl rodově spřízněn s Janem III., a to nejspíše z matčiny strany. Příslušnost biskupa Jana III. k rodu Dražiců můžeme navíc doložit i zmínkou

3.2.1 Rod pánů z Dražic

Prvním známým členem rodu je Budislav⁶², nejspíš otec Jana III. O sociálním postavení rodiny z období dospívání Jana III. není nic známo, a proto můžeme předpokládat, že Budislav nezastával žádný významný dvorský úřad. Po ovdovění se stal v roce 1264 svatovítským kanovníkem⁶³, v roce 1276 proboštem mělnickým⁶⁴ a posléze i děkanem pražské kapituly⁶⁵. Vzhledem k rychlému kariérnímu vzestupu je

ve *Statutech generálních kapitul cisterciáckého řádu* (Statuta, II, 1260, č. 16, s. 465), v nichž je biskup při žádosti o zařazení anniversaria do kalendária jmenován jako Iohannis III. de Drazitz. (Kateřina CHARVÁTOVÁ, Zuzana SILAGIOVÁ. *Fiant festa per ordinem universum. Cistercký kalendář bohemikálního původu z první poloviny 13. století*. Praha: KLP, 2003, s. 115.)

⁶² Lze se též setkat s přepisem jména Budivoj.

⁶³ Jako jeden z pražských (svatovítských) kanovníků je jmenován ve svědečné řadě listiny z 1. února 1264. (RBM II, č. 440, s. 171.)

⁶⁴ V dohodě mezi mělnickým a doksanským proboštvím z roku 1276 je Budislav zmiňován jako mělnický probošt. (RBM II, č. 1061, s. 445.) Rovněž ve svědečné řadě královské listiny z 16. října 1277 je jmenován jako představený mělnické farnosti „Melnicensis ecclesiarum prepositi“. (RBM II, č. 1092, s. 460.)

⁶⁵ Jako děkana pražské kapituly označuje svého děda Budislava biskup Jan IV. z Dražic v listině z 16. 3. 1305. (RBM II, č. 2772, s. 1211-1212.) V této listině vydané Janem IV. z Dražic je napsáno: „*In anniversario Budylai, dilecti aui nostri, quondam decani Pragensis.*“ Je pravděpodobné, že při přepisu listiny bylo písmeno „V“ ve slově „avi“ zaměněno za „U“ z hlediska v té době běžné praxe směšování písmen „v“ a „u“. Slovo „avus“ by poté označovalo příbuzenský vztah mezi Janem IV. z Dražic a Budislavem. „Avus“ však může být nejen děd, ale též předek. Vzhledem k tomu, že Jan IV. v této listině též jmenuje svého otce Řehníka a strýce z otcovy strany Trojana, tak je pravděpodobné, že zde chtěl rovněž jmenovat dalšího sobě blízkého příbuzného, děda Budislava.

Na stejnou listinu se v monografii o Janu IV. z Dražic odkazoval i Václav Chaloupecký. (V. CHALOUPECKÝ. *Jan IV. z Dražic: poslední biskup pražský*, s. 5.) Václav Chaloupecký vycházel z rodokmenu sestaveného Emlerem v *Nekrologu kláštera kajících bratří v Nových Benátkách*, s. 298. Informace doplnil na základě studia dalších listin a nekrologu kláštera roudnického. Václav Chaloupecký uvádí, že Budislav byl děkanem pražské kapituly v letech 1296-1298 s odkazem na RBM II, č. 2772, s. 1211-1212. Nicméně vzhledem k věku je nepravděpodobné, že by Budislav zastával funkci děkana dvacet let po úmrtí svého syna Jana III., jak uvádí Václav Chaloupecký. V listině není uvedeno žádné časové rozmezí výkonu funkce, a proto je možné, že se v tomto případě Václav Chaloupecký spletl a Budislav zastával úřad mnohem dříve. Pokud byl Budislav skutečně otcem bratrů Jana, Abela, Trojana a Řehníka, kteří byli společensky aktivní ve 2. polovině 13. století, tak je nepravděpodobné, že by jejich otec žil ještě na samém konci století, kdy už dva z jeho synů, Jan a Řehník, byli mrtví, přičemž ani jeden z nich nezemřel v mladém věku. Na základě listiny Jana IV. z Dražic tedy můžeme konstatovat, že Budislav mohl zastávat funkci pražského děkana přibližně v období episkopátu Jana III., tudíž se neztotožňujeme s názorem Václava Chaloupeckého, že úřad zastával na samém sklonku 13. století.

pravděpodobné, že se Jan z pozice pražského biskupa postaral o zaopatření svého ovdovělého otce. Kromě Budislava obsadili vysoké církevní posty i další Janovi příbuzní, o kterých bude pojednáno později (viz rodokmen v příloze č. 1).⁶⁶

O dětství a dospívání Jana III. a jeho pravděpodobných bratrů Řehníka, Abela a Trojana neexistují žádné záznamy. Jejich otcem byl nejspíš Budislav, ačkoli Jan se o něm v žádné ze svých listin nezmiňuje. Jméno matky je neznámé. Dokonce ani není jisté, v jakém pořadí se bratři narodili.⁶⁷ Jan byl nejprve kanovníkem u sv. Víta⁶⁸ a posléze byl v roce 1258 zvolen pražským biskupem jako nástupce Mikuláše z Újezda. Poprvé se jeho jméno v listinách objevuje až v roce 1258 po jeho zvolení biskupem. Do té doby nebyl na žádné z listin uveden ani jako svědek.

Janův dvacetiletý episkopát byl nezvykle dlouhý. Kromě Janových předchůdců Daniela II. a Mikuláše z Újezda a Janova bezprostředního nástupce Tobiáše z Bechyně nesetřval ve svém úřadu žádný z pražských biskupů déle než 10 let. Délku Janova episkopátu překonal více než dvojnásobně až jeho synovec Jan IV. z Dražic (v úřadu 1301-1343).

Episkopáty olomouckého a pražského biskupa se překrývaly s vládou Přemysla Otakara II. (1253-1278), přičemž olomoucký biskup Bruno zastával úřad biskupa v letech 1245-1281, zatímco Jan byl zvolen biskupem pět let po nástupu Přemysla Otakara II. a zemřel jen několik měsíců po králově smrti. Díky této skutečnosti král s oběma biskupy dlouhodobě spolupracoval a v případě potřeby je zapojoval do své domácí i zahraniční politiky. Královým bližším důvěrníkem byl však Bruno, což bylo nejspíš částečně zapříčiněno tím, že Bruno byl královým spolupracovníkem od počátku jeho vlády a v průběhu let prokázal své výjimečné diplomatické schopnosti v králových

⁶⁶ Bohužel neznáme data narození ani jednoho z příslušníků rodu pánů z Dražic v tomto období, pouze některá data úmrtí.

⁶⁷ Václav Chaloupecký sice v rodokmenu (viz přílohu č. 1) bratry do určitého pořadí staví, ale vzhledem k tomu, že neznáme data narození a přímo uvnitř rodokmenu není zastoupen ani Jan III., tak můžeme výběr pořadí bratrů považovat za náhodný. Je pravděpodobné, že Řehník byl nejstarší, protože se na rozdíl od svých bratrů vydal na světskou dráhu, což bylo často údělem prvorozených synů. Nicméně tuto informaci nelze nijak doložit.

⁶⁸ K. BOROVÝ. *Dějiny diecéze pražské*, s. 115.

službách.⁶⁹ Z tohoto důvodu nebyl pražský biskup Jan nikdy natolik zapojen do královské zahraniční politiky jako jeho olomoucký protějšek. Můžeme se pouze domnívat, že na vztah biskupů s králem měla vliv i prestiž rodů, z nichž biskupové pocházeli. Pokud by byl tento aspekt důležitý, tak by byl opět zvýhodněn olomoucký biskup, který pocházel ze starého severoněmeckého rodu.

Biskupové Jan III. a jeho předchůdce Mikuláš byly jediné dvě české osobnosti, které měly mít svá *anniversaria* (pravidelné výroční zádušní slavnosti) v rámci cisterciáckého řádu.⁷⁰ Dosvědčují to jak *Statuta generálních kapitul řádu*⁷¹, tak také záznam v cisterciáckém kalendáři českého původu ze 13. století⁷². *Anniversaria*, vzpomínky na zemřelé, kteří se zasloužili o blaho řádu, se dělila na čtyři velká kolektivní *anniversaria* a soukromá *anniversaria*, jejichž počet ve 13. století strmě narůstal. Ve jmenovaném kalendáři bylo zaznamenáno celkem 16 soukromých *anniversarií*, při nichž bylo vzpomínáno na 24 osob, z nichž kromě zmíněných biskupů byli všichni ostatní zahraničního původu.⁷³ *Anniversarium* Jana III. z Dražic nebylo sdruženo s *anniversariem* žádné další osobnosti a připadalo na 21. října, výročí jeho úmrtí.⁷⁴ O zanesení *anniversaria* do kalendáře požádal Jan III. generální kapitolu již v roce 1260, přičemž na základě schválené žádosti mělo být po jeho smrti *anniversarium* sdruženo s *anniversariem* jeho předchůdce biskupa Mikuláše. Nakonec však bylo Janovo *anniversarium* zařazeno samostatně a navíc bylo posledním, které bylo do kalendáře včleněno.⁷⁵

⁶⁹ Vztah biskupa Bruna ke králi bude podrobněji vysvětlen v kapitole *Politická činnost biskupa Jana III. z Dražic*.

⁷⁰ K. CHARVÁTOVÁ, Z. SILAGIOVÁ. *Fiant festa per ordinem universum*, s. 22.

⁷¹ *Statuta*, II, 1260, č. 16, s. 465. „*Domino Ioanni episcopo Pirensi concedit Capitulum generale ut post eius obitum anniversarium suum anniversario praedecessoris sui societur.*“

⁷² K. CHARVÁTOVÁ, Z. SILAGIOVÁ. *Fiant festa per ordinem universum*, s. 115.

⁷³ Generální kapitula rozhodovala o tom, jakou geografickou platnost má slavení *anniversaria*. *Anniversaria* většiny osob zmiňovaných v kalendáři, včetně *anniversaria* biskupa Mikuláše, byla slavena v celém řádu. Část *anniversarií* se týkala osob spjatých se samotným klášterem a část s českým prostředím, mezi něž náleželo i *anniversarium* Jana III. (K. CHARVÁTOVÁ, Z. SILAGIOVÁ. *Fiant festa per ordinem universum*, s. 55-56.)

⁷⁴ Tamtéž, s. 53.

⁷⁵ Tamtéž, s. 54-55. V roce předcházejícím podání žádosti ke generální kapitule biskup potvrdil založení cisterciáckého kláštera Vyšší Brod, což mohlo doložit jeho přátelský vztah k tomuto řádu již v době

Za episkopátu Jana III. z Dražic vzniklo v Čechách několik významných klášterních fundací. V souvislosti s cisterciáckými fundacemi se biskup často osobně angažoval buď přímo v souvislosti se založením, nebo později při confirmaci donací či výdeji odpustkových listin pro jednotlivé kláštery. V období episkopátu Jana III. vznikly na území pražského biskupství kláštery cisterciáků Vyšší Brod a Zlatá Koruna a kláštery cisterciacek Pohled a Sezemice. Zároveň z tohoto období pocházejí augustiniánské fundace Pivoň, Svatá Dobrotivá a Pšovka.⁷⁶ Z tohoto období též pochází první fundace magdalenitek na českém území v Dobřanech.

Podrobnosti o Janově životě mimo církevní úřad nejsou známy. Rovněž existuje pouze málo zmínek o charakteru jeho osobnosti. Ačkoli pozdější popisy povahových rysů církevních hodnostářů mohou být značně zkreslené, můžeme přesto alespoň částečně pokládat za věrohodný překlad tvrzení, že biskup Jan III. byl „*muž postavy vážné, u neznámých strach vzbuzující, k domácím vlídný, následovník pravdy, stoupenec spravedlnosti neúnavný, na soudě prozíravý, ve všeliké počestnosti mravů přeskvělý a ušlechtilostí nesrovnatelný, hostů a cizinců laskavý přijímatel a navštěvovatel.*“⁷⁷ V Dalimilově kronice je Jan nazván přívěskem „štědrý“, což by mohlo rovněž odkazovat na některou z jeho převažujících kladných vlastností. Na druhou stranu je ovšem možné, že Janova zmiňovaná štedrost byla až zpětně porovnávána s činy jeho předchůdců, kteří v biskupském úřadu nepůsobili dlouho, a proto se nemohli prezentovat stejně jako Jan.⁷⁸ Z *Letopisů českých* je totiž patrné, že Jan za své vlády investoval nemalé prostředky do opravy kostela sv. Víta.⁷⁹

podání žádosti. V období Janova episkopátu byly na území pražské diecéze založeny čtyři cisterciácké kláštery (Sezemice, Pohled, Vyšší Brod, Zlatá Koruna).

⁷⁶ Základní kámen k novostavbě prý osobně položil Jan III. z Dražic. (P. VLČEK, P. SOMMER D. FOLTÝN. *Encyklopedie českých klášterů*, s. 361.)

⁷⁷ Pokračovatelé Kosmovi, s. 151 a FRB II: *Příběhy krále Přemysla Otakara II.*, s. 333: „*Erat enim forma spectabilis, incognitis formidabilis, domesticis affabilis, veritatis imitator, iustitiae secretator indefessus, in iudicio providus, in universa morum, honestate praeclarus et qualitate incomparabilis, moerentium pius consolator, hospitum et peregrinorum benignus susceptor et visitator.*“

⁷⁸ *Kronika tak řečeného Dalimila*, s. 155, kap. 89.

⁷⁹ O opravách kostela bude podrobněji pojednáno v kapitole *Správa katedrálního kostela a světitelova povinnost biskupa*.

Celý rod pánů z Dražic prý vynikal svou láskou a úctou k jazyku českému.⁸⁰ Z hlediska svých odborných znalostí je i Jan III. z Dražic hodnocen jako prelát „v řečnění obojím jazykem, českým i latinským, velmi výmluvný.“⁸¹ Navíc bývá stejně jako jeho olomoucký protějšek Bruno ze Schauenburku hodnocen jako „komunikativní prelát se zájmem o dění ve své diecézi, který využíval dobrých vztahů s králem Přemyslem“⁸². Ačkoli bližším královým spolupracovníkem byl nepochybně olomoucký biskup Bruno, tak biskup Jan u královského dvora taktéž zastával významnou pozici, a to nejen jakožto církevní hodnostář. Jan III. často vyjížděl s králem na lovy do okolí biskupského zboží na Zbraslavi: „Okolí toho nad míru bohaté na zwěř všelikého druhu, wábilo odtud krále Otakara k wyjíždckám na lowy, tak že spolu s biskupem, oblíbeným důvěrníkem swým, a dworskau čeledí často přenocowával na Zbraslawi.“⁸³

Jan III. zemřel 21. října 1278. O příčinách úmrtí ani pohřební ceremonii není nic známo. Stejně jako většina biskupů byl pohřben v kostele sv. Víta. Když došlo k jeho přestavbě za vlády Karla IV., byla těla knížat, králů i biskupů vyzdvihnuta a po dostavbě uložena zpět. Ostatky biskupa Jana III. byly uloženy společně s dalšími biskupy do prostoru mezi hlavním oltářem sv. Víta a kaplí sv. Trojice. Tělo biskupa Jana III. se nachází ve druhé řadě blíže ke kapli sv. Trojice a je uloženo mezi ostatky Janova předchůdce biskupa Mikuláše a Janova nástupce biskupa Tobiáše.⁸⁴

⁸⁰ Ottův slovník naučný. Sv. 7, s. 948. Když Jan IV. z Dražic založil v Roudnici klášter pro kanovníky řádu sv. Augustina, tak ustanovil, že do kláštera může být přijat jen ten Čech, jehož oba rodiče mluví česky. Papež však nakonec tuto podmínku nepotvrdil.

⁸¹ Pokračovatelé Kosmovi, s. 151 a FRB II: Příběhy krále Přemysla Otakara II., s. 333: „Facundissimus in eloquentia utriusque idiomatis bohemicum et latini.“

Zajímavé však je, že není jako jeden z jazyků uvedena němčina. Můžeme proto předpokládat, že zvláště v úřední komunikaci se na biskupském dvoře a v úřadech používala latina a pro běžnou komunikaci čeština, nikoli němčina. Na olomouckém dvoře plnila tuto funkci častěji spíše němčina, protože biskup Bruno ze Schauenburku pocházel z německy mluvícího prostředí.

⁸² J. ŽEMLIČKA. Přemysl Otakar II.: král na rozhraní věků, s. 308.

⁸³ V. V. TOMEK. Dějepis města Prahy. Díl I., s. 248.

⁸⁴ V. V. TOMEK. Dějepis města Prahy. Díl II., s. 93-94.

Z Janových bratrů se světské činnosti věnoval pouze Řehník (Řehoř) z Litovic, který roku 1264 založil rodový hrad Dražice u Benátek⁸⁵ na Boleslavsku.⁸⁶ Hrad však za svého života nedostavěl (viz přílohu č. 2). Za jeho života byly postaveny jen kamenné zdi, ale zastřešení chybělo, a proto v období, kdy byl Řehník v úřadu u pražského dvora, sídlil nadále v Litovicích.⁸⁷ Dva další bratři se stejně jako Jan vydali na církevní dráhu. Abel byl nejprve farářem v Hostivici a poté kanovníkem u sv. Jiří.⁸⁸ Další z bratrů, Trojan, vykonával mezi roky 1277-1279 funkci kanovníka svatovítského.⁸⁹

Rovněž v další generaci pánů z Dražic se jeden člen rodu věnoval vrcholné církevní kariéře. Janův synovec, budoucí Jan IV. z Dražic, který byl synem Řehníka z Dražic, získal jako velmi mladý kanonikát svatovítské a vyšehradské kapituly a již v roce 1274 obdržel žateckou faru.⁹⁰

Dle přehledu politicky nejvlivnějších českých rodů na základě počtu udělených nejvyšších, menších a ostatních úřadů v letech 1253-1310, který sestavil Jiří Juraj, patřili páni z Dražic mezi příslušníky vyšší šlechty, kteří za vlády Přemysla Otakara II. zastávali různé typy úřadů.⁹¹ Řehník z Dražic, bratr Jana III., zastával dva různé dvorské úřady za vlády Přemysla Otakara II. a jeden úřad v období interregna. Řehník byl almužníkem⁹² Přemysla Otakara II., komořím královny v letech 1268-1279⁹³ a prvním

⁸⁵ Hrad náležel příslušníkům rodu pánů z Dražic až do jejich vymření na konci 14. století. Sídlo bylo poničeno během husitských válek. Když v 16. století vznikl v sousedních Benátkách nad Jizerou nový zámek, tak majitelé hrad opustili a Dražice postupně zcela zpustly.

⁸⁶ V. CHALOUPECKÝ. *Jan IV. z Dražic: poslední biskup pražský*, s. 5. Chaloupecký uvádí jako pramen Roudnický nekrolog, f. 84.

⁸⁷ A. SEDLÁČEK. *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl desátý - Boleslavsko*, s. 237.

⁸⁸ V. CHALOUPECKÝ. *Jan IV. z Dražic: poslední biskup pražský*, s. 5. Chaloupecký uvádí jako pramen Roudnický nekrolog, f. 66.

⁸⁹ Tamtéž, s. 5. Václav Chaloupecký uvádí jako pramen Roudnický nekrolog, f. 72.

⁹⁰ Tamtéž, s. 6.

⁹¹ Jiří JUROK. *Česká šlechta a feudalita ve středověku a raném novověku*. Nový Jičín: Vlastním nákladem, 1996, s. 24-25.

⁹² O této funkci Řehoře z Dražic na dvoře Přemysla Otakara II. se zmiňuje *Kronika Františka Pražského*, s. 351.

z deseti purkrabích Pražského hradu⁹⁴. Krátce po smrti Přemysla Otakara II. je dokonce zmiňován jako ochránce malého Václava II.⁹⁵ Poté však mizí z politické scény, na kterou se dostávají rody s širší majetkovou základnou. Řehník z Dražic zemřel 6. června 1279.⁹⁶ Světské kariéře se věnoval především Řehníkův syn Řehník mladší,

⁹³ V. V. TOMEK. *Dějepis města Prahy. Díl I.*, s. 344. V. V. Tomek ztotožňuje Řehníka z Dražic s komořím a podkomořím královny Kunhuty Gregoriem, což by měl být latinský přepis jména Řehník, o němž je zmínka v několika listinách.

Jako komoří Řehník vystupuje ve svědečné řadě jedné královniny listiny z roku 1265 (CDB V/I, č. 451, s. 666-667) a králových listin z let 1267, 1273 a dvakrát v roce 1276, kde je přímo jmenován jako komoří královny (CDB V/II, č. 488, s. 31-32; CDB V/II, č. 701, s. 343-344; CDB V/II, č. 804, s. 492-493; CDB V/II, č. 806, s. 496-497). Jako komoří královny je též Řehník jmenován v listině jistého františkána Oty z roku 1277 (CDB V/II, č. 854, s. 571-572) a v listině Rulka z Biberštejna z února 1278, který od krále Přemysla Otakara II. koupil panství s hradem Frýdlant (CDB V/II, č. 860, s. 580-581).

Podkomoří Řehník je zmíněn ve svědečné řadě jedné královniny listiny z roku 1269 (CDB V/II, č. 581, s. 164-166) a králových listin z let 1268 a 1269, nicméně již není nikterak spojen s královnou (CDB V/II, č. 550⁺⁺, s. 112.114; CDB V/II, č. 579, s. 160-162). Je rovněž sporné, zda můžeme osobu královnina komořího Řehníka ztotožnit s neurčitou postavou podkomořího Řehníka.

Řehník je pravděpodobně zmiňován jakožto rytíř krále a královny i v *Letopisech českých*: „*Toho roku (1270) také byla zřízena kamenná věž uprostřed klauzury kostela pražského, na níž mělo být umístěno světlo. Náklady na ni nesl Řehoř, rytíř krále a královny.*“ In: *Pokračovatelé Kosmovi*, s. 134. „*Hoc etiam anno turris lapidea erecta est in medio claustris Pragensis ecclesiae ad lumen ponendum in ea, Gregorio milite regis et reginae procurante eam in expensis,*“ In: *FRB II: Letopisy české od roku 1196 do roku 1278*, s. 300.

⁹⁴ *Kronika Františka Pražského*, s. 352. Kronikář na tomto místě vyjmenovává i zbývajících devět purkrabích. V. V. Tomek je však skeptický k počtu 10 purkrabích zastávajících současně tutéž funkci a poukazuje na skutečnost, že v listinách krále Přemysla Otakara II. se nevyskytují všichni kronikářem jmenovaní purkrabí. Navíc zmiňuje, že purkrabí doložení zmínkou v listinách obvykle nevykonávali svůj úřad současně, ale postupně se v něm střídali. Jméno Řehníka z Dražic ve funkci královského purkrabího dokonce V. V. Tomek nenašel v žádné dochované listině. (V. V. TOMEK. *Dějepis města Prahy. Díl I.*, s. 343.)

Pravděpodobnější je však názor Libora Jana, který taktéž nesouhlasí s myšlenkou existence deseti kastelánů či purkrabích Pražského hradu. Dle jeho teorie se sice všech deset mužů zmiňovaných kronikářem Františkem Pražským u královského dvora pohybovalo, ale spíše než o kastelány šlo o královy důvěrníky, z nichž někteří drželi dvorské úřady u dvora krále a jiní se uplatnili jako hodnostáři na dvoře královny Kunhuty, což byl též případ Řehoře z Dražic. (Libor JAN. Deset „purkrabích“ na dvoře Přemysla Otakara II., in: Dvořáčková-Malá, Dana – Zelenka, Jan (edd.), *Dvory a rezidence ve středověku II. Skladba a struktura dvorské společnosti*. Praha: Historický ústav, 2008, s. 84.)

⁹⁵ *Kronika Františka Pražského*, s. 354.

⁹⁶ A. SEDLÁČEK. *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl desátý - Boleslavsko*, s. 237. Ohledně Máni však Sedláček neuvádí žádný doklad její existence ani jejích dědických národů. Pokud se navíc

který byl bratrem budoucího pražského biskupa Jana IV. z Dražic. Řehník mladší měl dva syny. Syn Jan se měl původně jako jeho stejnojmenní předci věnovat církevní kariéře, ale po smrti svého bratra se musel začít starat o rodové statky. Janův syn Jan, nejvyšší písař zemský, byl posledním mužským příslušníkem rodu pánů z Dražic. Zemřel v roce 1390⁹⁷ a Dražice po něm zdědila nejspíš jeho sestra Máňa s manželem Benešem z Choustníka, nejvyšším písařem. Po nich získali dražické statky Vartemberkové, vzdálení příbuzní Dražických.⁹⁸

3.2.2 Znak rodu pánů z Dražic

Ve znaku pánů z Dražic byly tři vinné listy vyrůstající ze stočené ratolesti (viz přílohu č. 3, 4, 5, 6). Stylizace listů se na různých vyobrazeních liší od lipovitého tvaru, přes jetelovitý až po hvězdičkovitý. Rovněž se vedou spory o barvě listů a jejich podkladu.⁹⁹ Ve znakové síni v Laufu se například zachovala podoba erbu se stříbrnými listy v modrém poli (viz přílohu č. 7).¹⁰⁰ Často však byla používána též kombinace zlatých listů v modrém poli.¹⁰¹

podíváme na rodokmen sestavený Václavem Chaloupeckým, tak je z něj patrné, že dle jím nalezených pramenů Jan sestru Máňu neměl. Uvádí pouze Juttu, o které však nevíme nic bližšího. Vzhledem k neexistenci mužských potomků je však pravděpodobné, že majetek mohl přejít na některou ze ženských příslušnic rodu.

⁹⁷ V. CHALOUPECKÝ. *Jan IV. z Dražic: poslední biskup pražský*, s. 5. Chaloupecký uvádí jako pramen Roudnický nekrolog, f. 106.

⁹⁸ Genealogický vývoj byl zpracován na základě informací z: A. SEDLÁČEK. *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl desátý - Boleslavsko*, s. 238.

⁹⁹ Informace o barvě listů ve znaku se liší. Halada připouští, že se uvádějí různé barvy a kovy – stříbrná, zelená a zlatá. (Jan HALADA. *Lexikon české šlechty*. Praha: Akropolis, 1992, s. 45.) Vojtěch Král z Dobré Vody, který na konci 19. století vytvořil přehled znaků českých rodů, nakreslil znak pánů z Dražic se zelenými listy na zlatém podkladu. (V. KRÁL Z DOBRÉ VODY. *Znaky rodů českých*, s. 87.) Ve znaku vytvořeném Králem jsou však listy na znaku jinak situované než na tom, který nabízí Halada v *Lexikonu české šlechty*. Není však jisté, z jakého zdroje Halada vycházel, a proto musíme připomenout obě varianty znaku. Ottův Slovník naučný zase poukazuje na variantu stříbrných či zelených listů na červeném podkladu. (*Ottův slovník naučný*. Sv. 7, s. 948.)

¹⁰⁰ M. MYSLIVEČEK. *Erbovník, aneb kniha o znacích i osudech rodů žijících v Čechách a na Moravě*, s. 138.

¹⁰¹ Tamtéž. Mysliveček připouští, že šlo o častěji zobrazovanou variantu znaku. S touto variantou se ztotožňoval i Václav Chaloupecký. (V. CHALOUPECKÝ. *Jan IV. z Dražic: poslední biskup pražský*, s. 4.)

Od poloviny 13. století začalo být ve střední Evropě zvykem používat i pro církevní činitele rodový znak, který byl často doplněn o předmět určující poslání nositele. Z druhé poloviny 13. století se však bohužel nedochoval žádný znak pražského biskupa, ačkoli můžeme předpokládat, že pražští biskupové znak používali minimálně při soukromé či v některých případech též při institucionální reprezentaci.¹⁰² Ačkoli se znak biskupa Jana III. z Dražic nedochoval, tak můžeme předpokládat, že podobně jako jeho synovec Jan IV. z Dražic převzal tři vinné listy z rodového znaku. Episkopát Jana IV. z Dražic byl velmi důležitý pro rozvinutí znakové symboliky, protože Jan IV. kromě používání svého rodového znaku zavedl i paralelní užívání institucionálního znaku jakožto symbolu pražského biskupství. Znakem pražského biskupství se od této doby stalo zlaté břevno v černém poli štítu. Oba znaky byly poté zobrazovány vedle sebe (viz přílohu č. 8).

¹⁰² Na tuto možnost poukazuje Rostislav Nový. (Rostislav NOVÝ. Heraldika pražských biskupů a arcibiskupů v předhusitské době, in: *AUC*. Tomus XXXI. Fasciculus 1, roč. 1991. Praha: Karolinum, s. 54.)

4 Správa biskupství

Správa pražského biskupství měla dvě linie – církevní a majetkovou. Církevní správa biskupství měla již v průběhu 13. století rozsáhlou agendu a byla ústředním bodem správního aparátu biskupství. Přítomnost majetkové správy reflektovala skutečnost, že pražské biskupství bylo velikostí svého majetku srovnatelné s velkými českými feudálními panstvími. V období episkopátu Jana III. z Dražic však byla organizační struktura majetkového správního aparátu v samých počátcích. K rozvoji této sekundární linie správy došlo až za episkopátu Tobiáše z Bechyně a Jana IV. z Dražic.

V čele správy diecéze stál biskup, který však musel vzhledem k velikosti a složitosti správního aparátu delegovat většinu úkolů na sobě podřízené úředníky. Správa pražského biskupství se postupem let komplikovala úměrně rozrůstání církevního vlivu a majetku diecéze. Zatímco o chod biskupova dvora se kromě osob z řad duchovenstva starali též příslušníci světského stavu, tak biskupské úřady zaměřující se na správu celého biskupství obvykle zastávali pouze příslušníci kléru, kteří ovládali latinu a uměli číst a psát.

Centrem správy biskupství byla biskupská kancelář, která koordinovala všechny aktivity v rámci diecézní církevní i majetkové správy. V biskupské kanceláři se shromažďovaly veškeré důležité písemnosti a kromě domácího písemného styku též zajišťovala výměnu listin se zahraničními církevními i světskými hodnostáři. Odděleně od biskupské kanceláře fungovalo biskupské soudnictví, které úzce souviselo s církevní správou biskupství, která fungovala na principu hierarchie duchovních úřadů. Majetková správa biskupství navazovala na církevní správu především v oblasti výběru desátků. Částečně fungovala jako každá jiná správa feudálního panství, protože pražský biskup byl z hlediska velikosti svého majetku též jedním z největších feudálů v Českém království. Proto je nutné ke správě majetku přistupovat i z tohoto úhlu pohledu.

4.1 Biskupská kancelář

Biskupská kancelář sídlila při biskupském dvoře. Jejím hlavním úkolem bylo vydávat, přijímat a archivovat listiny související s činností diecéze. Kancelář nejspíš vznikla v posledním roce episkopátu Mikuláše z Újezda, ačkoli neúspěšné pokusy o její vytvoření byly již dříve.¹⁰³ Mikulášovu biskupskou kancelář převzal po svém zvolení Jan III. z Dražic, který ji začal plně využívat. Od Janova episkopátu se biskupská kancelář stala integrální součástí správního aparátu pražské diecéze.

O chod biskupské kanceláře a o správu církevních záležitostí se starali biskupovi kaplani, kteří byli zároveň biskupovými duchovními úředníky. Nebylo však vyloučeno, aby měli i jiná církevní benefícia a kanovnické prebendy. V čele biskupské kanceláře stál biskupův kancelář (*cancellarius, pronotarius*). Kancelář měl jako pomocníky písaře (*notarii*). Z duchovního stavu též pocházel biskupský pokladník (*thesaurarius*).¹⁰⁴ Za episkopátu Jana III. byla též zřízena funkce biskupova notáře, kterou zastával po většinu 60. let a přinejmenším i na počátku 70. let 13. století Petr Perlík, kanovník boleslavské kapituly.¹⁰⁵ Notář musel být přítomen při jednáních biskupa s příjemci listin, vyhotovoval poznámky z jednání a sestavoval hrubý koncept listiny. Následně listinu předal k dopracování svému pomocníkovi, ingrosátorovi, který provedl definitivní přepis listiny na pergamenové blány. Biskupský notář se někdy staral i o zpečetění a kontrolu expedice listiny k příjemci.¹⁰⁶ Notář patrně sídlil ve zvláštním domě v pražském podhradí, kde uchovával všechny biskupské listiny. Tento dům se nejspíš nacházel poblíž malostranského biskupského dvora. Můžeme předpokládat, že

¹⁰³ R. NOVÝ. Listiny pražských biskupů XI.-XIV. století, s. 141.

¹⁰⁴ V. V. TOMEK. *Dějepis města Prahy. Díl I.*, s. 365.

¹⁰⁵ Zmínka o biskupském notáři je pouze ve třech biskupských listinách, ačkoli je pravděpodobné, že se podílel na vyhotovení více listin, protože Rostislav Nový na základě rozboru stylu písma různých písařů zmiňuje, že se Petr nejspíš podílel na sepsání 19 biskupských listin. (R. NOVÝ. Listiny pražských biskupů XI.-XIV. století, s. 18.) Poprvé je Petr Perlík zmíněn jako biskupský notář v listině z 9. února 1264. (CDB V/I, č. 401, s. 597-598.) V listině z 3. srpna 1268 je uveden jako notář a boleslavský kanovník. (CDB V/II, č. 565, s. 135-137.) V poslední listině z 3. února 1271 je jmenován opět jen jako biskupský notář. (CDB V/II, č. 629, s. 236.) Zmínka o bližší nespecifikovaném notáři Petrovi je v listině z 12. února 1263. V této listině je notář Petr uveden na prvním místě ve svědečné řadě, zatímco na ostatních listinách figuruje v části listiny věnované dataci jako osoba zodpovědná za správnost vyhotovení listiny. (CDB V/II, č. 546, s. 107-108.)

¹⁰⁶ R. NOVÝ. Listiny pražských biskupů XI.-XIV. století, s. 140.

biskupský notář disponoval formulářovou sbírkou, jejímž úkolem bylo usnadnit koncipování písemností.¹⁰⁷ Po požáru domu v roce 1279 či 1280 však většina konceptů listin a jiných kancelářských náležitostí zanikla.¹⁰⁸ Vratislav Vaníček se domnívá, že již biskupská kancelář Jana III. vytvořila formulář, ze kterého později vycházel zachovaný *Formulář biskupa Tobiáše*.¹⁰⁹ V Tobiášově formulářové sbírce je uvedeno pouze šest listin v původním znění, z nichž jedna se shoduje s listinou vydanou biskupem Mikulášem 13. února 1257.¹¹⁰ Tato skutečnost dokládá, že *Formulář Tobiáše z Bechyně* čerpal vzory i z listin Tobiášových předchůdců, což by nasvědčovalo tomu, že kancelář formulářovou sbírkou disponovala již v období Jana III. Sáša Dušková připomíná podobnost mezi formulářem č. 24 z Tobiášovy formulářové sbírky, který se týká ustanovení faráře, a dvěma listinami Jana III. o jmenování plebána z 2. ledna a 9. července 1274.¹¹¹ Navíc poukazuje na skutečnost, že všechny typy *areng*, které se vyskytly v Tobiášových listinách tvořících jádro jeho formulářové sbírky, pocházejí z listin vydaných kanceláří Jana III.¹¹²

¹⁰⁷ V roce 1264 vznikla nejstarší známá formulářová sbírka českého původu, jejímž autorem byl asi notář královny Kunhuty mistr Wernher. Sbírkou nejspíš měla sloužit církevním hodnostářům a byla vytvořena ze skutečně vydaných písemností. V dalších letech byly vydány formuláře určené pro notáře královské kanceláře. (Marie BLÁHOVÁ. Písemná kultura přemyslovských Čech, in: Sommer, Petr – Třeštík, Dušan – Žemlička, Josef (eds.), *Přemyslovci. Budování českého státu*. Praha: NLN, 2009, s. 518.) Z tohoto důvodu se domnívám, že v období episkopátu Jana III. existovala i formulářová sbírka sloužící biskupské kanceláři, ačkoli se nejspíš kvůli požáru nezachovala.

¹⁰⁸ R. NOVÝ. Listiny pražských biskupů XI.-XIV. století, s. 141.

¹⁰⁹ V. VANÍČEK. *Velké dějiny zemí Koruny české III.*, s. 233.

¹¹⁰ Sáša DUŠKOVÁ. Formulář Tobiáše z Bechyně ve světle listin pražských biskupů, in: *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity*. 1965, roč. 14, č. 12 (řada historická C). Brno: Masarykova univerzita, s. 54.

¹¹¹ Tamtéž, s. 58-59. (Jde o Janovy listiny CDB V/II, č. 721, s. 377-378 a CDB V/II, č. 751, s. 414-415.)

¹¹² Tamtéž, s. 60 a 64. Sáša Dušková připomíná, že téměř všechny listiny, které se podobají Tobiášovým formulářům, byly sepsány Janovým notářem Petrem. Z tohoto důvodu usuzuje, že Petr nejspíš vytvořil nějaký soupis celých listin i základních formulí, které následně využíval při vyhotovování dalších listin. Sáša Dušková poukazuje na skutečnost, že některé formule (především *arengy*) byly notářem Petrem vytvořeny na základě *areng* užívaných v papežské a jiných biskupských kancelářích. Je proto pravděpodobné, že tato kancelářská kniha notáře Petra přešla do Tobiášovy kanceláře, kde vytvořila základ formulářové sbírky. Není však jisté, zda šlo již v době Jana III. o plnohodnotnou formulářovou sbírku či pouze o zjednodušenou kancelářskou knihu, která byla později ve formulářovou sbírku přetvořena.

Většina listin byla v biskupské kanceláři sestavována formou tzv. *zlistinění*, které předpokládalo, že vyhotovení listiny předcházelo ústní jednání mezi příjemcem listiny a biskupem jakožto vydavatelem. V některých případech, zvláště pokud šlo o konfirmaci benefícia či o potvrzení patronátního práva, mohla být žádost o vydání příslušné konfirmační listiny podána rovněž písemně.¹¹³

Ačkoli většinu biskupských listin nejspíš vydal biskup osobně, tak mohl v některých případech k emisi listiny zmocnit některého ze svých úředníků. Existuje domněnka, že listinu vydanou v únoru 1268 ve Drobovicích¹¹⁴, pomocí které biskup Jan potvrdil převedení vsi k jiné faře, ve skutečnosti vydal z pověření biskupa jeho notář Petr Perlík, který byl na listině vydané jménem biskupa uveden jako svědek.¹¹⁵

Jan III. z Dražic používal od počátku svého episkopátu běžné zašpičatělé oválné pečeti o konstantní velikosti 63 mm x 44 mm. Zároveň používal stálý pečetní obraz představující biskupa sedícího na bohatě zdobeném gotickém křesle s biskupskou berlou v pravé ruce a knihou přitisknutou k hrudi v levici (viz přílohu č. 10).¹¹⁶ Kolem pečetního obrazu byl v kruhu vyhotoven opis (viz přílohu č. 9) a pod obrazem bylo umístěno biskupovo jméno.¹¹⁷ Jan III. z Dražic se postaral o významný posun v biskupské sfragistice, když začal na *dorsu* některých pečetí používat *sekret*, malou pečeť o průměru 17 mm. Tato malá pečeť byla dle Rostislava Nového poprvé použita při pečetění Janovy listiny pro zderazský klášter z 24. června 1258.¹¹⁸ Malá pečeť bývala vtlačena buď do červeného, nebo přímo do podkladového vosku. V pečetním poli této menší pečeti byla vyobrazena rozkřídlená orlice, která (heraldicky) hleděla vlevo. Kolem pečeti byl v kruhu opis *Sigillum secretor*, který nejspíš odkazoval

¹¹³ S. DUŠKOVÁ. Formulář Tobiáše z Bechyně ve světle listin pražských biskupů, s. 138-139.

¹¹⁴ CDB V/II, č. 546, s. 107-108.

¹¹⁵ R. NOVÝ. Listiny pražských biskupů XI.-XIV. století, s. 140. Rostislav Nový takto usuzuje na základě studia koroborace, z níž je patrné, že Perlík přivěsil k listině pečeť a tím převzal odpovědnost za její správnost.

¹¹⁶ Někteří Janovi předchůdci i následovníci používali variantu obrazu se stojícím biskupem či používali obě varianty.

¹¹⁷ R. NOVÝ. Pečeti pražských a olomouckých biskupů, s. 187.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 187. Konvent Strážců Božího hrobu neboli křížovníků s červeným křížem u sv. Petra na Zderaze byl jedinou kanonií tohoto řádu v Čechách. (Pavel VLČEK, Petr SOMMER Dušan FOLTÝN. *Encyklopedie českých klášterů*. Praha: Libri, 1997, s. 137.)

na určení pečeti (viz ukázkou v příloze č. 11 a celou listinu z obou stran v příloze č. 12). Jelikož se tato pečeť objevuje na různých typech listin, tak se její užití neodvídalo podle typologie listin, ale pravděpodobně souviselo s biskupovou osobní účastí při pečetění a předání listiny příjemci.¹¹⁹

V průběhu episkopátu Jana III. z Dražic také došlo k významnému posunu ve vývoji písma používaného v rámci diplomatického styku. Zatímco ještě na počátku 13. století byla v biskupských listinách uplatňována karolínská minuskula přecházející postupně do minuskuly s kurzivními znaky, tak na počátku episkopátu Jana III. již zřetelně začala převažovat polokurzíva a od 60. let 13. století především gotická kurzíva (vývoj písma na biskupských listinách je dobře patrný na dvou listinách v přílohách č. 13 a 14). Rostislav Nový vysvětluje tento rychlý vývoj tím, že biskupská kancelář byla v pravidelném styku s papežskou kurií a severní Itálií, kde již byl tento písemný novotvar používán, díky čemuž došlo k recepci nového typu písma i v Čechách, nejprve v přechodném tvaru polokurzívy a poté v plném tvaru gotické kurzívy.¹²⁰ Gotická kurzíva byla používána v biskupské kanceláři i v následujících letech.

Listiny Jana III. z Dražic byly veskrze úřední povahy, a proto nebyly příliš zdobné. Nicméně některé z listin obsahují i zdobné prvky, které se vyvíjely společně s přechodem k novému typu písma. Až nezvykle zdobná je biskupská listina vydaná pro břevnovský klášter v červnu 1258. Kromě iniciál zvýrazněných v několika slovech začínajících na „N“, je též levý okraj listiny ozdoben střídou, nicméně velmi zajímavou rohovou bordurou (viz přílohu č. 15). S výraznějším přechodem ke gotické kurzívě ustoupilo zdůrazňování iniciál a jako zdobný prvek byly v listinách napříště používány především bordury (viz přílohu č. 16). Přesto jsou však zdobné prvky na biskupských listinách používány jen výjimečně, protože biskupské listiny splňovaly především požadavky kladené na listiny úřední povahy, takže důležité bylo především dodržení formy stanovené pro psaní příslušného typu listin a opatření listiny platnou biskupskou pečeti.

¹¹⁹ R. NOVÝ. Pečeti pražských a olomouckých biskupů, s. 187.

¹²⁰ TÝŽ. Listiny pražských biskupů XI.-XIV. století, s. 18. Rostislav Nový poukazuje na skutečnost, že přechod od polokurzívy ke kurzívě je dobře patrný při zkoumání listin jednoho z písařů (nejspíš šlo o biskupova notáře Petra Perlíka), který sepsal 19 biskupských listin. Zatímco na počátku episkopátu Jana III. psal poněkud strnulejšími tahy, od konce 60. let již psal zcela charakteristickou gotickou kurzívou.

Jméno Jana III. z Dražic se v osobě vydavatele, příjemce, svědka či jinak zainteresované osoby objevuje na 128 listinách. Z celkového počtu biskup sám vydal 63 listin a v devíti královských listinách vystupoval v roli svědka. U zbytku listin figuroval nejčastěji jako příjemce či jinak zainteresovaná osoba.¹²¹ Nejčastějším typem vydávaných listin byly konfirmační listiny různého typu a indulgenční listiny, méně často byly naopak sepisovány majetkové, delimitační, exkomunikační, interdikční a mandatorní listiny.

Tabulka č. 1: Typy a funkce listin vydaných biskupem

Typ a funkce listiny ¹²²	Počet kusů
Konfirmace obsazení benefícia	4
Protest proti obsazení benefícia	1
Konfirmace klášterní fundace	2
Konfirmace donace	9
Konfirmace usnesení pražské kapituly	1 ¹²³
Konfirmace a rozšíření privilegií a práv vyšehradské kapituly	4
Konfirmace prodejní listiny mezi světskými osobami a kláštery	1
Konfirmace rozhodnutí svého předchůdce	2
Konfirmace rozhodnutí svého předchůdce + rozšíření privilegií a práv vyšehradské kapituly	1
Přijetí jiné církevní instituce pod biskupovu ochranu	2
Indulgenční listiny	15
Delimitační listiny	2
Mandatorní listiny	2
Exkomunikační listiny	1
Exkomunikační + mandatorní listiny	2
Interdikční + mandatorní listiny	1
Prodejní listiny	1
Listiny o směně majetku	1
Majetkové listiny potvrzující příjmy jiných církevních institucí	1 ¹²⁴

¹²¹ Údaje získané na základě analýzy vydaných, přijatých a dosvědčených listin v: CDB V/I., II., III.

¹²² Pokud má listina více funkcí, tak je zmíněna v samostatném řádku. Některé typy listin jsou podrobněji rozebrány v následujících podkapitolách. V opačném případě je u listiny uvedena poznámka o jejím původu.

¹²³ CDB V/I, č. 484, s. 717-718.

¹²⁴ CDB V/I, č. 162, s. 258-259. V listině určil, že příjmy z farnosti města Broumov mají plynout pouze břevnovskému klášteru. Zároveň v této listině stanovil, že břevnovský opat může napříště sám dosazovat i odvolávat broumovského vikáře.

Darování biskupské části desátku jiné církevní instituci	2 ¹²⁵
Řešení sporu ohledně výběru desátku	1 ¹²⁶
Korespondence s představiteli jiných církevních institucí	2 ¹²⁷
Vidimace	3 ¹²⁸
Listina vydaná v souvislosti s křížovou výpravou do Pruska	1 ¹²⁹
Správa diecéze v Kladsku (v souvislosti s bratry minority)	1 ¹³⁰

4.1.1 Jmenování farářů a konfirmace obsazení beneficií

Jmenování farářů, či případně konfirmace obsazení beneficií¹³¹, mělo být dle *Velkého privilegia české církve* z roku 1222 v přímé pravomoci biskupa jakožto nejvyššího představitele diecéze. Konfirmační listiny týkající se obsazení beneficií však existují z období episkopátu Jana III. z Dražic pouze čtyři, ačkoli měl biskup konfirmovat všechna obsazení beneficií. V případě nesouhlasu mohl též proti obsazení benefícia protestovat, čehož však pražský biskup využil pouze jednou v samém závěru svého episkopátu.

25. ledna 1269 Jan III. potvrdil obsazení benefícia v Horním Slavkově, který byl pod patronátem oseckého kláštera.¹³² 9. března 1272 biskup na základě návrhu od krále potvrdil příslušnost kněze Jindřicha k pražskému kostelu sv. Benedikta.¹³³ 2. 1. 1274 Jan III. na žádost Miroslava, probošta chotěšovského kláštera premonstrátek, jmenoval

¹²⁵ CDB V/I, č. 209, s. 327-328; CDB V/II, č. 862, s. 582-583.

¹²⁶ CDB V/II, č. 589, s. 179-180.

¹²⁷ CDB V/I, č. 376, s. 558-559 (odpověď Jindřichovi, děkanovi bamberské kapituly). CDB V/II, č. 728, s. 387-388 (listina pro oseckého opata Jana).

¹²⁸ CDB V/I, č. 448, s. 602-603; CDB V/II, č. 512, s. 58; CDB V/II, č. 867, s. 588-589.

¹²⁹ CDB V/II, č. 521, s. 68-69.

¹³⁰ CDB V/II, č. 572, s. 151-152.

¹³¹ Církevní beneficium můžeme chápat jako souhrn majetku, jímž disponoval duchovní správce konkrétní fundace (fary, kaplanství, oltáře). Beneficium bylo spojené s úředními a správními povinnostmi. (V. VANĚK. Rejstříky papežských desátků a možnosti jejich využití, s. 500.)

¹³² CDB V/II, č. 576, s. 156-157.

¹³³ CDB V/II, č. 654, s. 282-283.

farářem v Horních Sekyřanech jistého Hroznata.¹³⁴ 12. července 1274 biskup na žádost probošta Petra ustanovil vyšehradského kanovníka Jordána farářem v pražském kostele Panny Marie u Týnského dvora.¹³⁵ 12. června 1278 protestoval proti jmenování faráře Michala pro pražský kostel Panny Marie u Týnského dvora a odmítl ho konfirmovat.¹³⁶

Tabulka č. 2: Konfirmace obsazení beneficií

datum	obsah	žadatel, patron benefícia
25. 1. 1269	obsazení benefícia v Horním Slavkově	osecký klášter
9. 3. 1272	obsazení benefícia sv. Benedikta	král Přemysl Otakar II., patronem kostela byl však řád německých rytířů
2. 1. 1274	obsazení benefícia v Horních Sekyřanech	chotěšovský klášter
9. 7. 1274	obsazení benefícia Panny Marie u Týnského dvora	vyšehradská kapitula
12. 6. 1278	protest proti obsazení benefícia kostela Panny Marie u Týnského dvora	vyšehradská kapitula

4.1.2 Konfirmační listiny (klášterní fundace, donace, práva vyšehradské kapituly)

Pražský biskup pravidelně potvrzoval donace, fundace a privilegia jednotlivým klášterům a kostelům. V některých případech též potvrzoval kupní smlouvy mezi světskými osobami náležejícími do pražské diecéze a kláštery patřícími do jiné diecéze. Rovněž mohl potvrdit usnesení svých předchůdců.

Biskup mohl potvrzovat fundace klášterů na území své diecéze. Ačkoli bylo za Janova episkopátu založeno více klášterů, tak biskupova konfirmace na základě samostatně vydané konfirmační listiny či dosvědčené zakládací listiny se dochovala jen ve dvou případech. 1. června 1259 biskup potvrdil založení cisterciáckého kláštera Vyšší Brod Vokem z Rožmberka, kterému již předtím potvrdil územní donace.¹³⁷

¹³⁴ CDB V/II, č. 721, s. 377-378.

¹³⁵ CDB V/II, č. 751, s. 414-415.

¹³⁶ CDB V/II, č. 874, s. 610-611.

¹³⁷ CDB V/I, č. 188, s. 298-300. V následujícím roce po konfirmaci rožmberské cisterciácké fundace podal biskup Jan III. žádost ke generální kapitule cisterciáckého řádu o začlenění svého *anniversaria* do kalendária. Je možné, že podnět k podání žádosti vzešel od některého z představitelů řádu přítomných při

Jméno pražského biskupa je uvedeno i mezi svědky královské listiny ze září 1263, již Přemysl Otakar II. založil cisterciácký klášter Zlatá Koruna. Ačkoli se nejedná o klasickou konfirmační listinu vydanou přímo biskupem, tak můžeme biskupovu přítomnost v řadě svědků pokládat za konfirmaci založení nového kláštera.¹³⁸

Tabulka č. 3: Konfirmace klášterních fundací

datum	fundace	fundátor
1. 6. 1259	klášter Vyšší Brod	Vok z Rožmberka
září 1263	klášter Zlatá Koruna	Přemysl Otakar II.

Jan III. potvrzoval mnohé donace soukromých osob ve prospěch klášterů, špitálů či kostelů. 16. června 1258 vydal listinu potvrzující drkolenskému klášteru (klášteru Schlägl) donaci kostela ve Světlíku od Vítka z Krumlova.¹³⁹ 23. května 1259 biskup vydal listinu, která potvrzovala donaci kostelů v Rožmitálu a Přídolí cisterciákům ve Vyšším Brodě ze strany donátora Voka z Rožmberka.¹⁴⁰ 3. dubna 1260 konfirmoval donaci majetku Jiljím z Úpy ve prospěch špitálu v Úpě.¹⁴¹ Zároveň touto listinou schválil přičlenění špitálu pod správu zderazského špitálu. Další konfirmační listinu pro Jiljího z Úpy vydal ještě 1. května.¹⁴² Ve prospěch vyšebrodského kláštera biskup potvrdil další územní donaci ze strany Voka z Rožmberka i 11. června 1261.¹⁴³ 13. května 1263 konfirmoval donaci benediktinskému ostrovskému klášteru ze strany

založení kláštera, se kterými se biskup mohl během potvrzení fundace v jižních Čechách setkat. Jeho žádost byla kladně vyřízena. Můžeme předpokládat, že na schválení měl vliv biskupův očividně přátelský vztah vůči cisterciáckému řádu, který se projevil již na počátku jeho episkopátu potvrzením vyšebrodské fundace. V následujících letech biskup vydal celou řadu listin, jejichž adresátem byly jednotlivé cisterciácké kláštery. Nejčastěji se však v jeho listinách vyskytuje klášter cisterciáků Vyšší Brod a klášter cisterciáček v Pohledu.

¹³⁸ CDB V/I, č. 391, s. 580-583.

¹³⁹ CDB V/I, č. 157, s. 249.

¹⁴⁰ CDB V/I, č. 186, s. 295-296

¹⁴¹ CDB V/I, č. 217, s. 338-339.

¹⁴² CDB V/I, č. 222, s. 344-345

¹⁴³ CDB V/I, č. 286, s. 425-426.

Oldřicha z Valdeka.¹⁴⁴ 16. dubna 1267 vydal Jan III. listinu stvrzující donaci kostela v Chotěšově klášteřu ve Žďáru nad Sázavou ze strany místního bohatého šlechtice Smila z Lichtenburka.¹⁴⁵ 3. února 1271 Jan III. přijal pod svou ochranu klášter cisterciáků v Pohledu a potvrdil mu donaci.¹⁴⁶ 20. října 1271 vydal další konfirmační listinu pro vyšebrodský klášter potvrzující donaci ze strany Hedviky ze Schaunberga, vdovy po Voku z Rožmberka.¹⁴⁷

Tabulka č. 4: Konfirmace donací

datum	přijemce listiny	donátor
16. 6. 1258	drkolenský klášter	Vítek z Krumlova
23. 5. 1259	klášter Vyšší Brod	Vok z Rožmberka
11. 6. 1261	klášter Vyšší Brod	Vok z Rožmberka
3. 4. 1260	špitál v Úpě	Jiljí z Úpy
1. 5. 1260	špitál v Úpě	Jiljí z Úpy
13. 5. 1263	ostrovský klášter	Oldřich z Valdeka
16. 4. 1267	klášter ve Žďáru nad Sázavou	Smil z Lichtenburka
3. 2. 1271	klášter Pohled	obecné potvrzení donací
20. 10. 1271	klášter Vyšší Brod	Hedvika ze Schaunberga

Pražský biskup též rozšiřoval a potvrzoval práva vyšehradské kapitule, což obvykle prováděl na žádost či za součinnosti krále. Na počátku svého episkopátu v roce 1258 vydal listinu, v níž potvrzoval privilegia daná vyšehradské kapitule 13. února předchozího roku králem Přemyslem Otakarem II. Listinu sice ihned po vydání potvrdil ještě Janův předchůdce Mikuláš z Újezda, nicméně Jan III. ji jakožto nový biskup také potvrdil vlastní listinou. Na základě tohoto dokumentu získala vyšehradská kapitula povolení k tomu, aby byly přeneseny ostatky z kaple na Zlíchově do kaple na Vyšehradě, která byla součástí královského dvora¹⁴⁸ a která měla být nově zasvěcena

¹⁴⁴ CDB V/I, č. 381⁺⁺, s. 565-567.

¹⁴⁵ CDB V/II, č. 498, s. 42-43.

¹⁴⁶ CDB V/II, č. 629, s. 236.

¹⁴⁷ CDB V/II, č. 645, s. 272-273.

¹⁴⁸ Součástí královského dvora na Vyšehradě byla kaple sv. Jana Evangelisty, která měla být po přenesení ostatků nejspíš nově zasvěcena sv. Štěpánovi. Vzhledem k tomu, že Vyšehrad již přestal plnit funkci jednoho z hlavních sídel českých králů a byl nadále spjat především s církevní činností, tak dvůr i s kaplí postupem času ztrácel na významu a kaple chátrala.

sv. Štěpánovi a opatřena knězem. Na základě listiny měla být zlíčovská kaple zbořena.¹⁴⁹ 1. října 1258 vydal v Praze další listinu, kterou se souhlasem českého krále rozšiřoval práva pro vyšehradský kostel.¹⁵⁰ 9. února 1264 Jan III. potvrdil Bartoloměji, olomouckému děkanovi a vyšehradskému kanovníkovi, že smí používat důchody, které plynou ze záduší zlíčovské kaple a vyšehradské kaple v královském dvoře.¹⁵¹ V prosinci 1267 král s biskupovým souhlasem opět potvrdil předchozí ustanovení ohledně zlíčovské a vyšehradské kaple, navíc však povolil zřízení sakristie na Vyšehradě s podmínkou, že sakristián musí pohostit kapitolu v den výročí posvěcení oltáře sv. Gereona.¹⁵² Je možné, že na počátku 70. let byla často vedena diskuse ohledně pozice vyšehradského kostela v církevní hierarchii, což pravděpodobně vyústilo v emisi listiny z 10. října 1273, v níž pražský biskup veřejně prohlásil a potvrdil, že vyšehradský kostel odedávna bezprostředně podléhá přímo římskému kostelu a papeži. Zároveň stvrdil, že je tomu tak již od časů jeho předchůdců a že pražští biskupové vždy bránili práva a privilegia tohoto kostela.¹⁵³

Tabulka č. 5: Konfirmace a rozšíření privilegií a práv vyšehradské kapitule

datum	obsah
1258	potvrzení práva na přenesení ostatků z kaple na Zlíchově do kaple na Vyšehradě, která měla být nově opatřena knězem
1. 10. 1258	rozšíření práv vyšehradského kostela
9. 2. 1264	konfirmace důchodů ze zlíčovské a vyšehradské kaple Bartoloměji
11. 12. 1267	konfirmace privilegií a povolení zřízení sakristie na Vyšehradě, vydavatelem listiny byl král s biskupovým souhlasem
10. 10. 1273	potvrzení, že vyšehradský kostel podléhá přímo papeži a římskému kostelu

Biskup též mohl být požádán, aby konfirmoval prodejní listiny mezi světskými osobami a kláštery, což mělo zaručit menší zpochybnitelnost transakce. 3. října 1272

¹⁴⁹ CDB V/I, č. 173, s. 277-279.

¹⁵⁰ CDB V/I, č. 163, s. 259-261.

¹⁵¹ CDB V/I, č. 401, s. 597-598. V této listině jsou opět zmiňovány obě kaple, o nichž pojednávala již dříve zmíněná listina z roku 1258. Na základě této nové listiny je patrné, že zlíčovská kaple nebyla zbourána, ačkoli to listina z roku 1258 povolovala.

¹⁵² CDB V/II, č. 531, s. 87-89.

¹⁵³ CDB V/II, č. 716, s. 366.

Jan III. vydal konfirmační listinu, která oznamovala, že Jindřich, syn Smila z Lichtenburka, prodal ves Lovosice cisterciáckému klášteru Altzelle v míšeňské diecézi.¹⁵⁴ V této listině je rovněž vysvětlen důvod, proč byl pražský biskup o potvrzení listiny požádán. Obě strany měly obavu, aby v budoucnu někdo ze signatářů tuto transakci nezpochybnil či nezrušil,¹⁵⁵ a proto měl být garantem pravosti a poctivosti listiny pražský biskup, který pod hrozbou klatby zakázal komukoli tuto listinu napadat.

Nový biskup často konfirmoval rozhodnutí svého předchůdce. Jan III. vydal dvě listiny stvrzující záměr biskupa Mikuláše. V první listině vydané 21. března 1258 potvrdil, že klášter cisterciáček Marienthal byl se souhlasem biskupa Mikuláše řádně připojen k cisterciáckému řádu.¹⁵⁶ Druhou listinou byla výše zmíněná listina potvrzující privilegia vyšehradské kapituly a povolující přenesení ostatků ze zlíčovské kaple do kaple na Vyšehradě.¹⁵⁷ V posledním roce svého episkopátu vydal Jan III. listinu potvrzující vysvěcení zderazského kostela sv. Václava a udělení odpustků biskupem Valentinem, který byl pražským biskupem v letech 1179-1182.¹⁵⁸

Biskup též mohl vzít jiné církevní instituce na území diecéze pod svou ochranu. Nejčastěji šlo o kostely či špitály. Jan III. vydal listiny tohoto druhu dvě. 3. února 1271 přijal pod svou ochranu klášter cisterciáček v Pohledu¹⁵⁹ a 29. března 1275 vzal pod ochranu špitál křižovníků v Kladsku s příslibem, že se zde zasadí o postavení kaple.¹⁶⁰

Tabulka č. 6: Listiny dokládající přijetí jiné církevní instituce pod biskupovu ochranu

datum	příjemce listiny
3. 2. 1271	klášter Pohled
29. 3. 1275	špitál křižovníků v Kladsku

¹⁵⁴ CDB V/II, č. 678⁺, s. 314-315.

¹⁵⁵ V listině však není jmenovitě uvedeno, z jakého důvodu měly obě strany tuto obavu. Je možné, že mezi smluvními stranami panovala vzájemná nedůvěra, a proto byl o konfirmaci požádán biskup.

¹⁵⁶ CDB V/I, č. 148, s. 237.

¹⁵⁷ CDB V/I, č. 173, s. 277-279.

¹⁵⁸ CDB V/II, č. 882, s. 619-620. Patronátní právo ke kostelu sv. Václava měl nedaleký konvent Strážců Božího hrobu u sv. Petra. (P. VLČEK, P. SOMMER D. FOLTÝN. *Encyklopedie českých klášterů*, s. 574.)

¹⁵⁹ CDB V/II, č. 629, s. 236.

¹⁶⁰ CDB V/II, č. 775, s. 447-448.

V roce 1267 biskup podal žádost ke generální kapitule cisterciáckého řádu, v níž žádal, aby byl nově vzniklý konvent jeptišek v Sazemicích k cisterciáckému řádu připojen.¹⁶¹ O této žádosti se zachovala zmínka pouze ve *Statutech generálních kapitul cisterciáckého řádu*, nikoli však v biskupových listinách.

4.1.3 Indulgenční listiny

Indulgenční listiny byly jedním z nejčastějších typů listin pravidelně vydávaných biskupskou kanceláří Jana III. z Dražic. Odpustkových listin vydal Jan III. během svého episkopátu čtrnáct, přičemž opakovaně udílel odpustky pouze řádu Strážců Božího hrobu na Zderaze (viz Tabulka č. 7).¹⁶² Zisk odpustků byl obvykle podmíněn návštěvou kostela či kláštera v určené svátky či finančním příspěvkem na stavbu či obnovu kostela.

Osm odpustkových listin biskup vydal pro kostely a kláštery na území vlastní diecéze. Biskupova první indulgenční listina pochází z 24. června 1258 a je určena pro zderazský klášter.¹⁶³ 1. května 1261 vydal společně s pasovským biskupem Otou indulgenční listinu pro premonstrátský drkolenský klášter.¹⁶⁴ V roce 1268 pražský biskup vydal dvě indulgenční listiny, z nichž první byla ve prospěch nově založeného cisterciáckého kláštera v Pohledu a druhá pro všechny, kdo přispějí almužnou minoritům v Kladsku.¹⁶⁵ V roce 1270 vydal opět dvě odpustkové listiny, jednu pro klášter Vyšší Brod a druhou pro zderazský klášter, který potřeboval financovat stavbu nového chóru.¹⁶⁶ V roce 1274 vydal odpustkovou listinu pro vyšehradský kostel.¹⁶⁷

¹⁶¹ *Statuta*, III, 1267, č. 79, s. 58.

¹⁶² Jediná kanonie Strážců Božího hrobu neboli křížovníků s červeným křížem v Čechách vznikla před rokem 1188 u sv. Petra na Zderaze. (Pavel VLČEK, Petr SOMMER Dušan FOLTÝN. *Encyklopedie českých klášterů*. Praha: Libri, 1997, s. 137.)

¹⁶³ CDB V/I, č. 158, s. 250-251.

¹⁶⁴ CDB V/I, č. 281, s. 417-418.

¹⁶⁵ CDB V/II, č. 563, s. 132-133; CDB V/II, č. 569, s. 147. K poslední ze jmenovaných odpustkových listin vydal další listinu stejného charakteru se souhlasem Jana III. i Vladislav, arcibiskup salcburský. (CDB V/III, č. 1439, s. 290.)

¹⁶⁶ CDB V/II, č. 612, s. 213-214 a CDB V/II, č. 624, s. 228-229.

¹⁶⁷ CDB V/II, č. 761, s. 428.

V pořadí třetí odpustková listina pro zderazský klášter pochází z 21. června 1276. V době emise listiny byl nový chór v kostele sv. Petra biskupem již posvěcen a odpustková listina byla určena pro ty, kdo ho navštíví.¹⁶⁸

Kromě kostelů a klášterů na území pražské diecéze mohl též biskup udílet odpustky církevním institucím mimo území své diecéze. 24. prosince 1261, tedy den před korunovací českého krále a královny, vydal odpustkovou listinu pro věřící, kteří navštíví v určené dny kapli sv. Kateřiny v mohučské diecézi.¹⁶⁹ V roce 1265 vydal odpustkovou listinu pro nedávno založený augustiniánský klášter Schönthal.¹⁷⁰ Příjemcem další listiny z října 1266 byl olomoucký katedrální kostel sv. Václava poničený požárem, na jehož obnovu měli věřící pod příslibem odpustků přispět.¹⁷¹ V rámci střední Evropy nešlo o ojedinělý počín, protože po požáru kostela v roce 1265 učinili podobný krok rovněž biskupové vratislavský a pasovský, arcibiskupové salcburský a mohučský a v neposlední řadě také papež.¹⁷² Příjemcem další listiny byl v roce 1268 cisterciácký klášter Pforta v Sasku.¹⁷³ Při pobytu v Lyonu v květnu 1274 biskup vydal dvě indulgenční listiny, první pro nově založený cisterciácký klášter Fürstenzell v pasovské diecézi,¹⁷⁴ druhou pro klášter Werden.¹⁷⁵ Další listinu vydal v Mâconu při svém návratu z lyonského koncilu pro klášter Wennigsen patřící do mindenské diecéze.¹⁷⁶ V březnu 1275 vydal odpustkovou listinu pro cisterciácký klášter Raitenhaslach v salcburské arcidiecézi.¹⁷⁷

¹⁶⁸ CDB V/II, č. 817, s. 511-513.

¹⁶⁹ CDB V/I, č. 302, s. 450. Nejspíš šlo o kapli v blízkosti Frankfurtu, protože Jan v listině zmiňuje, že se kaple nachází „apud Frankenfordiam“.

¹⁷⁰ CDB V/I, č. 465, s. 687-688. Klášter se nachází na pomezí pražské a řezenské diecéze.

¹⁷¹ CDB V/I, č. 481, s. 713-714.

¹⁷² CDB V/I, č. 481, s. 713-714.

¹⁷³ CDB V/II, č. 559a., s. 128-129.

¹⁷⁴ CDB V/II, č. 741, s. 404-405.

¹⁷⁵ CDB V/II, č. 745, s. 408. Bohužel v tomto případě je v CDB uveden jen výtah z listiny s odkazem na plné znění listiny ve veřejném archivu v Düsseldorfu. Nicméně dle poznámky o signatuře listiny (sign. Werden) je pravděpodobné, že jde o benediktinský klášter Werden v Essenu.

¹⁷⁶ CDB V/II, č. 749, s. 412.

¹⁷⁷ CDB V/II, č. 772, s. 443-444.

Tabulka č. 7: Seznam odpustkových listin vydaných Janem III. z Dražic

Datum	Příjemce
24. 6. 1258	zderazský klášter
1. 5 1261	drkolenský klášter
24. 12. 1261	kaple sv. Kateřiny v mohučské diecézi
1265	klášter Schönthal
18. 10. 1266	olomoucký katedrální kostel sv. Václava
13. 7. 1268	klášter Pohled
29. 5. 1268	klášter Pforta
18. 10. 1268	minorité v Kladsku
16. 6. 1270	klášter Vyšší Brod
27. 9. 1270	zderazský klášter
1274	vyšehradský kostel
12. 5. 1274	klášter Fürstenzell
28. 5. 1274	klášter Werden
14. 3. 1275	klášter Reitenhaslach
21. 6. 1276	zderazský klášter

Na území pražské diecéze mohli kromě pražského biskupa udílet odpustky i cizí církevní hodnostáři. Při průjezdu českými zeměmi v roce 1267 hromadně udílel kostelům a klášterům odpustky papežský legát Guido.¹⁷⁸ Se svolením biskupa mohli na území pražské diecéze udílet odpustky i cizí biskupové. Svolení dostal v lednu 1273 řezenský biskup Lev¹⁷⁹, který během svého pobytu ve strahovském klášteře udílel odpustky jednotlivým kostelům.¹⁸⁰ Je možné, že vydání povolení bylo ze strany

¹⁷⁸ V. NOVOTNÝ. *České dějiny. Díl I, část IV.*, s. 148.

¹⁷⁹ Jde o téhož biskupa, který v roce 1264 rozeznil Přemysla Otakara II. tím, že se nedostavil na svatbu jeho neterě Kunhuty s uherským princem Bélou.

¹⁸⁰ Biskup Lev vydal dvě listiny ve prospěch vyšehradského kostela. V první udělil čtyřicetidenní odpustky těm, kdo navštíví kostel sv. Petra a Pavla v den jeho zasvěcení a o čtyřech svátcích Panny Marie. Ve druhé udělil třicetidenní odpustky těm, kteří pokleknou před oltářem sv. Michala ve vyšehradském kostele v den výročí posvěcení kostela, o svátcích sv. Michala, Matěje a Ondřeje a o čtyřech svátcích Panny Marie. (František BENEŠ (ed.). *Archiv kolegiální kapituly vyšehradské*, listina č. 56 a 57.)

Biskup Lev vydal odpustkovou listinu i ve prospěch johanitských kostelů, dle které mohli získat čtyřicetidenní odpustky všichni, kdo navštíví farní kostely špitálu sv. Jana Jeruzalémského v Čechách. (CDB V/II, č. 686, s. 325.)

pražského biskupa krokem politickým, protože biskupova návštěva úzce souvisela s jednáním o míru mezi vévodou Jindřichem Bavorským a Přemyslem Otakarem II.¹⁸¹

4.1.4 Delimitační, mandatorní, exkomunikační a interdikční listiny

Ve 13. století ještě nebyly pevně určeny hranice všech farností. Obě delimitační listiny vydané Janem III. úzce souvisely s přítomností řádu německých rytířů v pražské diecézi. 10. února 1268 vydal biskup listinu, v níž rozšířil farnost vesnice Potěchy na Kutnohorsku o blízké Žitenice, které neměly vlastního faráře. Zároveň listinou stanovil, že místní Němci mohou při zpovědi navštěvovat nedalekou řádovou kapli komendy německých rytířů v Drobovicích.¹⁸² 14. března 1267 biskup vydal delimitační listinu pro miletínskou faru patřící Řádu německých rytířů. V listině potvrdil vymezení farních hranic na základě dobrozdání Jana, děkana v Hradci Králové.¹⁸³

Tabulka č. 8: Delimitační listiny

datum	příjemce listiny	obsah
10. 2. 1268	farnost Potěchy	rozšíření farnosti vesnice Potěchy o Žitenice
14. 3. 1267	miletínská fara patřící řádu německých rytířů	vymezení hranic miletínské fary

Biskup delegoval část svých pravomocí na nižší stupně církevní správy pražského biskupství pomocí mandatorních listin. 27. srpna 1272 zmocnil faráře Helvika z Havlíčkova Brodu, aby vyřešil spor o kapli na Bukové hoře mezi klášterem Pohled a přibyslavským farářem Siegfridem.¹⁸⁴ 1. října 1271 vydal mandát pro hradeckého arcijáhna Jana, aby vyřešil problém s hořickým farářem Arnoldem.¹⁸⁵

¹⁸¹ Mírová smlouva byla nakonec uzavřena poté, co se shodli na dosud sporných územích.

¹⁸² CDB V/II, č. 546, s. 107-108.

¹⁸³ CDB V/II, č. 490, s. 33-35.

¹⁸⁴ CDB V/II, č. 673, s. 307-308.

¹⁸⁵ CDB V/II, č. 642, s. 266-267.

Tabulka č. 9: Mandatorní listiny

datum	mandatář	obsah
27. 8. 1272	farář Helvik z Havlíčkova Brodu	spor o kapli na Bukové hoře
1. 10. 1271	hradecký arcijáhen Jan	problém s hořickým farářem Arnoldem

Mezi pravomoci biskupa patřilo vynesení interdiktu a exkomunikace za zvláště závažné zločiny. Jan III. 9. dubna 1259 exkomunikoval několik chebských občanů pro spáchání zvláště závažného zločinu.¹⁸⁶ Pouze v tomto případě provedl exkomunikaci samotný biskup. V dalších případech mandatorními listinami zmocnil k vynesení interdiktu či provedení exkomunikace sobě podřízené faráře ve spolupráci s děkany či arcijáhny. 1. ledna 1274 pověřil děkana v Kladsku výkonem exkomunikace některých kladských občanů.¹⁸⁷ 7. února 1274 vydal opětovný mandát k exkomunikaci pro děkana v Kladsku a faráře v Swedlersdorfu.¹⁸⁸ 18. března 1275 vydal pro děkana v Teplé a arcijáhna v Žatci mandát ke vznesení interdiktu nad kostelem v Plané a exkomunikaci těch, kteří by v kostele v době trvání interdiktu chtěli konat bohoslužby.¹⁸⁹

Tabulka č. 10: Exkomunikační a interdikční listiny (případně též s mandátem)

datum	mandatář	obsah
9. 4. 1259	-	exkomunikace několika chebských občanů
1. 1. 1274	děkan v Kladsku	exkomunikace několika kladských občanů
7. 2. 1274	děkan v Kladsku a farář v Swedlersdorfu	exkomunikace několika kladských občanů
18. 3. 1275	žatecký arcijáhen a děkan v teplé	interdikt nad kostelem v Plané a mandát k exkomunikaci těch, kdo by ho porušili

¹⁸⁶ CDB V/I, č. 180, s. 286-287.

¹⁸⁷ CDB V/II, č. 720, s. 376-377. Podrobnosti viz v kapitole *Reforma organizační struktury biskupství*.

¹⁸⁸ CDB V/II, č. 723, s. 380-381.

¹⁸⁹ CDB V/II, č. 773, s. 444-446. Podrobnosti viz v kapitole *Reforma organizační struktury biskupství*.

4.1.5 Majetkové listiny

Majetkovými listinami rozumíme především listiny zachycující prodeje, koupě, dary a směny majetku biskupství. Zatímco z období Janova nástupce Tobiáše z Bechyně existuje mnoho listin dokládajících změny majetku pražského biskupství, tak z episkopátu Jana III. z Dražic známe pouze dvě listiny tohoto druhu, jednu prodejní a druhou zaznamenávající směnu vesnic mezi biskupstvím a králem. Nedochovaly se však žádné listiny, které by dokládaly rozšiřování majetku biskupství na základě koupě či donace.

Prodejní listina existuje pouze jedna z roku 1268, jíž Jan III. odprodal plaskému klášteru vesnici Odlezly nacházející se asi 10 km severně od Plas.¹⁹⁰

Jediná známá listina zaznamenávající směnu mezi biskupstvím a králem pochází ze srpna 1268. Biskup s králem směnil biskupské vesnice Zbraslav, Záběhlice, obě Chuchle a některé statky na Vltavotýnsku za některé královské statky na Lounsku.¹⁹¹

¹⁹⁰ CDB V/II, č. 559, s. 126-127.

¹⁹¹ CDB V/II, č. 565, s. 135-137. Podrobněji bude tato směna rozebrána v kapitole *Směna biskupských a královských vesnic v roce 1268*.

4.2 Církevní správa biskupství

Pražské biskupství prošlo v průběhu 13. století několika zásadními změnami, z nichž nejdůležitější bylo postupné prosazování práva biskupa na obsazování beneficií. Kromě této nejnižší složky církevní hierarchie se též začala podstatně přetvářet a obohacovat celá organizační struktura pražského biskupství tím, že k síti již vytvořených arcijáhensství postupně přibyla děkanství. Rostoucí administrativní aparát a delegování funkcí na arcijáhny a děkany vyžadoval pravidelný dohled nad vším duchovenstvem diecéze. Z tohoto důvodu byl vznesen požadavek na pravidelné konání církevních synod, které měly zajistit, že biskup neztratí přehled nad činností všech složek své diecéze. Tradiční součástí církevní správy byl též dohled nad odvodem desátku, jehož výběr se v průběhu 13. století zpravidelňoval. Dohled nad jeho výběrem byl postupně přenesen na novou složku v rámci diecézní hierarchie, na děkany.

Kromě církevní správy související s měnící se organizační strukturou též bylo povinností biskupa bdít nad správou katedrálního kostela, který byl centrem diecéze. Biskup měl rovněž světicí povinnost, a to především nově vystavěných či přestavěných kostelů a oltářů.

Součástí církevní správy biskupství je rovněž výdej jednotlivých druhů listin, především poté delimitačních, indulgenčních, konfirmačních, mandatorních, interdikčních a exkomunikačních. Ačkoli byly listiny vzhledem ke své přímé souvislosti s biskupskou kanceláří částečně rozebrány v úvodu této kapitoly, tak v rámci této podkapitoly budou rozebrány dílčí problémy církevní správy, na které listiny upozorňují.

4.2.1 Obsazování beneficií

Duchovenstvo se v českých zemích jako zcela oddělená a svébytná vrstva v čele s biskupem začalo formovat po vydání *Velkého privilegia české církve* v roce 1222, které se stalo milníkem ve vztahu české církevní a světské moci. Zdeňka Hledíková zdůrazňuje, že při tvorbě duchovenské vrstvy byl použit zcela obrácený postup než při formování šlechty, poddaných a měšťanů. Zatímco zmíněné tři vrstvy se ustálily na základě postupného vývoje, který byl posléze právně zafixován, tak na počátku formování duchovenstva stál právní akt, který se stal základem dalšího vývoje.¹⁹² Díky přijetí *Velkého privilegia* se mohla začít budovat vnitřní církevní správa. Duchovenstvo se v průběhu 13. a 14. století začalo postupně vnitřně diferenciovat z hlediska hierarchizace správy diecézí, majetkové struktury duchovenstva a národnostního původu duchovních.¹⁹³

Ačkoli uběhlo mnoho let mezi vydáním *Velkého privilegia* a episkopátem Jana III. z Dražic, tak ještě v průběhu vlády Přemysla Otakara II. šlo v pražské i olomoucké diecézi o téma velmi aktuální. Církev nadále kritizovala nedodržování svého práva na *spiritualia*, především poté na duchovní správu kostelů a investituru kněží, ze strany světských činitelů. V otázce správy kostelů se v průběhu středověku situace postupně značně zlepšila. Původní vlastnické právo ke kostelům, které fundátorovi zaručovalo téměř neomezenou pravomoc nad fundací, se po roce 1222 omezilo na právo patronátní. Patronátní právo přiznávalo původním majitelům kostelů právo a povinnost dohledu nad majetkem kostela a jeho hospodařením. Zároveň přiznávalo původnímu majiteli právo návrhu (prezentace) kněze na obsazení benefícia. Konečné rozhodnutí o obsazení benefícia či o odvolání kněze však bylo pouze v pravomoci biskupa.¹⁹⁴

Olomoucký biskup Bruno, který byl zastáncem církevní reformy, během svého episkopátu důrazně dbal na dodržování nových církevních předpisů. Za období jeho činnosti se v diecézi skutečně prosadilo dodržování nových postupů při obsazování

¹⁹² Z. HLEDÍKOVÁ. *Svět české středověké církve*, s. 56 (Církev a společnost – struktura duchovenstva ve středověkých Čechách).

¹⁹³ Tamtéž.

¹⁹⁴ Z. HLEDÍKOVÁ, J. JANÁK, J. DOBEŠ. *Dějiny správy v českých zemích*, s. 177.

církevních beneficií.¹⁹⁵ Pražský biskup Jan III. z Dražic se ujal svého úřadu později, a proto mohl ve srovnání s biskupem Brunem začít sjednávat nápravu až opožděně. V Brunově zprávě z roku 1273, ve které informoval papeže o církevních poměrech v českých zemích, je též zmíněna problematika obsazování beneficií v olomoucké a pražské diecézi. Ze zprávy vyplývá, že zatímco v olomoucké diecézi již došlo k nápravě, tak v pražské diecézi je situace nadále neuspokojivá.¹⁹⁶ Biskup Bruno konstatuje, že v pražské diecézi jsou církevní předpisy respektovány pouze v případě kostelů, jejichž patronem je sám král, který s pražským biskupem konzultuje výběr kněží, kteří od pražského biskupa přijímají *spiritualia*. Patroni ostatních kostelů nově vybrané kněze dosazují a sesazují dle své libosti. Olomoucký biskup konstatoval, že z důvodu rozsahu problému ho může pomoci vyřešit pouze papežská kurie.

O výkonu práva obsazovat církevní úřady rozhodoval i Jan III. Dochovalo se však jen několik konfirmačních listin, takže není možné určit, kolik patronů výběr kněze s biskupem konzultovalo. Z diplomatických pramenů je patrné, že kromě panovníka respektovaly požadavek na konfirmaci nového faráře biskupem i některé kláštery. V lednu 1269 vydal Jan III. konfirmační listinu ve věci obsazení benefícia v Horním Slavkově, který byl pod patronátem oseckého kláštera.¹⁹⁷ V březnu 1272 biskup na základě návrhu od krále potvrdil příslušnost kněze Jindřicha k pražskému kostelu sv. Benedikta.¹⁹⁸ Patronátní právo ke kostelu měl řád německých rytířů, který se s žádostí o potvrzení obsazení benefícia nejprve obrátil na krále, který o konfirmaci požádal pražského biskupa. V lednu 1274 Jan III. na žádost Miroslava, probošta chotěšovského kláštera, jmenoval farářem v Horních Sekyřanech jistého Hroznata.¹⁹⁹ Tentýž rok v červenci biskup na žádost probošta Petra vydal listinu, v níž ustanovil

¹⁹⁵ K. KROFTA. Kurie a církevní správa zemí českých v době předhusitské, s. 272. Krofta popisuje spory ohledně obsazování beneficií na počátku 13. století, které biskup Bruno rozhodoval a při kterých vždy dbal na to, aby bylo zachováno pravidlo, že právo na *spiritualia* je v moci biskupa, nikoli světské moci.

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 272. Studie se v této souvislosti odvolává na CDM VI. str. 368, č. 6.

¹⁹⁷ CDB V/II, č. 576, s. 156-157.

¹⁹⁸ CDB V/II, č. 654, s. 282-283.

¹⁹⁹ CDB V/II, č. 721, s. 377-378.

vyšehradského kanovníka Jordána farářem v pražském kostele Panny Marie u Týnského dvora.²⁰⁰

Problémy s obsazováním beneficií přetrvaly až do konce Janova episkopátu, protože v roce 1278 biskup ve vydané listině konstatoval, že jmenování faráře Michala pro pražský kostel Panny Marie u Týnského dvora bylo neplatné, protože neměl kněžské svěcení ani nebyl od biskupa potvrzen.²⁰¹ Situace se definitivně vyřešila až v první polovině 14. století, kdy byl již zcela dovršen vývoj farní organizace a kdy se ustálila síť farních kostelů, díky čemuž biskupové prosadili právo konfirmace kněží.²⁰²

4.2.2 Reforma organizační struktury biskupství

Vlivem kolonizace území bylo nutné rozšířit farní síť, což s sebou přinášelo zvýšené nároky na církevní správu biskupství.²⁰³ Reforma církevní správy začala v olomoucké diecézi, odkud ji převzalo pražské biskupství. Olomoucký biskup Jindřich Zdík si ve 30. letech 12. století nechal od knížete Soběslava I. darovat šest původně hradských kostelů, na jejichž území zřídil šest arcijáhenství. Tato nová správní forma územně plynule navazovala na velkofarnostní církevní organizaci v čele s arcikněžími (*archipresbyteri*). Arcijáhni (*archidiaconi*) však byli na rozdíl od arcikněží závislí pouze na biskupovi, nikoli na knížeti. Arcijáhni se stali spojovacím článkem mezi biskupem a venkovským duchovenstvem.²⁰⁴ V 60. letech 12. století bylo za biskupa

²⁰⁰ CDB V/II, č. 751, s. 414-415.

²⁰¹ CDB V/II, č. 874, s. 610-611.

²⁰² V. VANĚK. *Rejstříky papežských desátků a možnosti jejich využití*, s. 502.

²⁰³ Na nově kolonizovaných územích vznikaly nové farnosti či se rozšiřovaly farnosti stávající. Ještě ve 13. století tedy nebyly zcela vymezeny hranice jednotlivých farností. S posunem hranic a jejich vymezením se můžeme setkat ještě v období Jana III. z Dražic. (CDB V/II, č. 546, s. 107-108; CDB V/II, č. 490, s. 33-35.)

Ve 13. století bylo v pražské diecézi zhruba 2000 farních jednotek. (J. ŽEMLIČKA. *Přemysl Otakar II.*, s. 310.) Žemlička se odvolává na odhad Petra Sommera. Tento odhad je však nejspíš vcelku přesný vzhledem k tomu, že šlo o již dotvářející se síť a že krátce před husitstvím bylo dle Zdeňky Hledíkové v pražské diecézi 2084 farností a v litomyšlské 153. (Z. HLEDÍKOVÁ. *Svět české středověké církve*, s. 57 (Církev a společnost – struktura duchovenstva ve středověkých Čechách).)

²⁰⁴ Z. HLEDÍKOVÁ, J. JANÁK, J. DOBEŠ. *Dějiny správy v českých zemích*, s. 175.

Daniela I. zřízeno deset arcijáhenství²⁰⁵ i v pražské diecézi. Na rozdíl od moravského systému však česká arcijáhenství nenavazovala na velkofarnostní organizaci, ale centra byla zřízena na jednotlivých biskupských statcích po celých Čechách. Noví arcijáhni byli v rámci pražské diecéze původně pouze volně spojeni s biskupskou kapitulou, zatímco v olomoucké diecézi se stali od počátku přímo její součástí jakožto kanovníci.²⁰⁶

Správa jednotlivých farností začala být ve 13. století natolik komplikovaná, že olomoucký biskup Bruno rozhodl zřídit funkci venkovských děkanů (*decani*), pod jejichž správou bylo vždy několik farních obvodů. Bruno vycházel ze staršího dělení území na arcijáhenství, která se začala v některých oblastech kvůli své velikosti dělit na menší správní celky, děkanství. Funkce děkana se však na rozdíl od arcijáhnů nevázala ke katedrálnímu beneficiu, což bylo zapříčiněno skutečností, že děkanství vznikala nejen z potřeby biskupa, ale především v zájmu venkovského kléru, který potřeboval prostředníky z vlastních řad v rámci biskupské církevní organizace.²⁰⁷ Arcijáhni ve svých obvodech mohli nadále konat vizitace a jednat z příkazu biskupa. V průběhu let se pravomoc arcijáhnů rozšířila též do soudní oblasti.²⁰⁸ Biskup Bruno jako první na Moravě vytvořil dokonalou soustavu jednotlivých arcijáhenství, pod která vždy patřilo několik děkanství spravujících jednotlivé farní obvody. První zmínka o děkanstvích na Moravě pochází z roku 1262. Na území pražského biskupství byly děkanáty po moravském vzoru zřízeny až dodatečně, protože první zpráva o děkanech pochází z roku 1270.²⁰⁹ Síť děkanátů se vyvíjela až do poloviny 14. století. V roce 1352

²⁰⁵ Z 60. let 12. století je doloženo osm arcijáhnů: pražský, bechyňský, hradecký, žatecký, kouřimský, boleslavský (žerčický), litoměřický (roudnický) a plzeňský (rokycanský). Horšovskotýnské arcijáhenství je doloženo až v letech 1184-1192. Bílinské až k roku 1216. (J. KADLEC. *Přehled českých církevních dějin I*, s. 119.)

²⁰⁶ Z. HLEDÍKOVÁ, J. JANÁK, J. DOBEŠ. *Dějiny správy v českých zemích*, s. 176.

²⁰⁷ Tamtéž, s. 178.

²⁰⁸ Podrobněji viz kapitolu *Biskupské soudnictví*.

²⁰⁹ B. ZLÁMAL. *Příručka českých církevních dějin III.*, s. 123. Vidíme zde tedy podobný geografický vývoj ve zřizování děkanátů jako při ustanovení funkce biskupského oficiála, o které bude pojednáno později. Nejprve byl nový správní systém zaveden biskupem Brunem na území olomouckého biskupství a až poté se jím inspirovalo pražské biskupství a zavedlo obdobný systém. Zmínka o hradeckém děkanovi je však již v biskupově delimitační listině pro miletínskou faru z 14. března 1267, v níž se odvolává na vymezení hranic na základě dobrozdání děkana v Hradci Králové. (CDB V/II, č. 490, s. 33-35.) Může

byl zaznamenán konečný stav 53 děkanátů v pražské, 6 děkanátů v litomyšlské a dle údajů ze 17. století 33 děkanátů v olomoucké diecézi (viz přílohu č. 17, která zachycuje konečný stav systému církevní správy ve 14. století, jehož základy byly položeny již ve století předcházejícím).²¹⁰ Vzhledem k pozdní zmínce o existenci děkanátů však můžeme předpokládat, že v období episkopátu Jana III. byly položeny pouze základy nové organizace církevní správy.²¹¹

Na počátku episkopátu Jana III. byli ještě hlavní spojkou mezi pražským biskupem a kněžstvem arcijáhni, kteří vymáhali různé prokurace, z pověření biskupa vyhlášovali klatbu a předávali nižšímu duchovenstvu rozkazy.²¹² Po zřízení děkanátů však velkou část těchto povinností převzali děkani. Děkan v Kladsku byl například v lednu 1274 zmocněn k tomu, aby za trest exkomunikoval místní obyvatele, kteří se dopustili hříchu tím, že porušili právo ochrany v minoritském konventu, odvěkli odtud muže, zabili ho a hodili do klášterního rybníka.²¹³ V některých případech biskup zmocnil k výkonu rozhodnutí arcijáhna i děkana. V roce 1275 byli vynesením interdiktů nad kostelem v Plané, který byl v té době v majetku kláštera Waldsassen, společně pověřeni žatecký arcijáhen i děkan v Teplé, v jejichž obvodu se kostel v Plané nacházel.²¹⁴

se však jednat pouze o děkana hradecké kapituly a nikoli o nově zavedenou funkci v rámci správního aparátu biskupství.

²¹⁰ Z. HLEDÍKOVÁ. *Svět české středověké církve*, s. 57 (Církev a společnost – struktura duchovenstva ve středověkých Čechách).

²¹¹ Dobudování sítě far, vymezení farností a položení základů propracované hierarchické struktury církevní správy nazývá Petr Sommer dobou „druhé christianizace“, protože až při plném pokrytí území sítě far mohlo být obyvatelstvo plně christianizováno. (P. SOMMER. *Druhá vlna christianizace české společnosti*, s. 413.)

²¹² R. NOVÝ. Listiny pražských biskupů XI.-XIV. století, s. 129. V říjnu 1271 vydal Jan III. zmocňující listinu pro arcijáhna v Hradci Králové. (CDB V/II, č. 642, s. 266-267.)

²¹³ CDB V/II, č. 720, s. 376-377. Listinou CDB V/II, č. 723, s. 380-381, která byla vydaná o měsíc později, biskup mandát pro místního děkana v této záležitosti zopakoval a rozšířil ho i na faráře v Swedlersdorfu.

²¹⁴ CDB V/II, č. 773, s. 444-446.

4.2.3 Konání diecézních synod

Dle kanonického práva existovaly tři hierarchicky odstupňované typy synod. Prvním druhem byly synody legátské nebo „národní“, druhým synody a sněmy provinciální, v případě pražského biskupství šlo o synody svolávané mohučským arcibiskupem, a třetím typem synody diecézní, jejichž svolávání spadalo do biskupské jurisdikce.²¹⁵

Povinností biskupa bylo pravidelně, v době míru nejlépe každoročně, svolávat diecézní synody, které zajišťovaly celkový dohled nad církevní správou. První pokusy o svolávání pravidelných místních synod započaly na území olomoucké diecéze již ve 12. století za biskupa Jindřicha Zdíka. Na území pražského biskupství začaly být první známé synody svolávány nejspíš až za episkopátu Jana III. z Dražic, nicméně pouze sporadicky.²¹⁶ Častěji byly svolávány až za Tobiáše z Bechyně a jeho nástupců. Synody

²¹⁵ Z. HLEDÍKOVÁ. *Svět české středověké církve*, s. 381 (Církevní správa – synody v pražské diecézi). O účasti Jana III. na provinciálních synodách mohučské arcidiecéze nemáme žádné zprávy. Diecézní synody byly podrobněji rozebrány v kapitole *Církevní správa biskupství*.

²¹⁶ R. NOVÝ. Listiny pražských biskupů XI.-XIV. století, s. 130. Otázkou existence dokladů o synodálních nařízeních z biskupské doby a počátcích konání synod se zabývala i Zdeňka Hledíková. Jednoznačným dokladem o konání diecézních synod jsou údaje ve *Formuláři Tobiáše z Bechyně*, který o nich mluvil jako o samozřejmém zařízení. Zdeňka Hledíková sice připouští, že ve *Formuláři* se obsah jednoho nařízení odvolává na starší synodální zákaz, nicméně i ten pocházel až z doby Tobiáše z Bechyně. Zdeňka Hledíková zmiňuje i další důležitý pramen související s diskusí o počátku konání synod v pražské diecézi, synodální statut nalezený Bedou Dudíkem v rukopisu 256 ve Vatikánské knihovně. Na základě studia rukopisu a podobnosti s jinými texty ho Dudík datoval do roku 1301, kdy se v Praze za episkopátu Jana IV. z Dražic konala synoda. Václav Chaloupecký ho ale na základě jiných indicií posunul do 60. let 13. století, tedy do episkopátu Jana III. z Dražic. V průběhu let se další autoři přikláněli k oběma variantám, Rudolf Holinka a Rostislav Zelený k názoru Václava Chaloupeckého, Ivan Hlaváček zase k názoru Dudíka. Zdeňka Hledíková se nepřiklání ani k jednomu názoru a naopak poukazuje na rozbor Alexandera Patschovského, který posunul datování statutu až do roku 1336. Zdeňka Hledíková se přiklání k jeho názoru a poukazuje na to, že z hlediska obsahu a vzhledem k politice Jana IV. v tomto období je toto datování nejpravděpodobnější. Zároveň poukazuje na to, že statut uvádí i výčet zasvěcených svátků, které měly být slaveny v pražské diecézi. Na základě srovnání s kalendářovou řadou rukopisů svatojirského kláštera Zdeňka Hledíková potvrzuje, že největší shoda v počtu svátků je až ve 30. a 40. letech 14. století. Z tohoto důvodu Zdeňka Hledíková vylučuje možnost, že statut mohl být sepsán za episkopátu Jana III. a naopak se přiklání k tomu, že pochází až z roku 1336, tedy z pozdního období episkopátu Jana IV. Zdeňka Hledíková tedy klade počátky konání diecézních synod až do období episkopátu Tobiáše z Bechyně jako paralelu k tehdy vznikajícím zemským sněmům. Synoda konaná v 80. letech 13. století měla stejně jako vznikající zemské sněmy napomoci k obnovení míru a pořádku v zemi, a proto byla iniciativa k jejímu svolání zřejmě domácího, nikoli mohučského původu. Souvislá řada konaných synod je však doložena až od počátku 14. století, protože první dochovaná synodální

pražského biskupství se obvykle konaly v Praze po svátku sv. Víta, což mělo symbolicky odkazovat na zasvěcení katedrálního kostela. Synod se museli povinně účastnit všichni opatové, proboštové, převorové, děkani, faráři i jiní správci kostelů.²¹⁷ Pořádáním synod si biskup zajistil bližší dohled nad činností sobě podřízeného duchovenstva a rovněž zdůraznil svou pozici v čele diecézní hierarchie. Až do husitských synod byla poradní či spolurozhodovací funkce jejich účastníků pouze druhořadá, protože všechna rozhodnutí podléhala normativnímu rozhodnutí biskupa.²¹⁸ Na synodách se probíraly veškeré aktuální církevní otázky, zároveň se zde rozhodovalo o nových nařízeních závazných pro celou diecézi a výběřčí zde odváděli biskupský desátek. Diecézní synody měly rovněž sloužit k publikování nových papežských dekretů a usnesení provinciálních synod.²¹⁹ Díky účasti většiny venkovského duchovenstva na synodě bylo zajištěno, že se nová nařízení rozšíří i do vzdálených koutů diecéze.

Dle původních ideálních představ se měly v průběhu místních synod konat i synodální soudy (tzv. *sendy*), na nichž se měla uplatňovat církevní stanoviska. V roce 1273 nakonec biskup Bruno ve své zprávě o stavu církve v Českém království prohlásil, že se v českých zemích synodální soudy nekonají vůbec.²²⁰ Můžeme tedy předpokládat, že pokud byly v období episkopátu Jana III. svolávány diecézní synody, tak ke konání synodálních soudů nedocházelo.

diecézní statuta pocházejí až z roku 1308. (Z. HLEDÍKOVÁ. *Biskup Jan IV. z Dražic*, s. 170-173.) Vzhledem k již částečně rozvinuté síti děkanátů a far však můžeme předpokládat, že synody se mohly konat již na konci episkopátu Jana III., ačkoli pro to neexistují přesvědčivé doklady. Pavel Krafl připomíná, že v Čechách jsou synodální statuta dochována počínaje rokem 1308, na Moravě však až počínaje rokem 1318. (Pavel KRAFL. Synodální statuta olomoucké a pražské diecéze. Stav a možnosti historické práce, in: *Časopis Matice moravské*. 1997, roč. 116, č. 1. Brno: Matice moravská, s. 99.) Přesto však není pohyb, že na území olomouckého biskupství byly první synody svolávány již mnohem dříve. Proto se domnívám, že i přes neexistenci synodálních statut z období Jana III. nemůžeme zcela vylučovat možnost, že se za jeho episkopátu v pražském biskupství synody již konaly.

²¹⁷ V. V. TOMEK. *Dějepis města Prahy. Díl I.*, s. 367.

²¹⁸ Z. HLEDÍKOVÁ. *Svět české středověké církve*, s. 371-372 (Církevní správa – kodifikační úloha synodálních statut v českém prostředí předhusitské doby).

²¹⁹ P. KRAFL. Synodální statuta olomoucké a pražské diecéze, s. 99.

²²⁰ Z. FIALA. Správa a postavení církve v Čechách od počátku 13. do poloviny 14. století, s. 78.

4.2.4 Výběr desátku

Pražská diecéze vybírala na celém svém území biskupský desátek.²²¹ V průběhu 13. století začal být desátek postupně vybírán nejen v naturálních dávkách, ale docela nebo alespoň zčásti i formou peněžitých dávek.²²² Ačkoli v některých oblastech nadále přetrvával problém s pravidelným odváděním desátku, tak za episkopátu biskupa Bruna a Jana III. se již situace vcelku stabilizovala.²²³ Desátek však nadále bez větších problémů platily především jižní části Čech a Moravy, které sousedily s bavorskými a rakouskými zeměmi, kde již bylo placení desátku zcela pravidelné.²²⁴

Ačkoli desátek odváděly všechny farnosti, tak výše desátku nebyla jednotná. Jeho výše se nestanovovala ani podle velikosti ani podle lidnatosti farnosti. Zdeněk Boháč při svém výzkumu osídlení středního Povltaví usoudil, že výše desátku byla úměrně závislá stáří kostelní fundace, přičemž vyšší částky měly odvádět starší fundace. Zdeňka Hledíková naopak diferenciaci výše desátku spatřovala v závislosti na patronátu různých beneficií. Vojtěch Vaněk ve své studii obě tato stanoviska rozebírá a poukazuje na to, že ani jedno z nich není zcela spolehlivě prokázáno. Navíc na základě své studie zjistil, že se desátky lišily nejen na základě stáří kostela či patronátu, ale též velmi záleželo na geografických podmínkách, stáří osídlení či regionálním významu

²²¹ Zlámál poukazuje na to, že v Čechách byl ještě za biskupa Ondřeje v porovnání s okolními zeměmi desátek nejmenší, protože činil 24 denárů. (B. ZLÁMAL. *Příručka českých církevních dějin III.*, s. 124-125.) Můžeme předpokládat, že do doby episkopátu biskupa Jana III. se situace příliš nezměnila, ačkoli nově bylo nutno přepočítat desátek v denárech na nově zavedené brakteáty. Nicméně i po úspěšném výběru desátku nastával problém s jeho dělením. Petr Sommer připomíná, že ve 12. a 13. století bylo obvyklé rozdělit desátek na čtyři díly, přičemž čtvrtina připadla přímo biskupovi, čtvrtina byla pro chudé, čtvrtina náležela kostelu a čtvrtina měla být určena na výživu kněží. Často se však stávalo, že velkou část vybraného desátku zadrželi patroni kostelů, kteří následně dle své svobodné vůle dávali část peněz svému knězi na výživu. (P. SOMMER. *Druhá vlna christianizace české společnosti*, s. 408.)

²²² V. V. TOMEK. *Dějepis města Prahy. Díl I.*, s. 363. Ohledně výběru desátku na Čáslavsku vznikl za episkopátu Jana III. spor mezi Havlíčkovým Brodem a boleslavskou kapitulou. (CDB V/II, č. 589, s. 179-180.)

²²³ Problém s odvodem desátků s velkou pravděpodobností úzce souvisel s odporem některých představitelů světské moci přenechat právo na obsazení benefícia pražskému biskupství, čímž biskupství nad farností přebíralo kontrolu. Dalším problémem bylo též nejasné vymezení farních obvodů v průběhu 13. století. Do konce století se však situace již stabilizovala. (Z. FIALA. *Správa a postavení církve v Čechách od počátku 13. do poloviny 14. století*, s. 80.)

²²⁴ B. ZLÁMAL. *Příručka českých církevních dějin III.*, s. 125.

lokality.²²⁵ Nehledě na spory o výši desátku v jednotlivých lokalitách však můžeme konstatovat, že každá farnost desátek v různé výši a s různou pravidelností platila vždy.

Po zřízení děkanátů se dozor nad odvodem desátků stal jednou z hlavních povinností děkanů. Svou část desátku mohl biskup dále přerozdělit či například věnovat klášterům či kapitule, ačkoli podobný postup byl ojedinělý. V roce 1260, tedy na počátku svého episkopátu, využil Jan III. této možnosti a věnoval pražské kapitule výnosy z desátků ze čtyř vsí na Roudnicku.²²⁶ V roce 1278 věnoval svůj desátek z vesnice Sloveč zderazskému klášteru.²²⁷

Kromě pravidelných biskupských desátků se pravidelně platil též papežský desátek ve výši asi 100 hřiven ročně, který mohl být na daném území vybírán buď biskupem či papežským výběrčím (kolektorem).²²⁸ Až do poloviny 14. století byl však požadavek na papežský desátek v našich zemích plněn velmi nedbale, protože kolektory bývali obvykle jmenováni kuriálové italského původu, kteří k výběru desátku zmocňovali na daném území subkolektory.²²⁹ V roce 1255 papež Alexandr IV. jmenoval kolektorem pro Čechy, Moravu a bavorskou diecézi svého kaplana Petra de Ponte Curvo. Kolektorem byl přinejmenším do roku 1263, kdy ho papež Urban IV. opakovaně žádal, aby dopravil sumu vybranou za poslední léta na vytyčeném území do Benátek.²³⁰ Krátce po lyonském koncilu v roce 1274 byl kolektorem pro trevírskou, mohučskou a salcburskou provincii jmenován verdunský kanovník Roger de

²²⁵ V. VANĚK. *Rejstříky papežských desátků a možnosti jejich využití*, s. 498-499.

²²⁶ CDB V/I, č. 209, s. 327-328. Šlo o desátky ze vsí Ledčice, Krabčice, Mneteš a z poloviny vsi Vražkov.

²²⁷ CDB V/II, č. 862, s. 582-583. V. V. Tomek nicméně v souvislosti s darováním desátku z vesnice Sloveč zderazskému klášteru zmiňuje rok 1270. Vzhledem k tomu, že Tomek neuvádí žádný zdroj informací, tak můžeme předpokládat, že v případě Tomka šlo pouze o mýlku v dataci. (V. V. TOMEK. *Dějepis města Prahy. Díl I.*, s. 431.)

Světská vrchnost se mohla celého či jen části svého podílu na desátku vzdát ve prospěch církevní instituce. Obvykle se tak stalo při založení kláštera, kdy donátor daroval klášteru farní kostel s plným či částečným desátkem.

²²⁸ B. ZLÁMAL. *Průručka českých církevních dějin III.*, s. 154.

²²⁹ Z. HLEDÍKOVÁ. *Svět české středověké církve*, s. 443 (České země a papežství – cesty českých kleriků ke kurii). Až za pontifikátu Klementa VI. byli výběrem papežského desátku v pražské arcidiecézi pověřeni pražští arcibiskupové, kteří si vybírali vlastní kolektory z řad domácího duchovenstva.

²³⁰ J. ŽEMLIČKA. *Přemysl Otakar II.*, s. 329.

Merlemont. Subkolektory mu vybral sám český král z řad českých prelátů (sázavský opat, boleslavský arcijáhen, pražský a vyšehradský probošt).²³¹

Biskup také mohl vyhlásit výběr mimořádného desátku k financování předem specifikované činnosti. Mimořádný desátek, který měl sloužit k finančnímu zajištění křížové výpravy, vyhlásil Jan III. po svém návratu z lyonského koncilu v roce 1274.²³²

4.2.5 Správa katedrálního kostela a světicí povinnost biskupa

Jelikož hlavním biskupským kostelem byl kostel sv. Víta (též zvaný jako „Pražský kostel“), tak bylo nezbytné, aby se biskup neustále staral o jeho zvelebování. V souvislosti s korunovací Přemysla Otakara II. byla 13. ledna 1262 králem vydána a biskupem Janem dosvědčena listina, která potvrzovala privilegia kostela sv. Víta. Pražský kostel byl osvobozen od všech daní, poplatků a břemen, aby v něm mohly nerušeně probíhat modlitby. Přemysl Otakar II. již sice vydal po svém nástupu na trůn v roce 1253 obdobnou listinu, která potvrzovala privilegia daná jeho předchůdci pražské diecézi, nicméně po korunovací její vydání symbolicky zopakoval.²³³

Nedlouho po svém zvolení Jan III. v katedrálním kostele znovu vysvětil oltáře sv. Ondřeje a sv. Štěpána. Již na počátku svého episkopátu biskup nechal postavit zcela nový oltář sv. Mikuláše a Ludmily, který následně 15. září 1258 posvětil.²³⁴ V roce 1263 začala být v kostele budována kaple Všem svatých, která byla biskupem 3. února 1264 vysvěcena.²³⁵ Na oslavu narození královny dcery Anežky v září 1269 byl v kostele

²³¹ Tamtéž, s. 330. Žemlička se domnívá, že výběr subkolektorů v roce 1276 přímo králem úzce souvisel s gradujícím napětím mezi Přemyslem Otakarem II. a Rudolfem Habsburským. Český král chtěl nejspíše zabránit tomu, aby papež opětovně daroval vybraný desátek Rudolfovi, k čemuž došlo v roce 1274.

²³² Ve skutečnosti byl papežský desátek pro tento rok přirčen na výpravu do Svaté země.

²³³ CDB V/I, č. 307, s. 456-458.

²³⁴ Není však uvedeno, ve kterém kostele se zmíněné oltáře nacházejí. Můžeme pouze předpokládat, že šlo o kostel sv. Víta. (*Pokračovatelé Kosmovi*, s. 118.) V digitalizované formě Letopisů je původní údaj 15. září přeškrtnut a ručně opraven na 15. srpna. (*FRB II: Letopisy české od roku 1196 do roku 1278*, s. 296.)

²³⁵ *Pokračovatelé Kosmovi*, s. 131 a *FRB II: Letopisy české od roku 1196 do roku 1278*, s. 298.

sv. Víta postaven nový oltář sv. Matěje, který biskup 11. listopadu téhož roku posvětil.²³⁶

Pražský kostel byl v průběhu Janova episkopátu několikrát poničen přírodními živly. 28. ledna 1264 nejprve vítr rozbil okna kostela a 20. února poté při vichřici spadla celá kostelní zvonice.²³⁷ Toho roku však nešlo o zcela ojedinělé případy poničení majetku kvůli nepříznivým povětrnostním podmínkám, protože z kroniky je patrné, že vítr pobořil více pražských kostelů, na venkově mnoho domů a stodol a v lesích vyvrátil hodně stromů. Oprava věže pražského kostela byla dokončena až v roce 1270.²³⁸ V roce 1276 biskup nechal kostel kompletně opravit. Střecha byla nově pokryta kamennými cihlami, byla vyrobena dvě velká zasklená okna s výjevy ze Starého a Nového zákona a nakonec byly zhotoveny dva nové pulpity pro oltáře sv. Diviše a sv. Máří Magdaleny.²³⁹

Jelikož ve 13. století neexistoval v pražské diecézi pomocný úřad světicího biskupa, tak měl světicí povinnost přímo pražský sídelní biskup. Svěcení se týkalo nejen nových kněží, kteří byli obvykle svěceni v postním období,²⁴⁰ ale též svěcení oltářů v katedrálním kostele a nově postavených či přestavěných kostelů a kaplí v diecézi. V roce 1276 biskup vysvětil kostel sv. Petra na Zderaze, kde byl v předchozích letech postaven nový chór s oltářem Božího hrobu a sv. Jana Křtitele. Při této příležitosti prý biskup Jan uložil do oltáře kousky ostatků dřeva svatého Kříže.²⁴¹

²³⁶ *Pokračovatelé Kosmovi*, s. 134 a *FRB II: Letopisy české od roku 1196 do roku 1278*, s. 300.

²³⁷ Tamtéž, s. 131 a 298.

²³⁸ Tamtéž, s. 134 a 300.

²³⁹ Tamtéž, s. 143 a 302.

²⁴⁰ V. V. TOMEK. *Dějepis města Prahy. Díl I.*, s. 365.

²⁴¹ Tamtéž, s. 240.

4.3 Biskupské soudnictví

Součástí správy biskupství též bylo biskupské soudnictví. Pražské biskupství si vydobylo uznání vlastní jurisdikce, kterou dosud vykonával panovník, až po vyřešení sporu mezi biskupem Ondřejem a králem Přemyslem Otakarem I.²⁴² K rozvoji soudnictví však došlo především za nástupců Jana III. z Dražic. Zárodky některých pozdějších změn však můžeme sledovat již v období Dražicova episkopátu.

Pražské biskupství mohlo pomocí svého soudního aparátu rozhodovat spory, na které bylo možné aplikovat kanonické právo. Soudnictví bylo po většinu 13. století zajišťováno přímo biskupem, který mohl jmenovat tzv. delegované soudce (*judices delegati*).²⁴³ Delegovaní soudci jsou však častěji doloženi až z období episkopátu Tobiáše z Bechyně, který je nejspíš jmenoval především v případě své nepřítomnosti.²⁴⁴ Biskup obvykle vybíral soudce z členů pražské katedrální a vyšehradské kapituly, přičemž soudci od biskupa získali mandát vždy pro konkrétní případ.²⁴⁵ Soudní pravomoc v průběhu 13. století tak získali i arcijáhni, kteří měli pravomoc nad kleriky ze svých oblastí a zároveň jejich pravomoc zahrnovala manželské a lichevní případy laiků.²⁴⁶ Předmětem soudních pří byly nejčastěji spory mezi duchovními o benefícia, trestní záležitosti týkající se kněžských osob a veškeré manželské záležitosti. Jednání soudu probíhala písemně od vznesení obžaloby, přes citace obviněného a svědků až po vynesení rozsudku.

Soudnictví v průběhu 13. století doznalo značného pokroku, který se odvíjel od nárůstu soudní administrativy spojené nejen s majetkovými záležitostmi, ale též s rozšiřováním soudních pravomocí církve do oblasti manželského práva. Zatímco pro světské spory byla na biskupských statcích postupem času vytvořena funkce sudího

²⁴² Božena KUBÍČKOVÁ. K počátkům pražského oficialátu, in: Vojtíšek, Václav (ed.), *Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy* 5. 1932. Praha: Obec hlavního města Prahy, s. 395.

²⁴³ Podstatou delegace je přenesení soudní nebo správní pravomoci na jednu nebo více osob, a to bez prostřednictví úřadu. Delegovaný jedná jako zmocněnec toho, kdo ho pověřil. Delegace je vždy časově vymezená. Z tohoto důvodu je pouze přechodným řešením správy. (Z. HLEDÍKOVÁ. *Svět české středověké církve*, s. 332 (Církevní správa – vyvrcholení církevně správního vývoje Čech v době Jana z Jenštejna).)

²⁴⁴ B. KUBÍČKOVÁ. K počátkům pražského oficialátu, s. 396.

²⁴⁵ R. NOVÝ. Listiny pražských biskupů XI.-XIV. století, s. 130.

²⁴⁶ Z. HLEDÍKOVÁ, J. JANÁK, J. DOBEŠ. *Dějiny správy v českých zemích*, s. 178.

biskupova dvora, pro duchovní záležitosti vznikl ve 2. polovině 13. století úřad tzv. biskupského oficiála (*officialis curiae episcopi*). Funkce biskupského oficiála byla zřízena nejprve na území olomouckého biskupství okolo roku 1267.²⁴⁷ První doklady existence biskupského oficiála v pražské diecézi jsou z konce 70. let 13. století.²⁴⁸

Biskupský oficiál zastupoval biskupa při souzení všech sporů ve věcech duchovních, na které bylo aplikovatelné kanonické právo a které dříve zajišťovali pouze delegovaní soudci.²⁴⁹ Šlo tedy o veškeré soudní záležitosti kleriků, spory mezi duchovními a laiky, spory v záležitostech manželských a lichvy.²⁵⁰ Úřad biskupského oficiála byl převzat z Francie a Anglie, kde se tato specializovaná funkce poprvé objevuje v 60. letech 12. století.²⁵¹ Důvodů pro zavedení nového úřadu bylo několik. Nový úřad mohl oslabit pozici arcijáhnů, kteří tvořili jádro kapituly a z jejichž řad byli vybíráni tzv. delegovaní soudci. Biskupský oficiál byl pod přímou pravomocí biskupa a mohl být kdykoli odvolán. Druhým důvodem mohl být nový požadavek na výběr takového soudce, který bude znalý práv. Nejčastější příčinou zavedení nového úřadu byl však nárůst biskupských povinností a administrativy, která vyžadovala zřízení specializovaného úřadu.²⁵²

²⁴⁷ B. ZLÁMAL. *Příručka českých církevních dějin III.*, s. 57. Zřízení této funkce vysvětluje tím, že biskup Bruno si od Přemysla Otakara II. vymohl nejen potvrzení výsady, že prohršky duchovních osob smí soudit jen biskup a jeho preláti, ale Bruno se též zasadil o to, že z moci světských soudů byly vyňaty i manželské pře věřících. Nárůst soudních sporů a administrativy měl brzy za následek zřízení specializovaného úřadu, který by se soudnictvím ve věcech duchovních zabýval – biskupského oficiála.

²⁴⁸ Z. HLEDÍKOVÁ, J. JANÁK, J. DOBEŠ. *Dějiny správy v českých zemích*, s. 180. Krátkodobou existenci biskupského oficiála na Moravě na konci 60. let 13. století potvrzuje i Božena Kubičková. Zároveň však zmiňuje, že na území pražského biskupství je tatáž funkce sporadicky doložitelná až ze sklonku 13. století za episkopátu Řehoře z Valdeka. (B. KUBÍČKOVÁ. K počátkům pražského oficialátu, s. 397-398.) Rovněž Zdeňka Hledíková připouští, že až do sklonku druhého desetiletí 14. století měli oficiálové spíše charakter delegovaných soudců. Ve stálý úřad nového typu se funkce biskupského oficiála proměnila až v průběhu 14. století.

²⁴⁹ V. V. TOMEK. *Dějepis města Prahy. Díl I.*, s. 365.

²⁵⁰ Z. HLEDÍKOVÁ, J. JANÁK, J. DOBEŠ. *Dějiny správy v českých zemích*, s. 179.

²⁵¹ B. KUBÍČKOVÁ. K počátkům pražského oficialátu, s. 391 a 395. Božena Kubičková vysvětluje, že biskupský oficiál mohl mít v různých oblastech různé funkce. Zatímco v českých, moravských a jihoňemeckých zemích byl především biskupovým soudcem, tak v západní Evropě mohl zastupovat biskupa i v otázkách správy diecéze. Pro správní záležitosti však byl ve větších diecézích na počátku 14. století zřízen specializovaný úřad generálního vikáře.

²⁵² Tamtéž, s. 393-394.

4.4 Majetková správa biskupství

Zmínky o úřednících, kteří se starali o běžnou správu biskupského majetku, pocházejí až z 30. let 14. století, můžeme však předpokládat, že vzhledem k rozsáhlosti majetku diecéze a nutnosti jeho správy existovaly podobné úřady již v období episkopátu Jana III. z Dražic.

Na hradech a tvrzích se o správu starali purkrabí jmenovaní biskupem. V pozdější době se začala vytvářet funkce sudího biskupova dvora, který měl přebrat soudní dohled nad veškerými biskupskými statky.²⁵³ Propracovaná správa majetku biskupství souvisela s tím, že pražský biskup byl již ve 2. polovině 13. století po králi největším feudálním pánem Čechách.²⁵⁴ Zdeněk Fiala dokonce v této souvislosti připouští, že hospodářská správa biskupských statků byla v tomto období lepší než správa statků světských feudálů včetně statků samotného krále. Důkazem je jednak vznik nebývalého počtu měst v rámci biskupských držav, jednak vznik nejstaršího známého urbáře z proveniencí pražského biskupství.²⁵⁵ Ačkoli tento urbář pochází až z období episkopátu Tobiáše z Bechyně, tak je nepochybné, že k jeho úspěšnému vytvoření posloužily i podklady z období episkopátu Jana III.

Z právního hlediska bylo pražské biskupství zastupované biskupem považováno za velkého pozemkového vlastníka, kterému náleželo právo řešit spory u zemského soudu, též nazývaného v tomto období královským soudem.²⁵⁶ U zemského soudu krále zastupovali královský sudí a královský komorník. Pozice pražského biskupa se v průběhu druhé poloviny 13. století posílila natolik, že v otázce obžaloby požíval

²⁵³ V. V. TOMEK. *Dějepis města Prahy. Díl I.*, s. 364. Funkce sudího biskupova dvora však nejspíš pochází až z období episkopátu biskupa Tobiáše, kdy byly biskupské statky zcela vyňaty z pravomoci krajských úředníků. Úřad purkrabího však existoval již dříve.

²⁵⁴ Z. FIALA. *Správa a postavení církve v Čechách od počátku 13. do poloviny 14. století*, s. 82. Fiala připouští, že výnos pražského biskupství byl nespíš menší než výnos olomoucké diecéze. Dokladem by mohla být stanovená výše tzv. hlavních *servicií* pro jednotlivé biskupy v tomto období. Zatímco pražský biskup platil 2 800 zlatých, olomoucký platil dokonce 3 500 zlatých. Fiala však poukazuje na to, že výnos tvořily kromě důchodů ze statků také výnosy ze *spirituálií*, takže údaje o výnosech jsou touto položkou mírně zkreslené. Vzhledem k velkému rozšíření majetku olomoucké diecéze za biskupa Bruna je však pravděpodobné, že majetek i výnosy z něj zde byly vyšší než v případě pražského biskupství.

²⁵⁵ Tamtéž.

²⁵⁶ V. V. TOMEK. *Dějepis města Prahy. Díl I.*, s. 363.

mnohých privilegií: „*Půhon proti němu nesměl býti wykonán pauhým komorníkem saudním, nýbrž kmetem zemským we dvoře jeho w Praze, bud' že biskup tu přebýwal nebo nic; w nepřítomnosti jeho musil toliko opakowán býti komorníkem we wenkowském sídle biskupowě, kdežkoli právě se zdržoval.*“²⁵⁷

²⁵⁷ V. V. TOMEK. *Dějepis města Prahy. Díl I.*, s. 363-364. Ačkoli neznáme přesný vývoj pozice pražského biskupa u zemského soudu, tak můžeme předpokládat, že za episkopátu Jana III. se začalo posilovat biskupovo privilegované postavení.

5 Dvůr biskupa Jana III. z Dražic

S postavením Jana III. jakožto hlavního představitele pražské diecéze se také pojí problematika biskupského dvora. Biskupský dvůr měl funkci centra církevní správy diecéze, zároveň však též plnil funkci rezidenční a reprezentační, v čemž můžeme spatřovat podobu s feudálními světskými dvory. Českým biskupským a arcibiskupským dvorem v období středověku se zabývala Zdeňka Hledíková, která také nabídla základní definici spojení „biskupský dvůr“. Biskupský dvůr můžeme užívat ve trojím významu:

- 1) dvůr ve smyslu feudálního dvora s dvorskými úřady a hodnostáři,
- 2) dvůr ve smyslu „kurie“ jakožto centra církevní správy,
- 3) dvůr jako hospodářský či rezidenční objekt.²⁵⁸

Jan III. z Dražic rozšiřoval v průběhu svého episkopátu správní systém biskupství zaměřený na majetkovou i církevní oblast. Kromě správního aparátu v jednotlivých doménách biskupství též sídlila část úředníků a hodnostářů ve stálé blízkosti biskupa. Tato skupina osob tvořila biskupský dvůr ve smyslu feudálního dvora. Od ostatních středověkých feudálních dvorů se však biskupský dvůr odlišoval tím, že byl zároveň centrem církevní správy, a proto ho musíme chápat i jako dvůr ve smyslu „kurie“. Pokud budeme uvažovat o dvoru jako o hospodářském a rezidenčním objektu, tak musíme konstatovat, že se v diecézi nenacházel pouze hlavní biskupský dvůr v Praze, ale vícero menších či větších dvorů, které sloužily jako centra biskupských domén a příležitostně též jako rezidenční dvory biskupa.

²⁵⁸ Z. HLEDÍKOVÁ. (Arci)biskupský dvůr v Praze do doby husitské, s. 341.

5.1 Dvůr ve smyslu feudálního dvora

Pražský biskup měl z pozice nejvyššího církevního hodnostáře v Čechách svůj vlastní feudální dvůr. Dvorští úředníci v některých případech navazovali na správní aparát diecéze. Kromě těchto úředníků se však na biskupově dvoře též nacházely osoby, které měly čistě reprezentativní či duchovní funkci. Kompletní seznam členů biskupova dvora se nezachoval. Existují pouze kusé zmínky o některých dvorských hodnostářích, kteří se u biskupova dvora nacházeli, což bohužel značně zužuje možnosti výzkumu v této oblasti.²⁵⁹

Dvorští hodnostáři tvořili za episkopátu Jana III. z Dražic národnostně českou rytířskou družinu, což nejspíš úzce souviselo se skutečností, že na rozdíl od svého olomouckého protějšku pocházel pražský biskup z českého šlechtického rodu. Ačkoli není známo kompletní složení biskupova dvora, tak víme, že číšníkem byl Zdeslav, stolníkem Pelhřim a u dvora se též nacházel rytíř Domaslav.²⁶⁰ Biskup Jan III. si vydržoval stálou menší ozbrojenou družinu k ochraně svých statků a ke svému doprovodu na cestách.²⁶¹ Příslušníci biskupova dvora byli oděni do stejného oděvu, který se lišil svou skvostností dle postavení konkrétního úředníka. Janův nástupce, biskup Tobiáš, prý dokonce nechal ozdobit roucha svých vyšších i nižších úředníků svým rodovým znakem. O podobném úmyslu biskupa Jana nemáme žádné zprávy.²⁶² Součástí biskupovy domácnosti byli jeho kaplani, kteří též vytvářeli základ biskupského dvora jakožto centra církevní správy.

²⁵⁹ O členech biskupovy domácnosti nejsou zmínky ani v kronikách ani v listinách.

²⁶⁰ V. VANÍČEK. *Velké dějiny zemí Koruny české III.*, s. 233.

²⁶¹ V. V. TOMEK. *Dějepis města Prahy. Díl I.*, s. 364.

²⁶² Tamtéž.

5.2 Dvůr ve smyslu „kurie“ jakožto centra církevní správy

Církevní správa biskupství byla ústředním bodem správního aparátu diecéze. Jednotlivé složky církevní správy například dohlížely na výkon biskupových rozhodnutí uvnitř diecéze či výběr desátku. Církevní správa začala být za biskupa Jana III. z Dražic hierarchizovaná, díky čemuž mohl biskup výkon části svých pravomocí delegovat na sobě podřízené nižší organizační složky církevní organizace. Faráři a nově ustanovení děkani měli centrum své působnosti mimo hlavní dvůr biskupa. Centrum církevní správy proto tvořil biskup, jeho kaplani, členové pražské kapituly a případně další osoby, které se nacházely v centru diecéze.

Důležitou složkou diecéze byla pražská kapitula, která měla v průběhu 13. století výhradní právo na volbu biskupa a zároveň měla v průběhu jeho episkopátu poradní funkci při řešení církevních otázek. Jednou z důležitých funkcí kapituly bylo též vykonávání bohoslužeb v katedrálním kostele sv. Víta. Kapitula se skládala z probošta, děkana a kanovníků, jejichž počet v průběhu 13. a první poloviny 14. století kolísal mezi 25 a 29 osobami.²⁶³ V období episkopátu Jana III. z Dražic držel úřad probošta rod Benešoviců. Nejprve byl proboštem Tobiáš starší, který zemřel roku 1261. Na jeho místo poté nastoupil jeho synovec Tobiáš mladší, který byl po smrti Jana III. zvolen jeho nástupcem v biskupském úřadu.²⁶⁴

²⁶³ V. V. TOMEK. *Dějepis města Prahy. Díl I.*, s. 369.

²⁶⁴ V. VANÍČEK. *Velké dějiny zemí Koruny české III.*, s. 233.

5.3 Dvůr jako hospodářský či rezidenční objekt

Biskupské dvory měly funkci sídelní (rezidenční) a hospodářskou, přičemž oběma funkcím odpovídalo bohatství, které se v nich soustřeďovalo.²⁶⁵ Dvory byly strategicky umístěny do oblastí s vyšší koncentrací biskupských vesnic a do blízkosti cest, které zaručovaly rychlou komunikaci mezi mimopražskými dvory a hlavním sídlem biskupa. Venkovské dvory sloužily i jako rezidenční objekty při přesunech biskupa do vzdálenějších oblastí.

Sídelním městem pražského biskupa byla Praha, kde se z toho důvodu nacházel hlavní biskupský palác. Kromě pražských sídel biskupové též trávili čas na mimopražských dvorcích, které se poprvé objevují v 11. století.²⁶⁶ Ve 12. století byly položeny základy prvního biskupského hradu. Sít' biskupských hradů se však začala rozšiřovat až v následujícím století.

Původní sídlo biskupa bylo na Pražském hradě v domě naproti tzv. biskupské věži. Toto sídlo je doložené již k roku 935.²⁶⁷ Na konci 12. století si však biskupové začali budovat druhý pražský palác na Malé Straně, který je nicméně poprvé zmiňován až v roce 1249.²⁶⁸ Důvodů pro stavbu nového paláce bylo nejspíš několik. Jelikož sídlo bylo budováno ve druhé polovině 12. století a v první polovině století následujícího, tak mohlo rozhodnutí o vymanění biskupa z přímé moci panovníka na Pražském hradě souviset s rostoucími emancipačními snahami biskupství.²⁶⁹ Trvale zde však začali biskupové sídlit až od dob episkopátu Mikuláše z Újezda, který sem své sídlo přenesl nejen z emancipačních pohnutek, ale především z praktických potřeb, protože Pražský

²⁶⁵ J. KLÁPŠTĚ. *Proměna českých zemí ve středověku*, s. 47 (Proměny moci mocných – dvorce knížat, biskupů i velmožů).

²⁶⁶ Tamtéž, s. 46 (Proměny moci mocných – dvorce knížat, biskupů i velmožů). Jan Klápště poukazuje na existenci prvního dvorce náležejícího k pražskému biskupství u místa s názvem Secircostel někde v jihovýchodním cípu Moravy. V období episkopátu Jana III. již tento objekt není jmenován v žádné z listin.

²⁶⁷ V. V. TOMEK. *Dějepis města Prahy. Díl I.*, s. 229.

²⁶⁸ Biskupský dvůr sem však nejspíš přenesl již kníže-biskup Jindřich Břetislav. (Z. HLEDÍKOVÁ. (Arci)biskupský dvůr v Praze do doby husitské, s. 341.)

²⁶⁹ S touto domněnkou se ztotožňují i Tomáš Durdík a Pavel Bolina. (T. DURDÍK, P. BOLINA. *Hrady pražského biskupství (arcibiskupství)*, s. 291.)

hrad roku 1242 vyhořel a biskupský dvůr byl nejspíš také poničen.²⁷⁰ Dvůr byl situován u zakončení Juditina mostu na Malé Straně. Ačkoli je původní obdélníková budova z kvádříkového zdiva románského původu, tak byl dvorec v dalších letech ještě dostavován a přestavován do pozdější gotické podoby. Kromě paláce a vedlejších budov se v něm nacházela také kaple. Hlavní vchod do paláce byl směrem od Juditina mostu, tedy ze západu. V této části paláce nechal při rekonstrukci biskup Jan IV. z Dražic postavit novou věžovitou vstupní bránu (viz přílohu č. 18).²⁷¹

Na počátku episkopátu Jana III. vlastnilo biskupství pouze jediný hrad, v Roudnici nad Labem. Na konci episkopátu už vlastnilo dokončené či rozestavěné hrady tři – v Roudnici, v Horšovském Týnu a v Týnu nad Vltavou (viz přílohu č. 19).

V období episkopátu Jana III. byl nejvýznamnějším biskupským hradem románský hrad v Roudnici nad Labem, který vznikl nejspíš v 80. letech 12. století na místě původního biskupského dvorce. Hrad je z dnešního pohledu významný především tím, že šlo o zřejmě nejstarší zděnou hradní architekturu nestavěnou panovníkem.²⁷² Původní roudnický hrad stával v místech současného zámku, který je však mírně rozsáhlejší než původní románská stavba. Nejdůležitější částí románského hradu z konce 12. století byla obdélníková stavba o rozměrech 30x14,5 m, ve které se nad klenutým sklepem rozprostíral velký dvoulodní sál. Strop sálu byl tvořen asi desítkou křížových kleneb. V jedné z věžic paláce se nacházela malá apsidová kaple. Na hlavní část nejspíš navazovala mohutná okrouhlá obytná věž, která se však po přestavbě již nezachovala (viz přílohu č. 20). Hrad prošel rozsáhlou gotickou proměnou za episkopátu Jana IV. z Dražic, který nechal v Roudnici rovněž postavit špitál a most.²⁷³

Nedaleko Horšovského Týna v Horšově stál od konce 12. století biskupský dvorec. Biskup Jan III. však rozhodl, že nedaleko něj bude vystavěna nová raně gotická

²⁷⁰ Z. HLEDÍKOVÁ. (Arci)biskupský dvůr v Praze do doby husitské, s. 341.

²⁷¹ T. DURDÍK, P. BOLINA. Hrady pražského biskupství (arcibiskupství), s. 291.

²⁷² J. KLÁPŠTĚ. *Proměna českých zemí ve středověku*, s. 121 (Proměny moci mocných – okázala pýcha šlechtických hradů).

²⁷³ T. DURDÍK, P. BOLINA. Hrady pražského biskupství (arcibiskupství), s. 293. Tomáš Durdík poukazuje na to, že část dispozice paláce je dnes známá především díky dochovaným plánům z 16. století před naplánovanou přestavbou.

falc nedaleko brodu řeky Radbuzy.²⁷⁴ V první polovině 13. století již na místě pozdějšího hradu stála jednolodní kaple s pravoúhlým závěrem, ke které byla později ze západní části dostavěna profánní přístavba, jež tvořila základ budoucího raně gotického hradu kastelového typu (viz přílohu č. 21). Samotná stavba hradu probíhala v několika fázích po většinu 13. století. Nejprve byla dostavěna západní část s věží, poté severní část se severní věží a věží nad původním presbytářem kaple a teprve v poslední fázi byla dokončena i poslední severovýchodní věž, která celý areál uzavírala.²⁷⁵ Za episkopátu Jana III. byla nepochybně dokončena i palácová kaple.²⁷⁶

Přestavba opevněného dvorce v Týnu nad Vltavou²⁷⁷ do podoby kamenného biskupského hradu nejspíš započala již v období episkopátu Jana III. Celý hrad byl opevněn mimořádně mohutnými zemními valy (viz přílohu č. 22). Údaje o přesnější dispozici hradu se však nezachovaly.²⁷⁸ Volba Týnu nad Vltavou jako dalšího místa pro stavbu mohutného hradu byla zcela logická vzhledem k umístění dalších již existujících biskupských hradů. Roudnice měla výhodnou polohu pro biskupovy cesty do německých zemí, především do Míšně a Magdeburku, a Horšovský Týn ležel na přímé trase do Norimberku. Na cestě do rakouských zemí a do Řezna však dosud žádný velký biskupský hrad nestál, což nejspíš bylo jedním z hlavních důvodů vybudování dalšího hradu z opevněného dvorce v Týnu nad Vltavou.

K většině přestaveb biskupských hradů a dvorců došlo až za Janových nástupců, biskupa Tobiáše a Jana IV. V pozdějším období bylo několik hradů též nově postaveno či dokoupeno. Biskup Tobiáš započal přestavbu biskupského paláce na Malé Straně a začal opevňovat některé biskupské dvorce. Jan IV. z Dražic pokračoval s opevňováním statků a měst v Roudnici, Českém Brodě a Horšovském Týnu.²⁷⁹

²⁷⁴ M. BUBEN. *Encyklopedie českých a moravských sídelních biskupů*, s. 67.

²⁷⁵ T. DURDÍK, P. BOLINA. *Hrady pražského biskupství (arcibiskupství)*, s. 296-297.

²⁷⁶ Tomáš Durdík její dokončení datuje na základě kvality architektury do 60. let 13. století. (T. DURDÍK, P. BOLINA. *Hrady pražského biskupství (arcibiskupství)*, s. 298.)

²⁷⁷ Pojmenování Týn se objevuje od poloviny 11. století a odkazuje na raně středověký sídelní útvar obehnaný plotem či dřevěnou palisádou. Stejným způsobem byly chráněny i původní biskupské mimopražské dvorce. (J. KLÁPŠTĚ. *Proměna českých zemí ve středověku*, s. 48 (Proměny moci mocných – dvorce knížat, biskupů i velmožů).)

²⁷⁸ T. DURDÍK. *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*, s. 567.

²⁷⁹ Z. BOHÁČ. *Pozemková držba pražského arcibiskupství v době předhusitské*, s. 183.

6 Majetek pražské diecéze v období episkopátu Jana III. z Dražic

Držba movitého a nemovitého majetku zaručovala biskupství ekonomickou nezávislost na světské moci. V rámci této kapitoly bude nejprve krátce věnována pozornost majetkové situaci biskupství před rokem 1258 a poté budou analyzovány změny majetku v průběhu episkopátu Jana III. z Dražic. Neexistují žádné dobové kartografické podklady, na základě kterých by bylo možno přesně zrekonstruovat majetkovou situaci biskupství v daném období, přesto však můžeme vycházet alespoň z písemných dokumentů. Nejprůkaznějším zdrojem informací o biskupském majetku z tohoto období jsou listiny, formuláře a urbáře. Z období episkopátu Jana III. z Dražic pochází pouze malý počet listin dokládající majetkové přesuny a neexistuje žádný soupis majetku biskupství v tomto období. Zachovaná formulářová sbírka a zlomek urbáře pochází až z období episkopátu biskupa Tobiáše.²⁸⁰ Podklady pro tvorbu urbáře mohly být částečně zpracovány již rozrůstající se biskupskou kanceláří v období episkopátu Jana III.²⁸¹

Pozemkový majetek pražského biskupství se nejčastěji měnil pěti způsoby – donací, koupí, prodejem, směnou či kolonizací. Krátce po založení biskupství převládala forma rozrůstání majetku pomocí donace, v následujících desetiletích biskupství získávalo a ztrácelo majetek spíše směnou, od 12. století již převládala koupě a ve 13. století biskupství území nejčastěji kolonizovalo či směňovalo. Jaroslav Láník vysvětluje tuto skutečnost tím, že do 12. století bylo pozemkové vlastnictví pražské diecéze roztroušené, a proto se biskupství snažilo formou směny tento majetek postupně koncentrovat do větších územních celků.²⁸²

²⁸⁰ Část *Formuláře* bude později také zdrojem pro určení majetku biskupství na konci episkopátu Jana III.

²⁸¹ Vratislav Vaníček se přiklání k názoru, že v Janově kanceláři vznikl formulář, ze kterého čerpal pozdější *Formulář biskupa Tobiáše*. Do stejné doby také klade počátky biskupských urbářů. (V. VANÍČEK. *Velké dějiny zemí Koruny české III.*, s. 233.) Biskupská kancelář se začala naplno rozvíjet až za episkopátu Jana III. K sestavení urbáře bylo třeba shromáždit informace o majetku biskupství. Proto se domnívám, že vzhledem k rostoucí činnosti biskupské kanceláře za Jana III. se mohla myšlenka na vznik urbáře zrodit ještě za jeho episkopátu. Vzhledem k požáru biskupské kanceláře a nepochybnému poničení části biskupských písemností se však nezachovaly žádné důkazy svědčící o přípravě urbáře.

²⁸² J. LÁNÍK. *Vývoj pozemkové držby pražského arcibiskupství od 10. do 14. století*, s. 118.

6.1 Majetek pražského biskupství do roku 1258

Můžeme předpokládat, že pražské biskupství bylo nadáno majetkem již při svém založení. Nejspíš však nešlo o nijak rozsáhlou donaci a vzhledem k tehdejšímu ostrůvkovitému osídlení Čech nebylo darované území celistvé.²⁸³ V době založení biskupství ještě neprobíhala rozsáhlá kolonizace území. Pokud mělo darované území sloužit k pokrytí ekonomických a hospodářských potřeb biskupství, tak bylo nutné, aby šlo o území již osídlené. Vzhledem k nedostatku dokumentů je však sporné, od koho první donace pocházely. Hlavním donátorem nově vzniklé diecéze byla s největší pravděpodobností především panující dynastie. Zároveň je však možné, že se na donacích podílely i jiné přední rody, které byly se vznikem biskupství úzce spjaty. Zatímco o darech ze strany přemyslovské dynastie nelze pochybovat, existence donací ze strany jiných rodů je sporná. Jaroslav Láník zmiňuje a podrobuje kritice jednu z teorií, že Slavníkovci darovali pražskému biskupství krátce po jeho založení několik vesnic.²⁸⁴ V otázce konečného majetku biskupství v 10. století se Jaroslav Láník nakonec přiklání k tvrzení, že mu patřily dvory v Žerčicích²⁸⁵ a Rokycanech a dalších asi 12 vesnic, neztotožňuje se však s názorem, že v této době patřilo biskupství rovněž Vltavotýnsko a Horšovotýnsko, protože pro tyto držby neexistuje pramenná základna. Obě zmíněné oblasti však v pozdějších desetiletích pražské biskupství skutečně získalo a následně kolonizovalo.²⁸⁶

²⁸³ J. LÁNÍK. Vývoj pozemkové držby pražského arcibiskupství od 10. do 14. století, s. 117.

²⁸⁴ Tamtéž, s. 115. Na základě studia *Kosmovy kroniky* Jaroslav Láník oprávněnost této teorie připouští, zároveň ji však podrobuje kritice. Upozorňuje na to, že kronika popisuje stav majetku více než 120 let před svým sepsáním. Navíc poukazuje na skutečnost, že původ majetku od rodu sv. Vojtěcha se mohl v kronice objevit vlivem hagiografů, kteří chtěli poukázat na skutečnost, že se světec rovněž aktivně podílel na donacích církevním institucím.

²⁸⁵ Vlastnictví statku v Žerčicích pražským biskupstvím je roku 1070 doloženo i v *Kosmově kronice*. (*Kosmova kronika*, s. 119, část II, kap. XXVIII.)

²⁸⁶ Z. BOHÁČ. Pozemková držba pražského arcibiskupství v době předhusitské, s. 182. Zdeněk Boháč se přiklání k názoru, že území byla panovníkem darována diecézi postupně, Jaroslav Láník naopak zastává názor, že obě oblasti získala diecéze až v průběhu 12. století. (J. LÁNÍK. Vývoj pozemkové držby pražského arcibiskupství od 10. do 14. století, s. 116.)

Zdeněk Boháč se s odkazem na *Kosmovu kroniku*²⁸⁷ přiklání k názoru, že většina majetku zmiňovaného později v držbě pražského biskupství, byla diecézi darována knížetem Boleslavem II. Do pozdějšího období datuje pouze zisk zboží v Rokycanech (v roce 1110)²⁸⁸, v Roudnici nad Labem (v roce 1184) a v Horšovském Týnu (v roce 1184).²⁸⁹ Je prokazatelné, že již v roce 1132 existoval biskupský dvorec v blízkosti Prahy v Malé Chuchli.²⁹⁰ V roce 1144 biskupství získalo rozsáhlý majetek na Českomoravské vysočině směrem na jih od Želiva, který se stal v následujícím staletí předmětem rozsáhlé kolonizace, ačkoli samotná vesnice Želiv později již k biskupství nepatřila, a proto byl místní majetek přiřazen ke správě statků v Červené Řečici.²⁹¹

Z moravských statků již v první polovině 13. století náležely k pražskému biskupství Jaroměřice a újezd Kojetín s přilehlými osadami.²⁹² Ačkoli se v minulosti vyskytoval názor, že Kojetín byl založen až později, tak v 60. letech znovunalezená listina markraběte Přemysla dokládá držbu obou lokalit již v roce 1233.²⁹³

²⁸⁷ V Kosmově kronice je popsáno, že sv. Vojtěch po svém vysvěcení biskupem a návratu do Prahy obdržel od knížete Boleslava potvrzení veškerého majetku, který do té doby biskupství vlastnilo. (*Kosmova kronika*, s. 51, část I, kap. XXVI.)

²⁸⁸ V tomto údaji se tedy Zdeněk Boháč rozchází s Jaroslavem Láníkem.

²⁸⁹ Z. BOHÁČ. Pozemková držba pražského arcibiskupství v době předhusitské, s. 166.

²⁹⁰ Tamtéž, s. 167.

²⁹¹ Tamtéž.

²⁹² Jaroměř se nachází východně od Olomouce. Vesnici založil pražský biskup Jaromír a byla v držbě biskupství až do roku 1436. Kojetín je nedaleko Kroměříže a v držbě pražského biskupství byl až do husitských válek.

²⁹³ Zdeněk KRISTEN. Známa - neznámá listina markraběte Přemysla pro moravské statky pražského biskupství z r. 1233, in: Šula, Bohumil (ed.), *Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci*. Roč. 1960, č. 88. Olomouc: Vlastivědný ústav Olomouc, s. 134. Autor se na základě rozboru dalších listin domnívá, že k samotnému aktu darování vesnic pražskému biskupství došlo ze strany moravského markraběte mezi roky 1222-1224.

6.1.1 Účast pražského biskupství na kolonizaci území

Kolonizace je záměrné osidlování neobydleného či málo obydleného území novým obyvatelstvem. V českých dějinách je nutno rozlišovat mezi vnitřní a vnější kolonizací. Vnitřní kolonizace označuje osidlování území domácím obyvatelstvem, zatímco vnější kolonizace je proces, kdy se na osidlování podíleli cizinci, v případě českých zemí obvykle kolonizátoři z německých zemí. Zatímco do 12. století mělo na kolonizaci dosud neobydlených vnitřních lokalit českých zemí ve větší míře zásluhu domácí obyvatelstvo, od 1. poloviny 13. století převážila vnější kolonizace.²⁹⁴ Vnější kolonizace venkova směřovala do méně hostinných oblastí českých zemí, kde nebyla vlivem nadmořské výšky a nepříznivých podmínek vysoká zemědělská výnosnost půdy.

Kolonizace byla ovlivňována řadou faktorů, které měly za následek, že některá území byla kolonizována dříve než jiná: „*Rozložení a hustotu sídel (sít' sídel v krajině) ovlivňovaly od počátků osídlení přírodní podmínky (nadmořská výška, členitost povrchu, úrodnost půdy, vztah k vodě, vegetace). K neméně významným vlivům patřily hospodářské a politické aspekty vývoje společnosti a sídelní struktura i sít' sídel se postupně přetvářela.*“²⁹⁵ Tyto faktory významně ovlivňovaly postup kolonizace českého území. V období vzniku českého státu byla kolonizovaná především území u toků řek a údolní či rovinaté oblasti. „*Před začátkem 13. století vstoupila středověká kolonizace do všech zemědělsky příhodných oblastí českých zemí. Stranou zůstávala obvodová horská pásma, převážná část Českomoravské vrchoviny, ale třeba také*

²⁹⁴ E. SEMOTANOVÁ. *Historická geografie českých zemí*, s. 147-148. Semotanová spojuje nárůst vnitřní kolonizace v 11. století s populační explozí, která zasáhla české země před polovinou 11. století. Vlivem vnitřní kolonizace obyvatelstvo obsadilo i oblasti nad hranicí 500 m. n. m., nikoli však hornaté pohraniční oblasti a vnitrozemské vrchoviny. Podrobný výčet nově kolonizovaných území od konce 11. do začátku 13. století přináší Josef Žemlička. (J. ŽEMLIČKA. *Království v pohybu*, s. 95.)

Jan Klápště upřesňuje, že dle ustáleného schématu kolonizace se vnitřní kolonizace obvykle datuje do 11. a 12. století, zatímco vnější je soustředěna spíše do 13. století s tím, že souběžně s ní měla pokračovat i kolonizace vnitřní. Zároveň však v této souvislosti upozorňuje, že představené schéma vykazuje značné nedostatky, protože osidlování českých zemí je procesem, který začal mnohem dříve než v 11. století, na které klademe důraz pouze díky existenci písemných památek. (J. KLÁPŠTĚ. *Kolonizace*, s. 394.)

²⁹⁵ E. SEMOTANOVÁ. *Historická geografie českých zemí*, s. 143.

*Drahanská vrchovina uprostřed Moravy. Během 13. století osídlování českých zemí pokračovalo a zahrnuje mimo jiné právě vyjmenované oblasti.*²⁹⁶

S posilováním hospodářské a společenské pozice církevních institucí a šlechty ve 12. století postupně přestala být kolonizace výhradní záležitostí panovníka. Dalším významným kolonizátorem se staly kláštery. Kolonizační proces zasáhl rovněž vývoj majetkové držby pražského biskupství, které zpočátku vlastnilo především statky v již odlesněných sídelních oblastech získané donací ze strany panovníka či následnými směny. Ve 13. století se pražské biskupství zapojilo do kolonizace, a to především na Českomoravské vysočině. Zatímco některé kláštery kolonizovaly výjimečně i domácími lidmi, například při vzniku Mnichova Hradiště, pražská diecéze osazovala nově vzniklé vesnice a města převážně německými kolonisty.²⁹⁷

Majetek pražského biskupství se v polovině 13. století nacházel především ve středních Čechách a v pásu od dnešní Příbrami, přes Rokycany, Týn nad Vltavou, Chýnov až po Pelhřimovsko.²⁹⁸ Zatímco okolí biskupských statků v Čechách již bylo z větší míry kolonizované, tak Českomoravská vysočina byla nadále pouze řídce obydlená. Hlavními směry kolonizace pražského biskupství proto v tomto období bylo okolí statků na Českomoravské vysočině a v menší míře okolí moravských statků.²⁹⁹ Na Českomoravské vysočině kolonizací vznikly nové vsi a města Rynárec, Herálec,

²⁹⁶ J. KLÁPŠTĚ. Osídlení českých zemí na sklonku přemyslovské epochy, s. 379. Kolonizace oblastí ve vyšší nadmořské výšce a na Českomoravské vrchovině ve zmíněném období je patrná i z map zachycujících změnu osídlení mezi obdobím vlády Přemysla Otakara I. a počátkem 14. století. Z map je patrný především vývoj osídlení v oblasti kolonizované pražským biskupstvím na Českomoravské vysočině (viz přílohy č. 23 a 24).

²⁹⁷ B. ZLÁMAL. *Příručka českých církevních dějin III.*, s. 57.

²⁹⁸ V. VANÍČEK. *Velké dějiny zemí Koruny české III.*, s. 234.

²⁹⁹ Statky na Českomoravské vysočině směrem na jih od Želiva byly v majetku pražského biskupství od roku 1144. Držba moravské vsi Jaroměřice a újezdu Kojetín s přilehlými osadami je doložena markraběcí listinou z roku 1233. (Viz předchozí kapitola *Majetek pražského biskupství do roku 1258.*)

Humpolec, Bednárec, Konrác³⁰⁰, Košťálov³⁰¹ a Kostelec u Jihlavy.³⁰² Po polovině 13. století byla založena síť tří větších tržních měst – Pelhřimova, Červené Řečice a Rychnova.³⁰³ Již v první polovině 13. století se Pelhřimovsko stalo bohatou a možná dokonce nejvýznamnější hospodářskou základnou pražských biskupů.³⁰⁴ Vliv na růst významu lokality měl nepochybně rozvoj těžby rud východně a jihovýchodně od Pelhřimova. Obyvatelstvo živící se hornictvím přinášelo do oblasti peníze, které potřebovalo směňovat za zemědělské produkty, což napomohlo vytvoření místních obchodních center, která se později přetvořila v trhovía města.³⁰⁵ Ačkoli byla část Českomoravské vysočiny pražským biskupstvím kolonizovaná, tak nešlo o hustě zalidněný odlesněný kraj, protože venkovské osady se nacházely uvnitř lesů (viz vývoj zalesnění území na Českomoravské vysočině mezi obdobím vlády Přemysla Otakara I. a počátkem 14. století v přílohách č. 23 a 24).³⁰⁶

Kolonizace území pražským biskupstvím souvisela především s dobovým kolonizačním fenoménem. Vlastnictví příliš vzdálených nově kolonizovaných vsí a měst však nebylo z hospodářského hlediska pro správu pražského biskupství výhodné. Pražské biskupství se proto nadále snažilo své dříve kolonizované vzdálené statky směňovat za bližší vsi s cílem majetkovou držbu biskupství co nejvíce zcelit.

Na základě porovnání kolonizačních procesů pražského a olomouckého biskupství je patrné, že v olomoucké diecézi na rozsáhlou kolonizaci navíc navazovala reorganizace správy diecéze. Ve 2. polovině 13. století olomoucký biskup Bruno vytvořil systém manského zřízení fungující na principu světských lén. Výhodou

³⁰⁰ Též nazývána Konrač. Vesnice se původně nacházela 5 km východně od Nové Bystřice. Dnes vesnici připomíná již jen Konračský rybník. (Antonín PROFOUS. *Místní jména v Čechách: jejich vznik, původní význam a změny. Díl II. CH-L*. Praha: Česká akademie věd a umění, 1949, s. 301.)

³⁰¹ Vesnice nesla též německý název Gottschalling a nacházela se asi 12 km jihovýchodně od Nové Bystřice na česko-rakouských hranicích. (A. PROFOUS. *Místní jména v Čechách: jejich vznik, původní význam a změny. Díl II.*, s. 332.)

³⁰² Výčet názvů vsí a měst je zmiňován v: B. ZLÁMAL. *Příručka českých církevních dějin III.*, s. 57.

³⁰³ R. NOVÝ. Poddanská města a městečka v předhusitských Čechách, s. 83-84.

³⁰⁴ Z. BOHÁČ. Pozemková držba pražského arcibiskupství v době předhusitské, s. 182-183.

³⁰⁵ Petr HEJHAL, Petr HRUBÝ, Lenka MARTÍNKOVÁ. Počátky města Pelhřimova, in: Martínek, Zdeněk (ed.), *Pelhřimov*. Praha: NLN, 2014, s. 62.

³⁰⁶ J. ŽEMLIČKA. *Království v pohybu*, s. 100.

manského zřízení bylo, že biskupskými lény biskup obdarovával sobě věrné spolupracovníky, díky čemuž se v Brunově diecézi vytvořila nová, církvi oddaná šlechta. Zřízením manství došlo ke zlepšení hospodářské správy území. V případě boje měli leníci rovněž povinnost plnit vojenskou službu pod prapory biskupa, který je často do boje sám vedl. Jan III. bohužel v pražském biskupství podobný systém nevytvořil. Na Moravě se naopak i v dalších letech systém zdokonaloval, především v oblasti dědičnosti lén a soudnictví souvisejícího s manstvími.

6.1.2 Poddanská města a významné osady pražského biskupství

K hospodářsky významným majetkům pražského biskupství patřila poddanská města. *„Charakteristickým znakem poddanských měst a městeček byl jejich bezprostřední vztah k vrchnosti... Toliko z vůle pána získávala města a městečka různá práva a milosti hospodářského a politického rázu.“*³⁰⁷ V případě poddanských měst patřících církvi však vystupoval v roli nadřazené vrchnosti panovník, který mohl povýšit osadu na město a následně mu darovat právo trhu.

Před rokem 1216 zakoupilo biskupství od tepelského kláštera Příbram s okolními vesnicemi a připojilo ji k místnímu biskupskému velkostatku. V následujících desetiletích Příbram nabyla na významu především jako trhové město.³⁰⁸

V blízkosti dnešního Týna nad Vltavou vlastnilo pražské biskupství již ve 12. století dvorec u brodu přes řeku. Šlo o strategické místo, které bylo důležité pro kontrolu brodu na cestě z jižních Čech do Prahy. V roce 1229 již existovala i osada Týn nad Vltavou, která se z původního biskupského dvorce proměnila v biskupský hrad.³⁰⁹

Biskupské město Trhový Štěpánov na středním toku Sázavy vzniklo na konci 13. století z původního biskupského dvora či hrádku. Celá osada však náležela k pražskému biskupství již před rokem 1126.³¹⁰ Na příkladu tohoto města je tedy patrné,

³⁰⁷ R. NOVÝ. Poddanská města a městečka v předhusitských Čechách, s. 73.

³⁰⁸ Tamtéž, s. 76.

³⁰⁹ Tamtéž, s. 80.

³¹⁰ Tamtéž, s. 79.

že z původní malé osady se díky péči pražského biskupství rozvinulo větší trhové město.

Pražské biskupství vlastnilo část Chýnovska již od poloviny 12. století, samotné město Chýnov však biskupství získalo od krále Václava I. až v roce 1250.³¹¹

Území Pelhřimovska vlastnilo pražské biskupství od roku 1144. Od poloviny 12. století zde probíhala vnitřní kolonizace, která byla později nahrazena vnější kolonizací. Díky rostoucímu zalidnění rostl ekonomický význam území, takže zde byla po polovině 13. století tržní města Červená Řečice, Rychnov a Pelhřimov.³¹² Původně významnější osadou byla Červená Řečice, která plnila funkci centra oblasti. Pelhřimov se z původní malé osady proměnil v město nejspíš ve druhé polovině episkopátu biskupa Jana III. z Dražic.³¹³ Zatímco původní osada ležela blíže u řeky podél místní hlavní cesty, tak nové město bylo založeno dále od řeky nedaleko návrší, na kterém stál kostel sv. Víta.³¹⁴

Pražské biskupství též vlastnilo statky v okolí Roudnice. Nezachovala se žádná listina dosvědčující, že se v této oblasti Jan III. podílel na městské kolonizaci. *Ottův*

³¹¹ R. NOVÝ. Poddanská města a městečka v předhusitských Čechách, s. 82.

³¹² Tamtéž, s. 83-84.

³¹³ P. HEJHAL, P. HRUBÝ, L. MARTÍNKOVÁ. Počátky města Pelhřimova, s. 60. Autoři poukazují na skutečnost, že do *Formuláře biskupa Tobiáše* byly převzaty vzorce některých listin vydaných v 60. letech 13. století biskupem Janem III. V jednom vzorci lokačních smluv je uvedena lokace sídla o výměře kolem 40 lánů, což by mohlo odpovídat Horšovskému Týnu, Příbrami či Pelhřimovu. Je zde rovněž podobnost mezi jménem lokátora, který byl v dalším vzoru listiny uveden jako „C“, se jménem prvního známého pelhřimovského rychtáře Konráda (lat. *Conradus*). Pasáž se odvolává na: Jan Bedřich NOVÁK (ed.). *Formulář Tobiáše z Bechyně, biskupa pražského (1278-1296)*, Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa, 1903. Listina č. 187 (s. 147-148), listina č. 266 (s. 205-206) a listina č. 264 (s. 203-204). První dvě listiny se týkají lokace Příbrami, poslední poté nejmenovaného města, které mělo být kolonizováno na základě německého práva. Ze samotných listin však nikterak nevyplývá, že by jejich vzorce pocházely z období Jana III. Informace o existenci města, jeho poničení a obnově (druhé lokaci) v letech 1289-1290 jsou již nepochybné.

Pokud přijmeme hypotézu o existenci lokátora Konráda, tak musíme upustit od domněnky, že město založil biskupův stolník Pelhřim, což uvádí Vratislav Vaníček. (V. VANÍČEK. *Velké dějiny zemí Koruny české III.*, s. 234.) Další hypotéza o založení města pražským biskupem Pelhřimem v první polovině 13. století není taktéž ničím podložena.

³¹⁴ P. HEJHAL, P. HRUBÝ, L. MARTÍNKOVÁ. Počátky města Pelhřimova, s. 62. Můžeme tedy sledovat stejný posun lokace jako v případě přesunutí centra z Horšova do výhodněji položeného Horšovského Týna.

slovník naučný však zmiňuje, že zde bylo za episkopátu Jana III. založeno město Hošťka, které náleželo do biskupského roudnického panství: „*Na přímělu biskupa pražského Jana III. vysadil Otakar II. Hošťku za město*“³¹⁵. Vratislav Vaníček však zmiňuje, že v samotné Roudnici, kde již v období episkopátu Jana III. stál biskupský hrad, je existence městečka dokázána až koncem 80. let 13. století.³¹⁶ Vzhledem ke skutečnosti, že Roudnice sloužila jako centrum zdejšího biskupského majetku, by bylo pravděpodobnější, aby první město v této oblasti vzniklo v blízkosti hradu.

Ve 13. století biskupství města získávalo donací, koupí či je samo zakládalo či přetvářelo z již existujících menších osad. Zatímco tři biskupské hrady byly rozmístěny rovnoměrně po celém území diecéze ve směru hlavních cest do významných zahraničních měst, tak síť biskupských měst byla velmi nerovnoměrná. Největší koncentrace biskupského majetku byla jihovýchodně od Prahy ve směru do jižních Čech a na Českomoravskou vysočinu (viz mapu v příloze č. 25). V tomto směru se také nacházela všechna výše zmíněná biskupská města kromě Hošťky na Roudnicku.

Města vznikala v lokalitách, které měly pro biskupství hospodářský význam a kde rostl počet obyvatel. Cílem biskupství nejspíš bylo vytvořit síť strategických bodů, které by nahradily dosavadní biskupské dvorce, které byly do vzniku měst hlavními centry obchodu na biskupských panstvích.

³¹⁵ *Ottův slovník naučný. Sv. 11 (Hédypathie-Hýždě)*. Praha, Litomyšl, Polička: Paseka, Argo, 1998, s. 682.

Hošťka leží asi 8 km severně od Roudnice.

P. HEJHAL, P. HRUBÝ, L. MARTÍNKOVÁ. Počátky města Pelhřimova, s. 63. Autoři zmiňují, že biskup Jan III. koupil v letech 1260-1270 hrad Hošťku a začal v jeho podhradí budovat městečko. Vzhledem k tomu, že se autoři publikace specializují především na Pelhřimovsko a k tomuto údaji neuvádějí žádný pramen, tak o pravdivosti informace musíme pochybovat. Tomáš Durdík a Pavel Bolina, kteří se ve specializovaném článku zabývali hrady pražského biskupství a arcibiskupství, uvádějí pouze tři mimopražské hrady, které byly v majetku biskupství. Hrad Hošťka mezi nimi nefiguruje. (T. DURDÍK, P. BOLINA. Hrady pražského biskupství (arcibiskupství), s. 291-306.)

³¹⁶ V. VANÍČEK. *Velké dějiny zemí Koruny české III.*, s. 233.

6.2 Rozšíření a správa majetku biskupství v období episkopátu Jana III. z Dražic

V období episkopátu Jana III. z Dražic již pražské biskupství vlastnilo rozsáhlý majetek po celých Čechách a na pomezí Moravy. Na základě dochovaných pramenů Jan III. majetek nijak nerozšiřoval a biskupství ho ani nezískávalo donací.³¹⁷ V diplomatických pramenech existují pouze dvě zmínky o majetkových změnách pražského biskupství. Kupní listina se z tohoto období nezachovala žádná a z ostatních druhů majetkových listin se zachovala pouze jedna listina dokládající směnu s panovníkem a druhá poukazující na prodej vesnice klášteru. Velká směna biskupských a královských vesnic z roku 1268 byla nakonec pro biskupství velmi nevýhodná. V roce 1268 biskup Jan III. taktéž prodal vesnici Odlezly plaskému klášteru.³¹⁸ Vzhledem k tomu, že se vesnice nacházela poměrně daleko od ostatních statků, tak bylo biskupovo rozhodnutí v zájmu scelování majetku zcela opodstatněné.

Z hlediska územního rozsahu majetku biskupství si tedy diecéze v období episkopátu Jana III. pohoršila. Je však nutno připomenout, že správa majetku nezahrnuje pouze jeho rozšiřování, ale též jeho údržbu a zvelebování. Z tohoto důvodu za episkopátu Jana III. začalo období mohutných přestaveb biskupských dvorců na biskupské hrady.

Kvůli neexistenci urbáře z období Jana III. z Dražic je nemožné s přesností určit všechny vesnice, které byly v majetku biskupství v jednotlivých panstvích, ačkoli samotné územní celky známy jsou. Konkrétní jména vesnic jsou obvykle zmiňována pouze na smlouvách o koupi, prodeji či směně, kterých však z období episkopátu Jana III. a jeho předchůdců mnoho neexistuje. Proto je nutné pro získání informací, byť neúplných, vycházet i z pozdějších dokumentů. Některé vlastněné vesnice z období episkopátu Jana III. z Dražic je rovněž možno doložit na základě záznamů z fragmentu urbáře z počátku episkopátu Tobiáše z Bechyně, který Rostislav Nový datuje do let

³¹⁷ Rovněž Josef Šusta poznamenává, že donace byly ve 13. století zjevně poněkud vzácnějším než v předchozích staletích. (Josef ŠUSTA. *Poslední Přemyslovci a jejich dědictví. 1300-1308* Praha: Argo, 2001, s. 181.)

³¹⁸ CDB V/II, č. 559, s. 126-127. Vesnice se nachází asi 10 km severně od Plas.

1283-1284.³¹⁹ Je zde zmínka o vesnici Železná u Berouna, jejíž část Tobiáš v roce 1292 směnil za královskou ves Chržín.³²⁰ V témže roce směnil Tobiáš biskupskou ves Zdice u Berouna, která byla příliš vzdálená od ostatních biskupských statků, za Dobříš, Kozlovice, Černouček a Lobeč.³²¹ Společně se Zdicemi nejspíš biskupství přišlo i o nedaleké vsi Bavoryně a Černín u Berouna, protože za vlády Václava II. je zmiňováno, že panovník tyto vesnice společně se Zdicemi pražskému biskupství odňal a přiřadil je k nově vzniklému Berounu.³²² Také je pravděpodobné, že za Jana III. k biskupství náležely vesnice Řepeč a Bečice na Bechyňsku, které poté biskup Tobiáš prodal.³²³

Část vesnic náležejících k biskupství za Jana III. je možné určit i ze zmínek v listinách biskupa Tobiáše publikovaných ve *Formuláři*. Již za vlády Jana III. k pražskému biskupství patřil statek v Počedělicích u Loun a rovněž nedaleká vesnice Veltěže.³²⁴ Z prodejních smluv Tobiáše z Bechyně je také zřejmé, že v období Jana III. z Dražic k biskupství náležely vsi Chleby, Podělusy, Dětenice a Vaňov.³²⁵ Biskup Tobiáš také prodal osm domů a mlýn v Mladé Boleslavi.³²⁶

³¹⁹ Josef ŠUSTA vznik nejstaršího biskupského urbáře datuje až do posledních let 13. století. (J. ŠUSTA. *Poslední Přemyslovci a jejich dědictví*, s. 192.)

³²⁰ Rostislav NOVÝ. Nejstarší český urbář z let 1283-84, in: Graus, František (ed.), *Československý časopis historický*. 1960, roč. VIII, č. 2. Praha: Nakladatelství ČSAV, s. 214. Odkazuje se na RBM II. 1586 z 13. 8. 1292. Část vesnice Železná nejspíš patřila pražskému biskupství již za Jana III., protože Tobiáš poté od krále získal jako částečnou náhradu za vesnice odňaté navíc mimo smlouvu z roku 1268 pouze další třetinu této vsi. (V. V. TOMEK. *Dějepis města Prahy. Díl I.*, s. 362.)

³²¹ R. NOVÝ. Nejstarší český urbář z let 1283-84, s. 214 se odkazuje na listinu RBM 2890 z 8. 10. 1294, ale poukazuje na skutečnost, že v listině je uvedeno, že jde o již dříve provedenou směnu. Rostislav Nový ji datuje přibližně do roku 1292.

³²² V. V. TOMEK. *Dějepis města Prahy. Díl I.*, s. 361.

³²³ Tamtéž, s. 362.

³²⁴ Eduard ŠEBESTA. *Historický archiv: Nově nalezený zlomek Formuláře biskupa Tobiáše z Bechyně (1279-1296)*. Roč. 1905, č. 26. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa, s. 23. Eduard Šebesta společně s Počedělicemi a Veltěžemi zmiňuje i vesnici Obora, která k biskupství jednoznačně patřila na základě smlouvy z roku 1268 o směně zboží mezi biskupstvím a králem. Proto je pravděpodobné, že biskupství patřily za Jana III. i zbývající vesnice, které nejspíš tvořily základ lounského zboží, ke kterému byly později vesnice směněné v roce 1268 pouze přiřazené.

³²⁵ Tamtéž, s. 25, 26 a 31.

Chleby a Podělusy leží jižně od Týnce nad Sázavou.

6.2.1 Směna biskupských a královských vesnic v roce 1268

Po polovině 13. století předal kladrubský klášter část svých pozemků u ústí Berounky, na kterých bylo kladrubským kláštelem již dříve zřízeno zbraslavské proboštství, ostrovskému klášteru a pražskému biskupství.³²⁷ Důvodem byla nejspíš přílišná odlehlost těchto pozemků od hlavního centra kladrubského kláštera.³²⁸ Biskupství nicméně o Zbraslav velmi brzy přišlo, protože zmíněná lokalita byla ideálním místem pro královské lovy. Z tohoto důvodu král často nocoval na Zbraslavi. Nakonec se s biskupem Janem v srpnu 1268 dohodl, že biskup s králem smění své vesnice Zbraslav, Záběhlíce, obě Chuchle a některé statky na Vltavotýnsku (vesnice Hodonice, Nuzice, Netěchovice, Vesce, Hosty,³²⁹ Vranov, Doubravku u Chrást'an³³⁰ a polovinu Hvozdná³³¹). Král nabídl výměnou za zmíněné vesnice některé královské statky na Lounsku (Slavětín, Vršovice, Oboru a polovinu Blšan).³³² Nedlouho poté zde Přemysl Otakar II. vystavěl lovecký dvůr.

Dětenice se nacházejí nedaleko Žerčic na Mladoboleslavsku. Je proto pravděpodobné, že vesnice patřila do starého biskupského zboží v žerčicko-běcharské oblasti.

Vaňov leží asi 3 km jižně od Ústí nad Labem. Je proto pravděpodobné, že vesnice tvořila součást malého biskupského zboží u Ústí nad Labem.

³²⁶ E. ŠEBESTA. *Historický archiv: Nově nalezený zlomek Formuláře biskupa Tobiáše z Bechyně*, s. 27.

³²⁷ V. V. TOMEK. *Dějepis města Prahy. Díl I.*, s. 248.

³²⁸ Zdeněk BOHÁČ. Přehled vývoje osídlení středního Povltaví v době předhusitské, in: Boháč, Zdeněk (ed.), *Historická geografie. Příspěvky k dějinám osídlení Čech*. 1978, roč. XVII. Praha: Ústav československých a světových dějin ČSAV, s. 152. Zdeněk Boháč popisuje postupný vývoj osídlení ve středním Povltaví. Toto území bylo původně majetkem přemyslovských knížat. Od 10. století přecházely některé statky díky donacím na jednotlivé kláštery (břevnovský, ostrovský, kladrubský), které se v následujících staletích podílely na místní kolonizaci. Kladrubský klášter obhospodařoval území u ústí Berounky, kde poté zřídil zbraslavské proboštství. Právě tento statek s přilehlým územím byl nakonec předán pod správu ostrovského kláštera a pražského biskupství a na jeho základech později vznikl zbraslavský klášter.

³²⁹ Těchto 5 vesnic se nachází severně od Týna nad Vltavou směrem k Bechyni.

³³⁰ Obě vesnice jsou asi 9 km západně od Bechyně.

³³¹ Vesnice leží asi 12 km jihovýchodně od Týna nad Vltavou.

³³² CDB V/II, č. 565, s. 135-137. Všechny zmíněné vesnice leží v těsné blízkosti západního okraje Loun. Většina těchto vesnic však nezůstala v majetku biskupství dlouho. Část zmíněných vesnic směnil Arnošt z Pardubic za Rožmitál.

Dle pozdějšího posouzení biskupa Tobiáše z Bechyně však nešlo o dostatečnou náhradu. Tobiáš navíc zjistil, že nedlouho po směně byly králem Přemyslem odebrány i oblasti, které součástí úmluvy nebyly. Šlo o ves Lašovice na Rakovnicku, vsi Vracov³³³ a Bezděkov³³⁴ poblíž Unhoště a hrad Bechyně s částí nedaleké vsi Hvožd'any.³³⁵ Z tohoto důvodu biskup Tobiáš při založení cisterciáckého kláštera na Zbraslavi v roce 1292 oponoval tvrzením, že dle starých privilegií jde nadále o biskupské jmění, protože nebyla sjednána dostatečná náhrada. Václav II. nakonec s biskupem uzavřel novou smlouvu, aby předešel dalším sporům a mohla pokračovat stavba kláštera. Dle této nové dohody biskupství za episkopátu Tobiáše z Bechyně získalo další vesnice v okolí Českého (Biskupova) Brodu, Trhového Štěpánova, Roudnice a Rakovníka.³³⁶

Lounské zboží bylo v následujících desetiletích postupně rozprodáno.³³⁷ Jaroslav Láník se domnívá, že se diecéze zbavila nově nabytých statků z politických důvodů. Je možné, že biskupství nechtělo být později již přímo závislé na majetku získaném od krále pomocí směny či donace, jako tomu bylo v průběhu 13. století. Takovýto postoj biskupství je možno vysvětlit zkušeností s pohyby majetku vlivem rozhodnutí panovníka. V první polovině 13. století pocházely některé královské donace z majetku zkonfiskovaného šlechtě.³³⁸ Z výčtu výše zmíněných pozemkových změn z rozhodnutí panovníka je zřetelné, že biskupství chtělo svévolným pohybům svého majetku zabránit nebo je alespoň omezit. Proto je pravděpodobné, že biskupství již v tomto období nelpělo na přímých donacích od panovníka natolik, jako na počátku své existence.

³³³ Nicméně žádná vesnice s názvem podobným Vracovu poblíž Unhoště neleží a o její existenci jsem nenašla zmínku ani v toponymické příručce. (Antonín PROFOUS, Jan SVOBODA. *Místní jména v Čechách: jejich vznik, původní význam a změny. Díl IV. S-Ž*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1957, s. 612.)

³³⁴ Dnes je Bezděkov rozdělen na Horní Bezděkov a Dolní Bezděkov.

³³⁵ V. V. TOMEK. *Dějepis města Prahy. Díl I.*, s. 361.

³³⁶ Tamtéž, s. 362.

³³⁷ J. LÁNÍK. Vývoj pozemkové držby pražského arcibiskupství od 10. do 14. století, s. 120. Stejně tak bylo prodáno ratajské a sedlecké zboží, které diecéze získala za Janova nástupce Tobiáše.

³³⁸ Jaroslav Láník upřesňuje, že jedinou výjimkou bylo Chýnovsko v roce 1250.

Na konci 13. století nakonec biskupství nechalo rozhojňovat své statky pomocí královských donací pouze v oblasti Roudnicka.³³⁹

6.2.2 Shrnutí majetku vlastněného pražským biskupstvím za Jana III. z Dražic

Pražské biskupství dlouhodobě směřovalo k tendenci vlastnictví biskupských statků ve směru hlavních cest z centra do okrajových částí země.³⁴⁰ Z těchto statků a dvorců se často vyvinula městečka a později též biskupské hrady. Vlastnictví statků poblíž hlavních dopravních tepen bylo důležité z hlediska častých přesunů biskupa v rámci diecéze a při cestách do okolních zemí. Z tohoto důvodu je logické vlastnictví statků v Roudnici, která leží na cestě k Míšni a Magdeburku. Rokycanský statek leží na cestě do Norimberku a Horšovský Týn na cestě do Řezna. Při cestě do jižních Čech či do Vídně mohl biskup pobývat na svých statcích v Týnu nad Vltavou, čehož využil i Jan III. z Dražic minimálně při jedné ze svých cest tímto směrem.

K největším změnám pozemkové držby v jednotlivých oblastech docházelo od druhé poloviny 12. století do počátku 14. století. V první polovině 13. století se navíc vlivem kolonizace neustále rozrůstal majetek pražské diecéze. Zároveň v tomto období rostl zájem biskupství o nové oblasti na úkor starších držav, za něž můžeme považovat okolí Prahy a malou žerčicko-běcharskou oblast. V období episkopátu Jana III. biskupství postupně přišlo o značnou část svých vesnic v okolí Prahy a žerčicko-běcharská oblast se taktéž nijak nerozrůstala. Je tedy zřejmé, že pražské biskupství ponechávalo stranou starší lokality a naopak se více zajímalo o nově kolonizované perspektivní lokality v pásu od Horšovského Týna po Českomoravskou Vysočinu.

V tomto období již začalo docházet k postupnému seskupování statků, takže můžeme utvořit několik hlavních oblastí, kde se biskupský majetek nacházel (všechny biskupské statky jsou znázorněny v příloze č. 25):³⁴¹

³³⁹ J. LÁNÍK. Vývoj pozemkové držby pražského arcibiskupství od 10. do 14. století, s. 121.

³⁴⁰ Z. BOHÁČ. Pozemková držba pražského arcibiskupství v době předhusitské, s. 166.

³⁴¹ Bohužel u některých lokalit pouze víme, že zde biskupství vlastnilo centrální dvorec a přilehlé vesnice, které však nejsou jednotlivě jmenovány. Konkretizovány jsou pouze v případě, že byly předmětem směny, prodeje či koupě či se na ně v listinách jinak odkazovalo. Z tohoto důvodu budou kartograficky podrobněji zpracovány jen ty lokality, u kterých je známo více vesnic náležejících k biskupství.

A. Statky severně od Prahy

1. **Statky na Mladoboleslavsku (žerčicko-běcharská oblast)** – k biskupství s jistotou patřily vsi Žerčice a Dětenice (většina této malé oblasti patřila k biskupství již od 10. století)
2. **Statky na Roudnicku** s centrem na roudnickém biskupském hradě (zisk Roudnice v roce 1184)
3. **Drobné državy u Ústí nad Labem** – k biskupství s jistotou patřila ves Vaňov (datace však chybí)
4. **Statky na Lounsku** (viz přílohu č. 26)
 - Slavětín, Vršovice, Obora, polovina Blšan (zisk v roce 1268)
 - Veltěže, Počedělice (není jisté, odkdy přesně biskupství patřily)

B. Statky západně a jihozápadně od Prahy

1. **Statky na Rokycansku** (část Rokycanska byla v majetku biskupství již od 10. století)
2. **Statky na Horšovotýnsku** (Horšov a okolí patřily biskupství od roku 1184, následně se centrum biskupských statků přesunulo do Horšovského Týna)
3. **Statky na Příbramsku** (od roku 1216)
4. **Statky nedaleko Unhoště a Rakovníka** – vsi Bezděkov, Vracov, Lašovice (ztráta po roce 1268)
5. **Statky v okolí Prahy** (viz přílohu č. 27) - obě Chuchle, Zbraslav, Záběhlce (ztráta v roce 1268)
6. **Statky na Berounsku** (viz přílohu č. 28) – vsi Zdice, Bavoryně, Černín a Železná (není jisté, kdy je biskupství získalo, zčásti však nejspíš ještě před rokem 1258)
7. **Odlezy** (biskupství vesnici prodalo v roce 1268)

C. Statky jižně a jihovýchodně od Prahy

1. Trhový Štěpánov a okolní statky (ve vlastnictví biskupství od roku 1126)

2. Červená Řečice a okolní statky

- biskupství vlastnilo oblast Červené Řečice od 12. století
- statky v okolí Želiva vlastněné od roku 1144 byly později k červenořečickému dvoru přičleněny

3. Statky na Vltavotýnsku a Bechyňsku (viz přílohu č. 29)

- Týn nad Vltavou a nedaleké statky patřily k biskupství od 12. století
- Vranov u Bechyně, Doubravka, Vesce, Hosty, Hvozdno, Hodonice, Netěchovice, Nuzice (ztráta v roce 1268)
- Bechyně a okolí včetně vsi Hvožd'any (ztráta po roce 1268)
- Řepeč a Bečice (není jisté, zda biskupství patřily již za episkopátu Jana III. či až za Tobiáše z Bechyně)

4. Statky na Chýnovsku u Tábora (patřily k biskupství od 12. století, město Chýnov až od roku 1250)

5. Statky na Pelhřimovsku (v majetku biskupství od 1. poloviny 13. století)

- Pelhřimov (je možné, že ho založil až Pelhřim, stolník Jana III.)
- Rynárec (v majetku biskupství od 1. poloviny 13. století)
- Bernárec, Košťálkov a Konrác (poměrně dosti vzdálené vesnice jižně od Pelhřimova)
- Kostelec (východně od Pelhřimova, v majetku biskupství od 1. poloviny 13. století)

6. Statky blízko Humpolce a Herálce (ve vlastnictví biskupství od 1. poloviny 13. století)

7. Statky u Týnce nad Sázavou – vsi Chleby a Podělusy

8. Kojetín (ve vlastnictví od 1. poloviny 13. století)

9. Jaroměřice (východně od Olomouce, ve vlastnictví od 1. poloviny 13. století)

6.2.3 Správa a stav biskupského majetku za episkopátu Jana III. z Dražic

Statky pražského biskupství byly roztroušeny po celých Čechách, což komplikovalo jejich správu. V centru každé oblasti byl proto biskupský dvorec, který byl hlavním správním centrem pro několik okolních vesnic.³⁴² Dvůr byl obvykle tvořen tvrzí, na které sídlil správce biskupského majetku, později též nazývaný kastelánem. Dvory měly kromě správní funkce též funkci menších center obchodu a řemesel.

V některých oblastech již v tomto období přebírala některé funkce biskupských dvorů nově založená města a městečka. Městečka vznikala v oblastech s vysokou koncentrací biskupského majetku v pásu od jižních Čech na Českomoravskou vysočinu, kde v této době stoupala hustota zalidnění. Původní biskupské dvory měly především správní funkci jakožto centra okolních vesnic, které byly prvořadě zaměřené na zemědělství. Funkce menších center obchodu a řemesel proto nebyla v případě biskupských dvorů prvořadá na rozdíl od měst, která byla cíleně zakládána jakožto obchodní centra daných oblastí.

Stav biskupského majetku lze částečně určit na základě urbáře a dle zmínek v kronikách. Ačkoli jsou dnes známy spíše zprávy o poničení mnohých biskupských statků v období interregna, tak je známo, že některé statky byly poškozeny již v období vlády Přemysla Otakara II. Když v roce 1265 došlo k rozepři mezi českým králem a vévodou bavorským, tak Přemysl Otakar II. poslal některé české a moravské pány na stráž do blízkosti bavorských hranic. Při jejich tažení českým územím však došlo ke škodám na blíže nespecifikovaných biskupských statcích v tomto směru. K dalšímu poničení došlo následujícího roku v únoru, kdy se vojska vracela od hranic zpět

³⁴² Jednotlivé oblasti s jejich centry jsou podrobněji rozebrány v závěru předchozí podkapitoly *Shrnutí majetku vlastněného pražským biskupstvím za Jana III. z Dražic*.

do centrální části království.³⁴³ Můžeme pouze předpokládat, že vzhledem ke geografickému rozložení biskupských statků v této části Čech šlo nejspíš o některé statky na Příbramsku, Rokycansku či Vltavotýnsku.

Významným pramenem pro analýzu správy a stavu majetku v období episkopátu Jana III. z Dražic by byl urbář. Údaje z urbáře byly pro vlastníka pozemků a statků zdrojem informací o výnosnosti majetku. Urbář z doby Jana III. však bohužel neexistuje. Údaje z urbáře Tobiáše z Bechyně však alespoň informují o stavu majetku diecéze nedlouho po smrti Jana III. z Dražic. Tvorba urbáře Tobiáše z Bechyně z let 1283-1284 nepochybně souvisela s jeho rozsáhlými hospodářskými správními reformami, které mu zaručily pozici jednoho z nejbohatších feudálů v zemi.³⁴⁴ Rostislav Nový se navíc domníval, že krátké období klidu po návratu mladého krále Václava II. do Čech bylo impulsem pro evidenci majetku biskupství roztroušeného po celém království, který mohl být v průběhu předchozích let poničen.³⁴⁵ Vzhledem k závěrům, které urbář přináší o stavu statků, můžeme tento důvod pokládat za oprávněný. Urbář měl pro příští léta nepochybně zabránit tomu, aby si některý ze šlechticů či klášterů nárokoval biskupské statky. Dle urbáře utrpělo biskupství během braniborského tažení největší majetkovou újmu na statcích severně od Prahy – Žerčicko, Běcharsko a Roudnicko. Naopak jižní statky, které neležely ve směru vpádu vojsk v okolí Trhového Štěpánova a Červené Řečice, poničeny nebyly.

Na základě těchto kusých zmínek můžeme konstatovat, že zatímco za Jana III. z Dražic biskupství utrpělo škodu na statcích jižně od Prahy způsobené tažením vojsk české a moravské šlechty, tak v období Tobiáše z Bechyně byly naopak braniborským tažením zasaženy statky severně od Prahy, přičemž jižní statky nejspíš zůstaly povětšinou nedotčeny.

Statky severně od Prahy, kromě Roudnicka, nebyly v období episkopátu Jana III. prioritou z hlediska správy biskupství a rozšiřování biskupského majetku. Po většinu 13. století se biskupství zaměřovalo především na kolonizaci a rozšiřování majetku v pásu od Horšovského Týna na Českomoravskou vysočinu, kde také vznikala první

³⁴³ Pokračovatelé Kosmovi, s. 133 a FRB II: *Letopisy české od roku 1196 do roku 1278*, s. 299.

³⁴⁴ Z. HLEDÍKOVÁ. *Svět české středověké církve*, s. 89 (Církev a společnost – šlechta a hierarchie v Čechách od druhé poloviny 13. do počátku 15. století).

³⁴⁵ R. NOVÝ. Nejstarší český urbář z let 1283-84, s. 216.

biskupská městečka (viz výčet oblastí v předchozí kapitole). Rovněž oba hrady, které začalo biskupství za Jana III. budovat v Horšovském Týnu a Týnu nad Vltavou, se nacházejí v tomto pásu.

7 Politická činnost biskupa Jana III. z Dražic

Pozice pražského a olomouckého biskupa v rámci Českého království byla ve srovnání s okolními zeměmi značně specifická. Jedinečnost propojení zájmů biskupství s politickými zájmy státu vycházela z geografické polohy obou biskupství, která zabírala téměř celé územní jádro Českého království. Zatímco v okolních zemích se na církevní správě jednotlivých území podílelo více církevních institucí, v českých a moravských zemích král komunikoval pouze se dvěma hlavními představiteli církve, českým a olomouckým biskupem. Obě biskupství navíc z hlediska církevní správy náležela do mohušské arcidiecéze, jejíž centrum bylo od českých zemí značně vzdálené, a proto pražské i olomoucké biskupství požívaly jisté míry samostatnosti.

Biskupové v Českém království patřili mezi hlavní představitele církevní i politické moci. V období vlády Přemysla Otakara II. navíc nastala výhodná konstelace politické síly a dlouhověkosti obou biskupů. Z tohoto důvodu si oba biskupové v průběhu let vybudovali silné postavení nejen jako představitelé církevní moci, ale také jako rádci a spolupracovníci českého krále. Výhodnější pozici měl v tomto ohledu olomoucký biskup Bruno ze Schauenburku, který zastával úřad biskupa v letech 1245-1281. Bruno pocházel z německého šlechtického rodu a měl bezesporu velké politické ambice. Bruno nastoupil do biskupského úřadu ještě za vlády Václava I. a brzy se stal jeho blízkým spolupracovníkem. Schauenburkova politická aktivita je však spojena především s vládou Přemysla Otakara II.³⁴⁶ Důvěru panovníka si nepochybně získal nejen tím, že byl věrný dynastii a byl politicky velmi schopný, ale také tím, že mladého krále v jeho úřadu provázel již od jeho nástupu na trůn. Bruno se postupem let stal královým velmi blízkým spolupracovníkem, a posléze dokonce zastával ryze světskou funkci králova hejtmána ve Štýrsku. Účast olomouckého biskupa na králově zahraniční politice i mimo běžnou církevní agendu je tedy zcela zřetelná.

Na rozdíl od biskupa Bruna se pražský biskup Jan III. z Dražic potýkal s několika nevýhodami. První z nich bylo, že byl zvolen až pět let po nástupu Přemysla Otakara II. k moci. Z vrcholných církevních hodnostářů měl na královu politiku v této době již hlavní vliv olomoucký biskup Bruno. Nově zvolený pražský biskup si svou pozici u dvora musel začít teprve budovat. Navíc na rozdíl od Bruna nepocházel

³⁴⁶ J. ŽEMLIČKA. *Přemysl Otakar II.*, s. 308.

z bohatého zahraničního šlechtického rodu, ale pouze z řad chudší domácí, nicméně vážené, šlechty, jejíž mocenské ambice závisely na udržení a posílení dobrých vztahů s králem.

Od vzniku pražského biskupství se stávalo pouze zřídka, že by se stal biskupem příslušník některého z nejmocnějších rodů či vládnoucí dynastie. Zatímco o šlechtickém původu Janova předchůdce Mikuláše z Újezda existují pochyby, počínaje episkopátem Jana III. z Dražic se stalo pravidlem, že pražští biskupové byli voleni z řad vzdělaných příslušníků šlechty. Tato změna měla samozřejmě napomoci emancipaci pražského biskupství. Pražští biskupové se v průběhu let snažili postupně budovat nezávislé feudální panství s vlastní správou, přičemž tyto snahy vyvrcholily za Janova nástupce Tobiáše z Bechyně, který stejně jako jeho předchůdce pocházel z řad domácí šlechty.³⁴⁷

Episkopát Jana III. z Dražic je svázán s politickou aktivitou jeho současníka, českého krále Přemysla Otakara II. Není náhodou, že s růstem lesku Českého království za vlády Přemysla Otakara II. se zvětšoval vzhlas biskupství a institucí, které s ním přímo souvisely. Při pražském biskupství existovala biskupská škola pražská (*studium particulare*) u sv. Víta, která svého do té doby největšího vzhlasu dosáhla právě za episkopátu Jana III. z Dražic.³⁴⁸

Pražský biskup se tedy z hlediska pozice jednoho z nevyšších představitelů církevní moci v Českém království podílel na domácí a v omezené míře též na zahraniční politice Přemysla Otakara II. Jakožto představitel církevní moci byl též přítomen většině královských ceremonií a oslav, které v sobě měly zakomponovanou i duchovní složku, především tedy křtů, svateb a korunovací. O biskupově účasti na pohřbech nejsou žádné zprávy. Kromě čestných povinností vyplývajících ze vztahu pražského biskupství k Českému království se biskup též podílel na politice papežské kurie. Pozice v církevní hierarchii biskupa zavazovala k účasti na všeobecných koncilech a synodách. Biskup byl též podřízen rozhodnutím mohučského metropolity a papeže, který mohl biskupa zmocňovat k výkonu úkolů v rámci pražské diecéze i mimo její hranice.

³⁴⁷ Z. FIALA. Správa a postavení církve v Čechách od počátku 13. do poloviny 14. století, s. 66.

³⁴⁸ J. SAHULA. *Jan IV. z Dražic: biskup pražský*, s. 4. Sahula v této souvislosti podává i výčet mistrů, kteří na škole působili. Škola působila při pražské katedrále již od vzniku biskupství. (J. KADLEC. *Přehled českých církevních dějin 1*, s. 109.)

7.1 Pozice Jana III. z Dražic v domácí politice

Pozice pražského biskupa a jeho význam při tvorbě a ovlivňování domácí politiky se mimo jiné odrážela v jeho pozici ve svědečných řadách královských listin. Bylo rovněž důležité, která práva mimo církevní oblast biskupovi náležela. Je známo, že pražská diecéze neměla v období episkopátu Jana III. na rozdíl od olomoucké mincovní právo, což posilovalo mocenskou nerovnováhu mezi oběma biskupy, která byla beztak vychýlena ve prospěch biskupa Bruna.

Pozice a četnost výskytu pražského biskupa ve svědečných řadách královských listin je jedním z důležitých indikátorů postavení biskupa v rámci království. Můžeme sledovat nejen četnost zastoupení pražského biskupa ve svědečných řadách, ale též jeho pozici v řadě ve srovnání s jeho olomouckým protějškem. V případě účasti pouze jednoho biskupa ve svědečné řadě můžeme porovnat, zda v daném období panovník více spolupracoval s pražskou či olomouckou diecézí. Můžeme rovněž určit typy královských listin, na kterých se biskupové vyskytovali ve svědečné řadě.

Pokud se ve svědečné řadě vyskytují oba biskupové, tak je vhodné zaměřit pozornost na jejich vzájemnou pozici. Dle nepsaných pravidel by z hlediska úcty k dřívějšímu založení pražské diecéze mělo jméno pražského biskupa předcházet biskupu olomouckému. Pokud byl však tento postup dodržován, tak nám analýza listin nenapoví nic o vzájemném mocenském poměru obou biskupství ve vztahu ke králi. Důkladnou analýzu v tomto směru provedl již Ivan Hlaváček, který na základě panovníkem vydaných listin sestavil dvě tabulky týkající se pozice pražského a olomouckého biskupa ve svědečných řadách listin Václava I. a Přemysla Otakara II. Z jeho výzkumu vyplývá, že v průběhu vlády Václava I. byli oba biskupové zmíněni ve svědečné řadě společně pouze v jednom případě, přičemž pražský biskup byl zmíněn na prvním místě. Samostatně byl ve svědečné řadě pražský biskup zmíněn 16krát a olomoucký pouze 3krát. Bývalý pražský biskup Pelhřim byl zmíněn sám ve svědečné řadě 3krát.³⁴⁹ Hlaváček se tímto rozbořem snažil poukázat na růst důležitosti pozice pražského biskupa oproti olomouckému v době vlády Václava I.

³⁴⁹ I. HLAVÁČEK. Pražští a olomoučtí biskupové ve svědečných řadách přemyslovských a císařských listin, s. 17.

V období vlády Přemysla Otakara II. se stal významným královým poradcem olomoucký biskup Bruno. Tuto skutečnost reflektuje i dvojnásobný výskyt zastoupení olomouckého biskupa ve svědečných řadách ve srovnání s pražským biskupem.³⁵⁰ Pokud se však ve svědečné řadě nacházeli oba biskupové, tak byla obvykle formálně dávána přednost pražskému biskupovi (viz Tabulka č. 11).³⁵¹ Rovněž svědečné řady potvrzují, že v období vlády Přemysla Otakara II. byl hlavním spolupracovníkem českého krále olomoucký biskup a pražský biskup měl pouze druhořadé postavení. Častější samostatný výskyt jména olomouckého biskupa ve svědečných řadách je nejspíš zapříčiněn skutečností, že se častěji než pražský biskup zdržoval v blízkosti krále a doprovázel ho na cestách.³⁵²

Tabulka č. 11: Účast a pozice biskupů ve svědečných řadách listin Přemysla Otakara II.

CDB V	Olomoucký biskup	Pražský biskup
Společné svědectví, vystupuje na 1. místě	1	2 ³⁵³
Společné svědectví, vystupuje na 2. místě	2	1 ³⁵⁴
Ve svědečné řadě je zastoupen sám	15	6 ³⁵⁵
Celkem	18	9

Zdroj: I. HLAVÁČEK. Pražští a olomoučtí biskupové ve svědečných řadách přemyslovských a císařských listin, s. 18.

³⁵⁰ Jelikož Hlaváček analyzoval listiny v průběhu celé vlády Přemysla Otakara II., tak do nich započítal i jednu listinu, ve které byl ještě jako pražský biskup jmenovaný Mikuláš z Újezda.

³⁵¹ Jde však pouze o analýzu listin, ve kterých jsou svědečné řady přítomny. Hlaváček totiž upozorňuje na to, že v období vlády Přemysla Otakara II. nastupoval trend zmenšování či vynechávání svědečných řad. Upozorňuje přitom na skutečnost, že vynechání svědečné řady nezáviselo na typu listiny či jejím obsahu, ale pouze na tom, který diktátor listinu stylizoval. (I. HLAVÁČEK. Pražští a olomoučtí biskupové ve svědečných řadách přemyslovských a císařských listin, s. 17.)

³⁵² Otázka nízké mobility pražského biskupa bude podrobněji rozpracována v následující kapitole věnující se biskupovu itineráři.

³⁵³ CDB V/I, č. 391, s. 580-583 (zakládací listina kláštera Zlatá Koruna); CDB V/I, č. 431, s. 639-640 (listina potvrzující darování města Lešice kroměřížskému probošství).

³⁵⁴ Ve skutečnosti šlo o dvě listiny vydané téhož dne pro pasovskou diecézi. (CDB V/I, č. 311, s. 463-464 a CDB V/I, č. 312, s. 464-466.)

³⁵⁵ V pěti případech vystoupil Jan III. z Dražic ve svědečné řadě královny listiny, nicméně v šesté listině zmiňované Hlaváčkem byl ve svědečné řadě jmenovaný ještě Janův předchůdce Mikuláš. Jan III. je ve svědečných řadách následujících listin: CDB V/I, č. 164, s. 261-262; CDB V/I, č. 196, s. 310-311; CDB V/I, č. 307, s. 456-458; CDB V/I, č. 310, s. 460-462; CDB V/II, č. 651, s. 279-280.

Pozice pražského biskupa se od jeho olomouckého protějšku značně odlišovala také v tom, jaká měl jakožto feudální pán práva. Jan III. neměl na rozdíl od olomouckého biskupa mincovní právo, což politickou moc obou diecézí v domácí politice značně odlišovalo. Mincovní právo olomouckého biskupství bylo úzce svázáno s vlastnictvím hradu Podivín, o který vedla obě biskupství v první polovině 13. století spor. Olomoucké biskupství mohlo ve 13. století uplatňovat mincovní právo nejen ve spojení s královským či markraběcím regálem, ale též zcela samostatně. Za episkopátu Janova současníka Bruna ze Schauenburku došlo k těsnému sepětí královské a biskupské moci v olomoucké diecézi. Nejen že biskupské mince byly s největší pravděpodobností raženy přímo v královské a markraběcí mincovně v Olomouci, ale malé moravské brakteáty z tohoto období dokonce nesou vyobrazení dvouocasého lva s korunkou na hlavě, který drží v předních drápech biskupskou berlu.³⁵⁶ Kromě malých brakteátů sloužily od roku 1268 na Moravě jako oběživo též denáry fenikového typu, což činilo moravský měnový systém v tomto ohledu složitějším oproti českému.³⁵⁷ Nemožnost ražby mincí pražské biskupství v porovnání s olomouckým značně znevýhodňovalo. Úzké sepětí mincovního regálu olomouckého biskupa a českého krále na Moravě rovněž poukazovalo na převládající politický vliv biskupa Bruna ve srovnání s biskupem Janem.

Silnější pozice olomouckého biskupa Bruna oproti Janovi III. vyústila v plán Přemysla Otakara II. na zřízení arcibiskupství v Olomouci, tedy nikoli v Praze. V předchozích staletích se již několik Přemyslovců neúspěšně snažilo prosadit návrh na zřízení arcibiskupství v Praze. Posledním z řady panovníků, kteří neúspěšně žádali papeže o zřízení pražské metropole, byl Přemysl Otakar I. v roce 1204.³⁵⁸ Následně se snažil tutéž myšlenku samostatně bez součinnosti s králem prosadit i biskup Ondřej. Pražský biskup podal žádost mezi léty 1214-1216, nicméně se o ní jednalo ještě v roce

³⁵⁶ Jiří SEJBAL. Nové poznatky k mincovnictví olomouckého biskupa Bruna ze Schauenburka, in: Štefan, Jan – Onderka, Tomáš (edd.): *Peníze v proměnách času*. Ostrava: MARQ, 2000, s. 46-47.

³⁵⁷ Roman ZAORAL. Morava a Brunšvicko: staronové ražby Bruna ze Schauenburku, in: Grossmannová, Dagmar – Krejčík, Tomáš – Štefan, Jan (edd.): *Sborník konference věnované prof. Jiřímu Sejbalovi. Postavení Moravy v mincovnictví a peněžních vztazích ve střední Evropě*. Ostrava: MARQ, 2007, s. 45.

³⁵⁸ Petr ELBEL. Dějiny neúspěchu aneb úsilí Přemyslovců o zřízení arcibiskupství v českém státě, in: Wihoda, Martin – Reitinger Lukáš a kol., *Proměna středovýchodní Evropy raného a vrcholného středověku. Mocenské souvislosti a paralely*. Brno: Matice moravská, 2010, s. 297.

1221.³⁵⁹ Ani tato žádost však nebyla kladně vyřízena. Je pravděpodobné, že několik neúspěšných pokusů o zřízení arcibiskupství v Praze mohlo mít částečně za následek zaměření pozornosti na Olomouc jakožto další možné sídlo arcibiskupství. Olomouckou žádost měl rovněž podpořit odkaz na tradici starého moravského arcibiskupství. V neposlední řadě byla též hlavním důvodem změny přemyslovské strategie osobnost olomouckého biskupa Bruna, který měl dobré vztahy nejen s králem, ale též s papežskou kurií.³⁶⁰ Žádost o zřízení arcibiskupství v Olomouci král papeži Klimentu IV. zaslal v roce 1267 v souvislosti s plánovanou křížovou výpravou do Prus. Hlavními argumenty byly odkaz na tradici existence arcibiskupství na Moravě a plán na připojení dobytých pruských území pod správu nově zřízené olomoucké metropole.³⁶¹ Ani tento polední přemyslovský pokus o zřízení metropole však nebyl úspěšný.

Sílu své pozice v domácí politice mohl pražský biskup jakožto nejvyšší představitel církve v hlavním městě království prokázat především po smrti krále na podzim roku 1278. Jan III. a jeho rod však zasáhli do podzimních událostí na počátku interregna pouze nevýrazně. Jan III. navíc nedlouho po králi zemřel, čímž umožnil zvolení nového biskupa, který lépe odpovídal změněným poměrům v království. Po smrti Přemysla Otakara II. nastalo v českých zemích období interregna. Rudolf Habsburský obsadil Moravu a Ota V. Braniborský začal získávat kontrolu nad Čechami.³⁶² Neshody mezi královnou Kunhutou a Otou V. měly za následek, že královna požádala o vojenskou pomoc vratislavského knížete Jindřicha IV. Probusa.³⁶³ Kunhuta se nakonec na radu jedné ze skupin rozhodla dohodnout se s Rudolfem Habsburským, který mezitím zahájil vojenské tažení do Čech. Do celého sporu se zapletl i Jindřich, někdejší notář a později protonotář krále Přemysla Otakara II., který byl zároveň farářem v dolnorakouském Garsu a kanovníkem pražským, vyšehradským

³⁵⁹ P. ELBEL. *Dějiny neúspěchu aneb úsilí Přemyslovců o zřízení arcibiskupství v českém státě*, s. 300.

³⁶⁰ Tamtéž, s. 302.

³⁶¹ Tamtéž, s. 301.

³⁶² Braniborský markrabě Ota V. byl spojencem Přemysla Otakara II. Skrze matku Boženu Českou byl Ota V. též synovcem českého krále. V případě své smrti svěřil Přemysl Otakar II. poručnictví nad nezletilým Václavem II. a správu nad královstvím do rukou Oty V.

³⁶³ V. VANÍČEK. *Velké dějiny zemí Koruny české III.*, s. 364-5. Jindřich IV. Probus byl přes svou babičku Annu Českou (Slezskou), dceru Přemysla Otakara I., rodově spřízněn s Přemyslovci. Václav II., Ota V. a Jindřich IV. byli všichni pravnuky Přemysla Otakara I.

a olomouckým.³⁶⁴ Jindřich se nejspíš stavěl příliš odmítavě proti Kunhutinu plánu na přijetí ochrany od Rudolfa, takže ho královna dala 14. září 1278 v jeho domě na Malé Straně nedaleko kostela sv. Tomáše zajmout a nechala zabavit velkou část jeho majetku.³⁶⁵ Jelikož šlo o duchovního, tak do sporu zasáhl i biskup Jan III. Na protest proti násilnému Jindřichovu zadržení biskup 23. září nařídil, že se v pražském kostele sv. Víta nesmějí konat žádné bohoslužby. Vzhledem k tomu, že zákaz se vztahoval i na bohoslužby o svátku sv. Václava, tak nakonec královna nejspíš pod vlivem tohoto nátlaku nechala 29. září Jindřicha propustit. Biskup následně interdikt odvolal.³⁶⁶ Dále však již nejsou žádné zprávy o tom, že by pražský biskup do politického dění jakkoli zasahoval. Nedlouho po této události, 31. října 1278, biskup Jan III. zemřel. Po jeho smrti Ota Braniborský dočasně svěřil církevní správu Čech jednomu ze svých biskupů, Gebhardovi. Nicméně již 15. listopadu pražská kapitula zvolila novým biskupem Tobiáše z Bechyně.

³⁶⁴ O Jindřichovi se ve své diplomové práci zmiňuje i Jan Dienstbier. (Jan DIENSTBIER. *Osobnost Jindřicha z Isernie z pohledu jeho epistolárních formulářů*. Praha, 2010. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav světových dějin.) Jan Dienstbier poukazuje na skutečnost, že postava králova písaře Jindřicha Vlacha bývá někdy ztotožňována s Jindřichem z Isernie. Jindřich Vlach byl protonotářem Přemysla Otakara II. v 70. letech 13. století a následně v královské kanceláři působil až do počátku 90. let 13. století. Poté žil na své faře v Garsu. Poslední zmínka o Jindřichovi pochází z roku 1304.

³⁶⁵ V. V. TOMEK. *Dějepis města Prahy. Díl I.*, s. 189.

³⁶⁶ *Pokračovatelé Kosmovi*, s. 151 a *FRB II: Letopisy české od roku 1196 do roku 1278*, s. 302.

7.2 Účast biskupa Jana III. z Dražic v zahraniční politice Přemysla Otakara II.

Pražský biskup se zapojoval do zahraniční politiky českého krále výjimečně a méně aktivně než olomoucký biskup Bruno, nicméně je třeba připomenout i tento aspekt jeho působení na biskupském stolci. Podstatný rozdíl rovněž spočíval ve způsobu zapojení obou biskupů do královské zahraniční politiky. Olomoucký biskup Bruno se podílel na podpisu listin i přímých bojových operacích v čele oddílu svých leníků,³⁶⁷ doprovázel Přemysla Otakara II. při jeho výpravách do Pruska a v 60. letech 13. století též zastával funkci hejtmána ve Štýrsku. Jan III. z Dražic se do zahraniční politiky zapojoval spíše jen účastí při podpisu smluv. O jeho zapojení do bojových operací však neexistuje žádná zmínka. Rozdíl mezi oběma preláty je v tomto směru patrný především na příkladu bitvy u Kressenbrunn. Zatímco Bruno ze Schauenburku v bitvě úspěšně vedl oddíl svých leníků, tak o pražském biskupovi Janovi Palacký pouze zmiňuje, že se společně s královnou Markétou a dalšími českými a moravskými šlechtici účastnil shromáždění Přemyslových vojsk před bitvou u města Láva v Rakousích.³⁶⁸ Účast biskupa v boji však ani slovem nenaznačuje.

První větší příležitost pro Janovo zapojení do zahraniční politiky se naskytla po Přemyslově vítězné bitvě u Kressenbrunn s Bélou IV., která se odehrála 12. července 1260. Za účelem vyjednání míru Béla IV. Přemyslovi poslal rukojmí, kteří měli být vydáni poté, co Béla naplní podmínky příměří. Dle mírových podmínek se Béla zřekl Štýrska a měl vydat i Ptuj. Byl též smluven sňatek Bélova syna Bély s Přemyslovou neteří Kunhutou. Tento mír měl být potvrzen papežskou kurií, a proto v něm byla sjednána i konvenční pokuta pro případ, že by některá ze stran mír porušila.³⁶⁹ Již 4. září si však Béla IV. stěžoval pasovskému biskupovi Otovi, že Přemysl dosud nesplnil všechny podmínky příměří, z nichž Bélovi nejvíce vadilo, že český král ještě

³⁶⁷ Je však rovněž třeba poznamenat, že zatímco olomoucký biskup měl k dispozici oddíl svých leníků, tak pražský biskup podobným typem vlastního vojska nedisponoval.

³⁶⁸ F. PALACKÝ. *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě. Díl druhý*, s. 25.

³⁶⁹ V. NOVOTNÝ. *České dějiny. Díl 1, část IV.*, s. 92.

nepropustil rukojmí a nevydal jakýsi hrad.³⁷⁰ Nakonec byla dokončená mírová smlouva poslána papeži, který ji však nejspíš nepotvrdil.³⁷¹ K definitivnímu uzavření míru mezi českým a uherským králem a k jeho potvrzení ze strany církve došlo až 31. března 1261 ve Vídni pasovským, olomouckým a pražským biskupem.³⁷² Biskupové se zavázali, že pokud král Přemysl smlouvu nedodrží, tak ho stihne klatba. Jan III. je mezi signujícími biskupy jmenován až na posledním místě, což nejspíš odráží jeho tehdejší nezkušenost a menší význam v zahraniční politice českého krále.

Na počátku 70. let 13. století došlo k dalšímu vojenskému střetu mezi českým králem Přemyslem Otakarem II. a uherským králem Štěpánem V. Na jaře roku 1271 vpadla vojska uherského krále Štěpána na Přemyslova území v pásu od Moravského pole po jižní Moravu. Ke Štěpánovi se připojil i bavorský vévoda Jindřich, který zaútočil na Horní Rakousy.³⁷³ Přemysl nakonec souhlasil s jednáním o Štěpánových mírových podmínkách.³⁷⁴ 2. července 1271 biskupové a arcibiskupové zemí krále Štěpána podepsali listinu, v níž slíbili, že budou dbát na dodržování mírových podmínek ze strany svého krále. Na straně Přemysla Otakara II. měli dbát na zachování míru pražský a olomoucký biskup³⁷⁵, salcburský arcibiskup a biskup pasovský, frisinský a řezenský.³⁷⁶ Následující den schválil mírovou listinu v ležení před Bratislavou král Štěpán³⁷⁷ a 14. července³⁷⁸ ji Přemysl Otakar II. podepsal v Praze.³⁷⁹ Papež Řehoř X.

³⁷⁰ V. NOVOTNÝ. *České dějiny. Díl 1, část IV.*, s. 92. Novotný zpřesňuje, že dle některých domněnek mohlo jít o Bratislavu. Zároveň poukazuje na možnost, že pasovský biskup byl kurií delegován jako prostředník při řešení sporů ohledně dodržování míru.

³⁷¹ Tuto domněnku předkládá Novotný. Poukazuje na to, že uzavření míru se z neznámých důvodů velmi protáhlo. Jako jednu z možných příčin uvádí námitky papeže proti uzavíranému míru. V této souvislosti také zmiňuje možnost, že sám papež mír nakonec možná vůbec nepotvrdil, protože pro to neexistují žádné důkazy. (V. NOVOTNÝ. *České dějiny. Díl 1, část IV.*, s. 93.)

³⁷² CDB V/I, č. 277, s. 413-414.

³⁷³ V. NOVOTNÝ. *České dějiny. Díl 1, část IV.*, s. 239.

³⁷⁴ Je třeba připomenout, že v této době Přemysla zaměstnával spor s Filipem Sponheimským o dědictví po Oldřichovi III. Korutanském.

³⁷⁵ Olomoucký biskup byl též určen jako jeden z prostředníků míru na straně českého krále. (V. NOVOTNÝ. *České dějiny. Díl 1, část IV.*, s. 240.)

³⁷⁶ CDB V/II, č. 635, s. 245-247.

³⁷⁷ CDB V/II, č. 636, s. 247-260.

³⁷⁸ CDB V/II, č. 637, s. 247-260.

ještě v následujícím roce pražského a olomouckého biskupa žádal, aby oba stále bděli nad dodržováním sjednaného míru.³⁸⁰

Jan III. z Dražic se také stal jedním z rozhodčích sporu mezi Albrechtem I. Tyrolsko-Gorickým a akvilejským patriarchou Řehořem z Montelonga. Přemysl Otakar II. měl s akvilejským patriarchou dlouhodobě dobré vztahy. Na důkaz vzájemného přátelství patriarcha dokonce někdy před rokem 1264 českému králi svěřil čestný úřad číšníka.³⁸¹ Dlouhodobé spory mezi akvilejským patriarchou a tyrolsko-gorickými hrabaty vyústily v červenci 1267 v patriarchovo zajetí. Patriarchův spojenec Přemysl Otakar II. nakonec dosáhl propuštění Řehoře z Montelonga. Olomoucký biskup Bruno, který byl již patriarchou jmenován rozhodčím v celém sporu, nakonec docílil toho, že se spolu s ním stali rozhodčími i král Přemysl Otakar II. a pražský biskup Jan III.³⁸²

³⁷⁹ Prostředníkem míru z řad biskupů Přemysla Otakara II. byl olomoucký biskup Bruno, což opět poukazuje na jeho větší důležitost v politických otázkách oproti pražskému biskupovi. (V. NOVOTNÝ. *České dějiny. Díl I, část IV.*, s. 240.)

³⁸⁰ CDB V/II, č. 661, s. 291-293. Listinu se stejným poselstvím poslal i duchovním na straně krále Štěpána.

³⁸¹ V. NOVOTNÝ. *České dějiny. Díl I, část IV.*, s. 149.

³⁸² Řehoř z Montelonga měl s tyrolsko-gorickými hrabaty, svými sousedy, dlouhodobě špatné vztahy, protože překážel jejich snahám o zvětšování území. V čele rodu stál v tomto období hrabě Menhart a jeho bratr Albrecht. Vzhledem k dlouhodobě špatným vztahům bylo jen otázkou času, kdy spor vyvrcholí. (V. NOVOTNÝ. *České dějiny. Díl I, část IV.*, s. 149.) Jelikož byl spor mezi akvilejským patriarchou a tyrolskými hrabaty dlouhodobý, tak byla smlouva o výběru rozhodčích při případném vyvrcholení sporu podepsána již 20. března 1264, ačkoli spor gradoval až v roce 1267. Je pravděpodobné, že jmenování pražského biskupa bylo spíše formální a zdvořilostní záležitostí. (CDB V/III, č. 1301, s. 215-216.)

Když v roce 1269, zemřel Řehoř z Montelonga, tak stavy zvolily za dočasného správce Oldřicha III. Korutanského, bratra Filipa Sponheimského. Nakonec byl Filip za vydatného přispění Přemysla Otakara II. zvolen novým patriarchou. Je pravděpodobné, že ze strany českého krále šlo o částečné odčinění toho, že se nezasadil o zvolení Filipa salcburským arcibiskupem v roce 1265. Rovněž mohlo jít i o dalekosáhlejší politický tah, který směřoval k tomu, aby byl Filip příznivě nakloněn Přemyslovi řešení otázky o korutanské dědictví, což se však nezdařilo.

7.3 Jan III. z Dražic a kuriální politika

Mezi základní úkoly biskupa patřila správa diecéze. Papežem však mohl být zmocňován k výkonu úkolů politicko-církevního charakteru, které hranice biskupství překračovaly. Prvním úkolem tohoto druhu papež Alexandr IV. pověřil pražského biskupa společně s plaským opatem v říjnu 1259. Oba církevní hodnostáři měli zajistit, že se rezignující řezenský biskup Albert bude moci bez překážek ujmout svého majetku.³⁸³ Následující rok papež pověřil kladrubského opata a chotěšovského probošta, aby prověřili stížnost bývalého biskupa Alberta ohledně zadržování plateb, které mu dle práva náležely. Později měli problém dořešit olomoucký biskup Bruno a plaský opat.³⁸⁴

Druhým úkolem mezinárodního charakteru byl biskup Jan III. pověřen papežem Klimentem IV. v listopadu 1265³⁸⁵ v rámci probíhajícího mocenského sporu o Salcburk.³⁸⁶ Pražský biskup Jan a probošt Jakub byli papežem zmocněni k zajištění nápravy ve věci zcizení majetku salcburského kostela v době mocenského boje o Salcburk za předchůdců nového salcburského zvolence Vladislava. Další listinou z února 1266 papež Kliment IV. opět žádal biskupa Jana, aby se zasadil o navrácení

³⁸³ CDB V/I, č. 200, s. 318-319.

³⁸⁴ J. ŽEMLIČKA. *Přemysl Otakar II.*, s. 326.

³⁸⁵ CDB V/I, č. 459, s. 679-680.

³⁸⁶ Již od 50. let 13. století probíhal vleklý mocenský spor o Salcburk, který úzce souvisel s obsazením místa salcburského arcibiskupa. Salcburským arcibiskupem byl Oldřich Sekavský, který o svou pozici bojoval a přel se u kurie s Filipem Sponheimským, který byl podporovaný svým strýcem Přemyslem Otakarem II., jenž měl přátelské vztahy s většinou okolních významných biskupů. Arcibiskup Oldřich se vlivem sporu zadlužil a rozhodl se situaci vyřešit tím, že získá na svou stranu uherského krále, který měl být pro Oldřicha stejně mocným spojencem, jakým byl pro Filipa Sponheimského král Přemysl. Oldřicha podporoval především mladší uherský král Štěpán. Spojenectví s Uhry bylo sice primárně namířeno proti Sponheimům, Filipovi a jeho bratru Oldřichovi, nicméně vzhledem k jejich rodovým a mocenským vazbám s Přemyslovci bylo též nepřímě namířeno proti králi Přemyslovi. Situace se nadále komplikovala, až nakonec vyústila v roce 1260 v uhersko-českou válku a nakonec v bitvu u Kressenbrunnu. Spor o Salcburk se táhl dalších několik let, až nakonec arcibiskup Oldřich Sekavský rezignoval. Papež rezignaci přijal 1. září 1265 s podmínkou, že uprázdněný post salcburského arcibiskupa obsadí dle svého uvážení. Několik měsíců předtím se však po smrti pasovského biskupa Oty uvolnil pasovský biskupský stolec. Zájem o obsazení diecéze osobou sobě přátelskou měl Jindřich Bavorský i Přemysl Otakar II. Nakonec kapitula zvolila mladého polského knížete Vladislava, synovce Přemysla Otakara II. 6. října 1265 přistoupili k volbě nového arcibiskupa i salcburští preláti, ačkoli si nárok na obsazení postu arcibiskupa nárokoval papež. Z volby vyšel vítězně opět mladý Vladislav, který se stal arcibiskupem salcburským a nikdy se nakonec fakticky svého postu pasovského biskupa neujal.

majetku, jehož většinu zcizil bavorský vévoda Jindřich.³⁸⁷ Papež následně požádal českého krále, který měl s Bavorskem vlastní dlouholeté spory, aby v této záležitosti také intervenoval a pražskému biskupovi pomohl.³⁸⁸

V září 1272 papež Řehoř X. pověřil Jana III. třetím úkolem, který přesahoval hranice pražské diecéze. Biskup měl na žádost papeže zajistit výkon exkomunikačního výnosu uvaleného na klášter magdalenitek ve Freibergu.³⁸⁹

Papež mohl rovněž biskupovi dát mandát, aby určitým způsobem jednal s některými kláštery. Urban IV. dlouhodobě svými listinami podporoval zderazský klášter řádu Strážců Božího hrobu a uděloval mu mnohá privilegia. Svou podporu klášteru projevil i 26. dubna 1262, kdy přikázal pražskému biskupovi, aby bránil zderazský klášter proti olomouckému děkanství, které neprávem vymáhá dávky z jejich církevního majetku v Brně, Znojmě a Bítově.³⁹⁰

Práva kláštera Pohled chránil papež Řehoř X., který 5. srpna 1272 vydal listinu, v níž vzal klášter pod svou ochranu, a ještě ten samý den vydal další listinu, v níž o svém rozhodnutí informoval biskupa, v jehož diecézi se klášter nacházel a který měl dbát nad dodržováním klášterních privilegií.³⁹¹ 30. srpna 1272 papež Řehoř X. přikázal pražskému biskupovi, že nesmí dopustit, aby kdokoli napadal privilegia kláštera magdalenitek v Dobřanech.³⁹²

³⁸⁷ CDB V/I, č. 467, s. 689-690.

³⁸⁸ CDB V/I, č. 468, s. 690-691.

³⁸⁹ CDB V/II, č. 676, s. 311-312.

³⁹⁰ CDB V/I, č. 325, s. 484.

³⁹¹ CDB V/II, č. 670, s. 304-305 a CDB V/II, č. 671, s. 305-306.

³⁹² CDB V/II, č. 674, s. 308-309. Řád magdalenitek se nejprve řídil řeholí sv. Benedikta, později nahrazenou řeholí sv. Augustina. Zaniklý klášter magdalenitek v Dobřanech byl jejich nejstarší komunitou na území Čech. (P. VLČEK, P. SOMMER D. FOLTÝN. *Encyklopedie českých klášterů*, s. 139.)

Téměř celé období existence kláštera magdalenitek v Dobřanech spadá do období episkopátu Jana III. První zmínka o klášteře pochází z roku 1259, kdy mu Jan z Dobřan a Vykart z Thürnau darovali kostel sv. Víta v Dobřanech. V roce 1272 klášter vedl spor s Miroslavem, proboštem chotěšovských premonstrátů, kvůli majetku, s čímž souvisela i žádost magdalenitek u papeže o vydání listiny příkazující pražskému biskupovi, aby chránil práva dobřanského kláštera. Nakonec se na podzim roku 1272 klášter magdalenitek dohodl s chotěšovským proboštem a předal svůj majetek pod jeho ochranu. V roce 1282 byl klášter magdalenitek v Dobřanech zrušen. (Zbyněk SVITÁK. Klášter magdalenitek

V posledním roce Janova episkopátu vydal papež Mikuláš III. listinu, v níž žádal pražského biskupa, aby ochránil klášter Vyšší Brod před jakýmkoli nepřijemnostmi.³⁹³

Kromě podřízení se vůli papeže a výkonu jeho rozhodnutí patřila mezi povinnosti biskupa též účast na církevních koncilech a synodách. V květnu 1267 se Jan společně s několika kanovníky účastnil vídeňské synody vedené papežským legátem Guidem.³⁹⁴ Na synodě bylo vydáno 19 kánonů, které se týkaly nápravy kněžského života, odstranění laické investitury a v neposlední řadě též poměru k Židům.³⁹⁵ Projednávaná nová protižidovská opatření³⁹⁶ se měla dotknout i Českého království. Olomoucký biskup Bruno se synody neúčastnil. Můžeme se pouze domnívat, zda na jeho neúčast měla vliv vstřícná politika vůči Židům, kterou sledoval král Přemysl Otakar II., jehož byl Bruno blízkým spolupracovníkem. Zatímco pražský biskup po návratu z vídeňské synody ve své diecézi vyhlásil protižidovské dekry s hrozbou exkomunikace za jejich nedodržování, biskup Bruno tyto dekry ve své diecézi v platnost neuvedl.³⁹⁷ Naopak v srpnu následujícího roku král obnovil své velké privilegium brněnským Židům.³⁹⁸

Všeobecný a dlouho dopředu plánovaný církevní koncil se konal v roce 1274 v Lyonu. Tohoto koncilu se jakožto církevní zástupci Českého království účastnili pražský biskup Jan III. z Dražic a olomoucký biskup Bruno ze Schauenburku. Lyonský koncil (tzv. druhý lyonský koncil) probíhal v květnu a červnu 1274 za předsednictví papeže Řehoře X. Z hlediska dopadu na české země byla důležitá dvě projednávaná

v Dobřanech, in: *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity*. 1993, roč. 42, č. 40 (řada historická C). Brno: Masarykova univerzita. S. 11.)

³⁹³ CDB V/II, č. 866, s. 587-588. Papež konkrétně jmenuje nutnost ochrany kláštera před lupiči a rabováním.

³⁹⁴ *Pokračovatelé Kosmovi*, s. 133 a *FRB II: Letopisy české od roku 1196 do roku 1278*, s. 300.

³⁹⁵ Na synodě ve Vídni se částečně opakovaly některé staré požadavky ještě z dob IV. lateránského koncilu.

³⁹⁶ Mezi nimi můžeme jmenovat například povinnost Židů odlišovat se oděvem od křesťanů, odvod desátku, zákaz dávání lichvářského úroku, nezaměstnávat křesťanské služebnictvo, nestavět nové synagogy, světit církevní svátky apod. (B. ZLÁMAL. *Příručka českých církevních dějin III.*, s. 121.)

³⁹⁷ B. ZLÁMAL. *Příručka českých církevních dějin III.*, s. 129.

³⁹⁸ V. NOVOTNÝ. *České dějiny. Díl I, část IV.*, s. 386.

témata: potvrzení volby krále svaté říše římské a finanční zajištění křížové výpravy do Svaté země.

Zájmy českého krále Přemysla Otakara II. na koncilu v Lyonu hájili především pražský a olomoucký biskup. Přemysl Otakar II. protestoval již v listopadu 1273 u papeže Řehoře X. proti zvolení Rudolfa Habsburského římským králem. Olomoucký biskup Bruno napsal 16. prosince 1273 relaci k lyonskému koncilu, v níž podporoval nároky Přemysla Otakara II. s ohledem na jeho nesporné schopnosti a mocenskou pozici ve střední Evropě.³⁹⁹ O postoji a činnosti obou biskupů v období konání koncilu bohužel nemáme žádné bližší zprávy. Můžeme však předpokládat, že oba biskupové, především politicky aktivnější olomoucký biskup Bruno, hájili práva českého krále. Z korespondence Jana III. z období jeho pobytu na lyonském koncilu se zachovaly pouze tři indulgenční listiny, takže ani z nich nelze vyčíst žádné bližší informace o postojích biskupa k projednávané problematice. Koncil však nakonec rozhodl ve prospěch Rudolfa Habsburského, potvrdil jeho zvolení a papež se k rozhodnutí koncilu přiklonil. Oba biskupové rozhodnutí koncilu akceptovali. Z pozdější korespondence biskupa Jana III. s papežem není známa žádná listina, která by jakkoli odkazovala na biskupovu neposlušnost či náznak nesouhlasu s rozhodnutím lyonského koncilu.

Na koncilu bylo rovněž rozhodnuto, že plánovaná křížová výprava bude financována výběrem desátků.⁴⁰⁰ Proto po návratu z koncilu zpět do Čech biskup Jan III. nařídil, že ve všech kostelích na území diecéze musí být postaveny „špalky prohloubené“, do kterých se budou vybírat finanční příspěvky věřících na křížovou výpravu.⁴⁰¹

³⁹⁹ Beda DUDÍK. *Dějiny Moravy VI. (od roku 1262 až do roku 1278)*. Praha: Nákladem B. Tempského, 1879, s. 90 a 92. Relace odpovídala na požadavek papeže, aby biskupové před koncilem podali podrobnou zprávu o stavu svých diecézí.

⁴⁰⁰ K financování křížové výpravy měly sloužit desátky vybrané ve všech zemích kromě těch z německých území, o nichž papež rozhodl, že je přenechá nově zvolenému římskému králi Rudolfovi. (*Pokračovatelé Kosmovi*, s. 142-143 a *FRB II: Letopisy české od roku 1196 do roku 1278*, s. 301.)

⁴⁰¹ Tamtéž, s. 143.

7.4 Účast biskupa při dvorských ceremoniích a slavnostech

Dvorských slavností a ceremonií se kromě šlechty a nejvyšších představitelů světské moci účastnili též zástupci duchovenstva. Pražský biskup Jan III. z Dražic byl zástupcem pražské diecéze při nejvýznamnějších ceremoniích, k nimž patřily křty, svatby a korunovace.

První ceremonií spojenou s vládnoucí dynastií, které se Jan III. účastnil, byla korunovace českého krále a královny. K samotné korunovaci sice došlo až na konci roku 1261, předcházela jí však dlouhá jednání. 6. října 1260 papež vydal dvě listiny. V první povoloval, že Přemysla Otakara II. mohou korunovat pražský a olomoucký biskup, protože nový mohučský arcibiskup Werner nebyl dosud papežem potvrzen.⁴⁰² Šlo však o zcela výjimečné povolení, které nemělo nikterak narušit budoucí právo mohučského arcibiskupa korunovat české krále. Ve druhé listině vydané téhož dne legitimizoval králova nemanželského syna Mikuláše.⁴⁰³

25. října 1261 se v Uhrách Přemysl Otakar II. oženil s Kunhutou Haličskou a odjel s ní do Čech. 23. prosince duchovenstvo včetně biskupa utvořilo v blízkosti kostela sv. Víta u příležitosti královnina příjezdu do Prahy slavnostní procesí.⁴⁰⁴ Přemysl Otakar II. se mezitím vzdal práva korunovace českým a moravským biskupem a namísto toho se dohodl s nově potvrzeným mohučským arcibiskupem Wernerem.⁴⁰⁵ 25. prosince 1261 byl Přemysl Otakar II. s Kunhutou slavnostně korunován mohučským

⁴⁰² CDB V/I, č. 238, s. 368-370.

⁴⁰³ CDB V/I, č. 239, s. 370-371. Po bitvě u Kressenbrunn v červenci 1260 se král Přemysl Otakar II. snažil legitimizovat své potomky ze vztahu s Anežkou z Kuenringu a zajistit jim následnictví. Papež nejprve legitimizoval králova nemanželského syna Mikuláše a následně i dvě dcery z tohoto nemanželského svazku. 21. listopadu se však další listinou vyslovil proti možnosti jejich následnictví na českém trůnu. (RBM II, č. 270, s. 103 a RBM II, č. 274, s. 105.)

⁴⁰⁴ *Pokračovatelé Kosmovi*, s. 130 a *FRB II: Letopisy české od roku 1196 do roku 1278*, s. 297.

⁴⁰⁵ Novotný poukazuje na skutečnost, že v době korunovace Přemysla a Kunhuty ještě u kurie nebyl dořešen ani rozvod Přemysla a Markéty Babenberské ani nebyl vydán dispens k manželství s Kunhutou. Z tohoto důvodu proto bylo vhodnější zaštitit korunovaci vyšší církevní autoritou, jíž byl mohučský arcibiskup. (V. NOVOTNÝ. *České dějiny. Díl I, část IV.*, s. 107-109.)

arcibiskupem Wernerem. Při ceremonii však asistovalo i dalších šest biskupů včetně biskupa pražského, olomouckého a pasovského.⁴⁰⁶

Na podzim 1264 se konala svatba Kunhuty, dcery Boženy České a Oty III. Braniborského, s uherským princem Bélou, mladším synem Bély IV. Tento sňatek domluvil Kunhutin strýc Přemysl Otakar II., aby jím potvrdil mír uzavřený po bitvě u Kressenbrunnu. Český král nejprve přivítal rodinu své sestry po svátku sv. Václava v Čáslavi, odkud se všichni přesunuli do Bratislavy, kde se 5. října za přítomnosti pražského, olomouckého a braniborského biskupa konala svatba.⁴⁰⁷ Po svatebním obřadu následovaly rytířské hry a velká slavnost. Po skončení slavností se král i se svým doprovodem vrátil do Prahy.

Jan III. se jakožto vysoký církevní hodnostář účastnil i křtu královských dětí a následných slavností. První velkou slavností tohoto druhu byl křest královny nejstarší dcery Kunhuty. 2. února 1265 Jan společně s olomouckým biskupem Brunem a bamberským biskupem Bertholdem⁴⁰⁸ Kunhutu v Praze pokřtili: „*Král Přemysl slavil přeslavné hody při křtu své prvorozené dcery, kterou vyzdvihli z vody tři biskupové, pražský, olomoucký a bamberský, a to ve svátek Očištění blahoslavené Marie (2. února). K tomuto svátku byli pozváni všichni urození čeští, moravští a rakouští. Toho dne týž král, maje na hlavě královskou korunu přišel na procesí a vyslechl mši u oltáře svaté Marie v kostele pražském, a po dva dny obědval s řečenými biskupy a urozenými řečených zemí v královské síni na hradě pražském.*“⁴⁰⁹

O křtu dalších Přemyslových dětí včetně Václava II. nemáme bližší zprávy, ačkoli je pravděpodobné, že biskup se přinejmenším křtu krále syna účastnil.⁴¹⁰

⁴⁰⁶ Další dva biskupové byli z Prus, o totožnosti posledního kronika mlčí. (*Pokračovatelé Kosmovi*, s. 130 a *FRB II: Letopisy české od roku 1196 do roku 1278*, s. 297.)

⁴⁰⁷ *Pokračovatelé Kosmovi*, s. 131 a *FRB II: Příběhy krále Přemysla Otakara II.*, s. 320.

⁴⁰⁸ Novotný poukazuje na politické důvody pozvání bamberského biskupa Bertholda. Přemysl Otakar II. se snažil utužit vztahy s biskupy, kteří sousedili s územím Jindřicha Dolnorakouského, se kterým byl Přemysl ve sporu. Jelikož se řezenský biskup Lev nedostavil navzdory Přemyslovi pozvání na svatbu jeho neteře Kunhuty s princem Bélou do Bratislavy, tak se Přemysl rozhodl, že na Kunhutin křest místo něho pozve bamberského biskupa. (V. NOVOTNÝ. *České dějiny. Díl I, část IV.*, s. 129.)

⁴⁰⁹ *Pokračovatelé Kosmovi*, s. 132-133 a *FRB II: Letopisy české od roku 1196 do roku 1278*, s. 299.

⁴¹⁰ Novotný poukazuje na domněnku, že před narozením Václava II. nejspíš biskup Jan donesl královně dispens, který jí povoloval jíst masná jídla i v postním období. Toto opatření bylo preventivně učiněno

Z dochovaných zpráv je patrné, že se biskup Jan III. účastnil všech důležitých dvorských slavností, o kterých se dochovaly zprávy. Královské křty byly nejspíš nejčastější formou dvorských slavností. Kromě Kunhutina křtu se však nezachoval žádný popis slavností, který by dokládal biskupovu přítomnost. Rovněž neexistuje jediná zmínka o pohřbech královských dětí zemřelých v raném věku, přestože je pravděpodobné, že se biskup účastnil i těchto smutečních obřadů.

z toho důvodu, aby nebyl ohrožen život očekávaného dítěte, které se mohlo stát budoucím následníkem trůnu. Novotný sice poukazuje na možnost, že jde o falešnou listinu, protože se nachází v části tzv. Kunhutina formuláře, u kterého byla prokázána nepravost mnohých listin. Nicméně přesto se domnívá, že vzhledem k situaci lze předpokládat, že měla věcný základ. (V. NOVOTNÝ. *České dějiny. Díl 1, část IV.*, s. 255.) V CDB se však žádná listina s podobným obsahem nenachází.

8 Itinerář Jana III. z Dražic

Itinerář církevních hodnostářů je významným zdrojem informací o jejich životě, vztahu k panovníkovi i významu uvnitř církve. Rekonstrukce itineráře biskupa Jana III. z Dražic je možná pouze na základě diplomatické heuristiky. Hlavním pramenem pro sestavení itineráře jsou údaje o místu vydání biskupských listin, vedlejším poté dílčí záznamy z kronik. Ivan Hlaváček v této souvislosti používá pojem „bodový itinerář“, protože poukazuje na skutečnost, že rekonstrukce itineráře pouze na základě několika každoročně získaných geografických údajů z listin je nedostačující, a proto musíme alespoň předpokládat, že se v daném časovém úseku uskutečnily eventuální neevidované cesty.⁴¹¹ Je pravděpodobné, že docházelo ke kratším cestám v rámci biskupských statků, ze kterých se nedochovaly žádné emitované listiny. V případě delších a politicky důležitých cest však můžeme předpokládat, že vzhledem k jejich významu jsou doloženy vydáním alespoň jedné listiny či zmínkou v kronice.

Podkladem pro sestavení itineráře Jana III. z Dražic je 63 listin, které biskup sám vydal. Vzhledem k Janovu dvacetiletému setrvání v biskupském úřadu jde průměrně o tři vydané listiny ročně, přičemž v některých letech byla frekvence vydávání vyšší a v jiných velmi nízká. Z tohoto důvodu je složité sestavit úplný itinerář biskupových cest a pobytů, a proto je zcela opodstatněné označovat itinerář vytvořený na základě analýzy této pramenné základny doplněné o občasné zmínky v kronikách pouze za „bodový itinerář“.

Nicméně i v případě rekonstrukce itineráře na základě vydaných listin je pouhé vyjmenování míst, která biskup navštívil, zcela nepostačující, protože nemá jednoznačnou vypovídající schopnost ani o důvodech ani o širších souvislostech jeho mobility v rámci království či napříč evropskými zeměmi. Při rekonstrukci itineráře je důležité porovnat místa pobytu biskupa s místy konání církevních synod a sněmů. V případě pražského biskupa je při sestavování itineráře rovněž nutné uvažovat cesty panovníka a jeho širší politické zájmy, protože je známo, že vzhledem k úzké politické provázanosti biskupské a královské moci v českých zemích se zájmy panovníka a biskupů často prolínaly. Itinerář může pomoci osvětlit nejen vztah biskupa

⁴¹¹ I. HLAVÁČEK. Poznámky k itinerářům a mobilitě pražských a olomouckých biskupů konce 13. století, s. 210.

k panovníkovi a jeho pozici uvnitř církve, ale rovněž může napomoci určit vztah biskupa k jednotlivým jeho statkům. Již bylo zmíněno, že některé statky sloužily biskupovi především jako zastávky na dlouhých cestách, jiné měly sídelní funkci a některé pouze funkci hospodářskou, takže na nich biskup téměř nepobýval. Dle časové souslednosti vydávaných listin a jejich obsahu je částečně možné funkci některých statků určit.

8.1 Cesty na počátku episkopátu Jana III. z Dražic⁴¹²

V době svého zvolení pražským biskupem 1. února 1258 se Jan s největší pravděpodobností nacházel na území Prahy. Jeho pražský pobyt je potvrzen emisí konfirmační listiny pro klášter Marienthal ze dne 21. března 1258.⁴¹³

Na konci dubna či nejpozději na počátku května Jan odjel do Vídně, kde 12. května 1258 přijal z rukou olomouckého biskupa Bruna, zmocněného mohučským arcibiskupem, biskupské svěcení ve svatoštěpánském chrámu.⁴¹⁴ Zde Jan nejspíš pobýval u vídeňského dvora Přemysla Otakara II., který zde tou dobou také přebýval.

Nevíme, přes které své statky se nově vysvěcený biskup vracel zpět do Prahy, můžeme však předpokládat, že jel přes biskupské statky na Vltavotýnsku, které leží po cestě z Vídně. Do Prahy dorazil 26. května a zůstal zde minimálně do června, protože 16. června 1258 vydal v Praze listinu ve prospěch drkolenského kláštera, ve které mu potvrdil vlastnictví kostela ve Světlíku.⁴¹⁵ Vzhledem k tomu, že tento premonstrátský klášter leží na pomezí česko-rakouských hranic, tak je možné, že vydání listiny úzce souviselo s nedávnou cestou biskupa Jana z Vídně do Prahy.

V Praze se Jan zdržoval po většinu června 1258, protože ještě 24. června vydal v Praze odpustkovou listinu pro zderazský klášter.⁴¹⁶ 30. června vysvětil oltáře Ondřeje a Štěpána v kostele sv. Víta.⁴¹⁷ O jeho pobytu v letních měsících není nic známo, nicméně již v září vydal v Praze majetkovou listinu pro břevnovský klášter⁴¹⁸ a 15. září posvětil nový oltář sv. Mikuláše a Ludmily v katedrálním kostele.⁴¹⁹ 1. října vydal

⁴¹² Mimopražské a zahraniční cesty v tomto období jsou kartograficky zachyceny v příloze č. 30.

⁴¹³ CDB V/I, č. 148, s. 237. Je zajímavé, že zatímco okolními biskupy i mohučským arcibiskupem byl v období před svým vysvěcením považován pouze za zvolence, tak Jan se v této listině již tituluje jako biskup. Jako zvolenec byl titulován ještě v listinách vydaných biskupy u příležitosti Janova vysvěcení ve Vídni. (Viz níže.)

⁴¹⁴ CDB V/I, č. 152, s. 241-242; CDB V/I, č. 153, s. 242; CDB V/I, č. 154, s. 243.

⁴¹⁵ CDB V/I, č. 157, s. 249.

⁴¹⁶ CDB V/I, č. 158, s. 250-251.

⁴¹⁷ *Pokračovatelé Kosmovi*, s. 118 a *FRB II: Letopisy české od roku 1196 do roku 1278*, s. 300.

⁴¹⁸ CDB V/I, č. 162, s. 258-259.

⁴¹⁹ *Pokračovatelé Kosmovi*, s. 118. V digitalizované formě Letopisů je původní údaj 15. září přeškrtnut a ručně opraven na 15. srpna. (*FRB II: Letopisy české od roku 1196 do roku 1278*, s. 296.)

v Praze další listinu, kterou se souhlasem českého krále rozšiřoval práva pro vyšehradský kostel.⁴²⁰ Na vydání této listiny reagoval Přemysl Otakar II. emisí vlastní listiny v Dobříši, kterou rozhodnutí biskupa Jana potvrdil.⁴²¹ Ve svědečné řadě této listiny figuroval i Jan III. a někteří svědci z předchozí biskupovy listiny. Díky přítomnosti ve svědečné řadě tedy můžeme rozšířit Janův itinerář z roku 1258 o pobyt na Dobříši společně s panovníkem.

V dalších měsících nemáme o pohybu biskupa žádné zprávy. Další zmínka pochází až z 1. dubna 1259, kdy vydal v Krásné Hoře (*in Pulchro Monte*) listinu týkající se exkomunikace některých chebských občanů pro spáchaný zločin. Tuto listinu biskup vydal na některém ze svých mimopražských statků. V případě lokace Krásné Hory však vyvstává nemalý problém. Ivan Hlaváček umisťuje Krásnou Horu do blízkosti Příbrami, kde se nacházela část biskupských statků a kde se v současnosti nachází město Krásná Hora nad Vltavou.⁴²² Nicméně existuje ještě Krásná Hora západně od Havlíčkova Brodu, která leží přibližně 20 km od města Trhový Štěpánov, které bylo v této době ještě jako osada taktéž ve vlastnictví pražského biskupa. Dle lexikonu *Místní jména v Čechách* od Antonína Profouse není ve 13. století existence ani jedné z Krásných Hor doložena. Zatímco Krásná Hora nad Vltavou je na listinách ve 14. století zmiňována jako *monte Schenberg* nebo *Pulcher mons*, Krásná Hora u Havlíčkova Brodu je nazývána *Pulchro monte*.⁴²³ Pokud budeme vycházet z latinského názvu místa užívaného v následujících stoletích, které nejspíš kopírovalo původní latinské označení lokality, tak je pravděpodobnější, že se biskup v dubnu 1259 zdržoval v Krásné Hoře u Havlíčkova Brodu. Z geografického hlediska by však vzhledem k biskupově následující cestě do jižních Čech bylo výhodnější cestovat přes Příbramsko, takže z tohoto úhlu pohledu může jít i o Krásnou Horu u Příbrami.

Z biskupského statku v Krásné Hoře Jan pokračoval do biskupského statku v Týnu nad Vltavou. Biskupův pobyt v jižních Čechách byl nejspíš předem domluven s Vokem z Rožmberka, maršálkem Království českého, který v této době připravoval

⁴²⁰ CDB V/I, č. 163, s. 259-261.

⁴²¹ CDB V/I, č. 164, s. 261-262.

⁴²² Svě tvrzení však Ivan Hlaváček nijak nedokládá. (I. HLAVÁČEK. Poznámky k itinerářům a mobilitě pražských a olomouckých biskupů konce 13. století, s. 211.)

⁴²³ A. PROFOUS. *Místní jména v Čechách: jejich vznik, původní význam a změny. Díl II.*, s. 605.

vydání zakládacích listin pro klášter Vyšší Brod. 23. května 1259 biskup vydal listinu, která potvrzovala Vokovu donaci kostelů a vesnic v Rožmitálu a Přidolí cisterciákům.⁴²⁴ Vok měl již od roku 1258 schválený návrh na založení kláštera od generální kapituly cisterciáků v Cîteaux. 1. června 1259 Jan III. potvrdil rožmberskou fundaci kláštera Vyšší Brod.⁴²⁵ Ačkoli u této listiny není uvedeno místo vydání, tak lze předpokládat, že k němu rovněž došlo v jižních Čechách a že cesta do této oblasti tedy úzce souvisela s připravovanou fundací kláštera a jejím potvrzením ze strany hlavy pražské diecéze. Lze předpokládat, že po návštěvě jižních Čech se biskup vrátil zpět do Prahy či pobyl na některém ze svých statků, které ležely po cestě. Další zmínka o místě jeho pobytu však pochází až z února 1260.

Z výčtu navštívených lokalit je zřejmé, že v prvních měsících po zvolení biskupem Jan III. trávil většinu času v hlavním sídelním městě či v jeho nejbližším okolí. Z tohoto důvodu byla většina biskupových listin vydána v Praze, pouze v jednom případě svědčil na králově listině vydané v nedaleké Dobříši. Za hranice diecéze jel pouze jednou do Vídně za účelem svého biskupského svěcení. O jediné jeho delší cestě mimo nejbližší okolí Prahy jsme informováni až na jaře roku 1259, kdy navštívil jižní Čechy. Během této cesty se sice zdržoval na svých statcích v Krásné Hoře a Týnu nad Vltavou, zároveň ji však využil k vydání listiny potvrzující založení kláštera Vyšší Brod.

⁴²⁴ CDB V/I, č. 186, s. 295-296.

⁴²⁵ CDB V/I, č. 188, s. 298-300.

8.2 Itinerář Jana III. v 60. letech 13. století⁴²⁶

V 60. letech již můžeme sledovat větší zapojení pražského biskupa do vnitrostátní i zahraniční politiky krále Přemysla Otakara II., s čímž rovněž souvisela diferenciací cílových lokalit jeho cest.

5. února 1260 biskup Jan v Praze vydal ve prospěch pražské kapituly listinu, ve které jí věnoval výnosy z desátků z některých farností.⁴²⁷ V Praze se biskup nejspíš zdržoval i v následujících měsících, protože v dubnu i v květnu zde vydal konfirmační listiny pro Jiljího z Úpy.⁴²⁸ 24. června 1260 Jan odjel společně s českými a moravskými šlechtici na shromáždění vojsk Přemysla Otakara II. do Lávy v Rakousích, kde se vojska srocovala před bitvou u Kressenbrunnu.⁴²⁹ Po návratu do Prahy biskup 15. srpna vysvětil Juditu, novou abatysi u sv. Jiří.⁴³⁰ Můžeme předpokládat, že datum vysvěcení bylo úmyslně symbolicky vybráno na den svátku Nanebevzetí Panny Marie.

Na konci března 1261 Jan podnikl další cestu do Rakous, tentokrát ovšem do Vídně, kde společně s olomouckým biskupem Brunem a pasovským biskupem Otou podepsal listinu stvrzující mír uzavřený mezi Přemyslem Otakarem II. a uherským králem Bélou IV.⁴³¹ Pražský a moravský biskup zde tvořili doprovod českého krále. Pobyt pražského biskupa ve Vídni měl však pouze krátkodobý charakter, protože již 1. května 1261 vydal společně s pasovským biskupem Otou v Čechách v obci Liblice indulgenční listinu pro drkolenský klášter.⁴³² Následně se biskup přesunul do Prahy, kde již 11. června vydal listinu, která stvrzovala donaci Voka z Rožmberka klášteru Vyšší

⁴²⁶ Mimopražské a zahraniční cesty v tomto období jsou kartograficky zachyceny v příloze č. 31.

⁴²⁷ CDB V/I, č. 209, s. 327-328.

⁴²⁸ CDB V/I, č. 217, s. 338-339; CDB V/I, č. 222, s. 344-345.

⁴²⁹ F. PALACKÝ. *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě. Díl druhý*, s. 25.

⁴³⁰ *Pokračovatelé Kosmovi*, s. 119 a *FRB II: Letopisy české od roku 1196 do roku 1278*, s. 297.

⁴³¹ CDB V/I, č. 277, s. 413-414.

⁴³² CDB V/I, č. 281, s. 417-418. Není však upřesněno, o kterou ze dvou Liblic jde. Jedny Liblice se nacházejí nedaleko Českého Brodu, druhé na Mělnicku. Pravděpodobně však jde o ves Liblice na Českobrodsku, protože je po cestě z Rakous do Prahy a navíc je tato vesnice připomínána jako biskupské zboží na přelomu 13. a 14. století. (Z. BOHÁČ. Pozemková držba pražského arcibiskupství v době předhusitské, s. 179.)

Brod.⁴³³ O Vánocích 1261 biskup taktéž pobýval v Praze, protože se účastnil korunovace českého krále a královny. 23. prosince biskup s duchovenstvem utvořili v blízkosti kostela sv. Víta u příležitosti královnina příjezdu do Prahy slavnostní procesí.⁴³⁴ 24. prosince Jan III. vydal v Praze indulgenční listinu pro kapli sv. Kateřiny v mohučské diecézi⁴³⁵ a 25. prosince 1261 asistoval u korunovace prováděné mohučským arcibiskupem Wernerem.⁴³⁶

Nedlouho po své korunovaci král vydal v Praze několik listin potvrzujících privilegia či udělující svobody různým církevním institucím. Na těchto listinách obvykle vystupoval pražský biskup Jan III. jako svědek. 13. ledna 1262 biskup svědčil v listině Přemysla Otakara II., ve které král potvrzoval privilegia a svobody pražské diecézi.⁴³⁷ 30. ledna král vydal podobnou listinu, kterou udílel další svobody a soudní výsady klášteru sv. Jiří.⁴³⁸ 6. února 1262 pražský i olomoucký biskup dosvědčili listinu, v níž Přemysl Otakar II. potvrdil patronátní práva pasovské kapituly nad kostelem v Niederhollabrunnu.⁴³⁹ Po zbytek roku nemáme o biskupově pohybu žádné zprávy.

30. března 1263 biskup Jan vydal na Zbraslavi, která ještě byla v této době integrální součástí biskupských statků, listinu pro Jindřicha, děkana bamberské kapituly.⁴⁴⁰ V květnu biskup odcestoval do Valdeka⁴⁴¹, kde po jednání s Oldřichem z Valdeka vydal 13. května listinu potvrzující Oldřichovu donaci ve prospěch ostrovského kláštera.⁴⁴² Můžeme předpokládat, že biskup nejspíš v období podpisu listiny krátkodobě pobýval na svých nedalekých příbramských statcích. Až do září nemáme o Janovi žádné zprávy. Když však Přemysl Otakar II. zakládal v září 1263

⁴³³ CDB V/I, č. 286, s. 425-426.

⁴³⁴ *Pokračovatelé Kosmovi*, s. 130 a *FRB II: Letopisy české od roku 1196 do roku 1278*, s. 297.

⁴³⁵ CDB V/I, č. 302, s. 450.

⁴³⁶ *Pokračovatelé Kosmovi*, s. 130 a *FRB II: Letopisy české od roku 1196 do roku 1278*, s. 297.

⁴³⁷ CDB V/I, č. 307, s. 456-458. Listinu podobného znění již Přemysl Otakar II. vydal krátce po svém nástupu na český trůn v roce 1253.

⁴³⁸ CDB V/I, č. 310, s. 460-462.

⁴³⁹ CDB V/I, č. 311, s. 463-464 a CDB V/I, č. 312, s. 464-466.

⁴⁴⁰ CDB V/I, č. 376, s. 558-559.

⁴⁴¹ Nejspíš jde o osadu, kde později vznikl hrad Valdek.

⁴⁴² CDB V/I, č. 381⁺⁺, s. 565-567.

cisterciácký klášter Zlatá Koruna, tak mezi svědky uvádí i pražského a olomouckého biskupa.⁴⁴³

O biskupově itineráři z roku 1264 máme pouze tři zprávy. 3. února biskup vysvětil kapli Všech svatých v katedrálním kostele, která byla zbudována již předchozího roku.⁴⁴⁴ 9. února 1264 vydal Jan III. v Praze listinu, ve které potvrdil vyšehradskému kanovníkovi přijímání důchodů, které plynou ze záduší vyšehradské a zlíchovské kaple.⁴⁴⁵ Na podzim 1264 se Jan III. společně s olomouckým a braniborským biskupem účastnil v Bratislavě svatby Kunhuty, neteře Přemysla Otakara II., s princem Bélou, synem uherského krále.⁴⁴⁶ Odtud se Jan společně s králem Přemyslem vrátil do Prahy.

2. února 1265 pražský biskup společně s olomouckým a bamberským biskupem v Praze pokřtili Přemyslovu prvorozenou dceru Kunhutu.⁴⁴⁷ Ihned následujícího dne král vydal na žádost olomouckého biskupa listinu, ve které věnoval kroměřížskému proboštství město Lešice a na které pražský biskup vystupuje jako svědek.⁴⁴⁸ V Praze se biskup nacházel i v červnu, kdy zde vydal vidimační listinu pro řád bratří minoritů.⁴⁴⁹ Na konci listopadu sice papež poslal pražskému biskupovi listinu s mandátem k vyřešení problému ohledně majetku salcburského kostela, nicméně nevíme, zda ji Jan skutečně přijal v Praze či zda byla přijata pouze jeho kanceláří a Janovi dodatečně předána. V únoru 1266 papež opět upozornil na tento dosud nevyřešený problém, avšak nevíme, jakým způsobem na to pražský biskup zareagoval, protože se nedochovala žádná listina, ve které by se k řešení problému vyjadřoval. Můžeme se pouze domnívat, že problém řešil na osobních schůzkách s vyslanci zúčastněných stran, nicméně nevíme, kde se případně tato jednání konala.

⁴⁴³ Bohužel však není udáno místo vydání listiny a datum je uvedeno jen poznámkou, že se tak stalo před 12. zářím. CDB V/I, č. 391, s. 580-583. Můžeme však předpokládat, že listina byla vydána v Písku, který je rovněž místem vydání další královské listiny z 12. září téhož roku.

⁴⁴⁴ *Pokračovatelé Kosmovi*, s. 131 a *FRB II: Letopisy české od roku 1196 do roku 1278*, s. 298.

⁴⁴⁵ CDB V/I, č. 401, s. 597-598.

⁴⁴⁶ *Pokračovatelé Kosmovi*, s. 131 a *FRB II: Příběhy krále Přemysla Otakara II.*, s. 320.

⁴⁴⁷ Tamtéž, s. 132 a *FRB II: Letopisy české od roku 1196 do roku 1278*, s. 299.

⁴⁴⁸ CDB V/I, č. 431, s. 639-640.

⁴⁴⁹ CDB V/I, č. 448, s. 602-603.

Konkrétní informace o biskupově itineráři pochází až z 18. února 1266, kdy v Praze vydal indulgenční listinu slibující odpustky pro všechny, kteří pomohou s obnovou vyhořelého olomouckého kostela.⁴⁵⁰ Díky listině potvrzující ustanovení pražské kapituly vydané 31. prosince 1266 víme, že se biskup nacházel v Praze i na sklonku roku.⁴⁵¹

14. března 1267 biskup vydal v Praze delimitační listinu pro miletínskou faru patřící Řádu německých rytířů. V listině potvrdil vymezení farních hranic na základě vydaného dobrozdání Jana, děkana v Hradci Králové.⁴⁵² V Praze se biskup vyskytoval v průběhu celého jara, protože zde v tomto období pobýval také papežský legát Guido, který byl biskupovým hostem a jehož pobyt muselo biskupství financovat. 16. dubna vydal Jan III. v Praze konfirmační listinu pro klášter ve Žďáru nad Sázavou, která potvrzovala donaci kostela v Chotěboři klášteru ze strany místního bohatého šlechtice Smila z Lichtenburka.⁴⁵³ Na tuto listinu reagoval legát Guido, který po příjezdu do Vídně v květnu 1267 vydal listinu potvrzující donaci a udělující rozsáhlé odpustky.⁴⁵⁴ Do Vídně, kde se v průběhu května konala synoda vedená legátem Guidem, posléze přijel i pražský biskup. Při návratu do Prahy se Jan III. nejspíš vracel přes své statky na Vltavotýnsku, protože máme potvrzenou emisi listiny v Týnu nad Vltavou z 31. července.⁴⁵⁵ V Praze poté 1. listopadu vydal listinu ve prospěch Řádu německých rytířů v souvislosti s plánovanou výpravou do Pruska.⁴⁵⁶

Další listinu biskupská kancelář vydala v únoru 1268.⁴⁵⁷ Ačkoli je jako místo vydání listiny uvedena vesnice Drobovice, tak existují pochybnosti, zda biskup skutečně sám listinu vydal. Je možné, že příslušnou listinu v místě vydání pečeti potvrdil biskupský notář Petr Perlík a biskup tak nemusel být vydání vůbec přítomen.⁴⁵⁸

⁴⁵⁰ CDB V/I, č. 481, s. 713-714.

⁴⁵¹ CDB V/I, č. 484, s. 717-718.

⁴⁵² CDB V/II, č. 490, s. 33-35.

⁴⁵³ CDB V/II, č. 498, s. 42-43.

⁴⁵⁴ CDB V/II, č. 507, s. 53.

⁴⁵⁵ CDB V/II, č. 512, s. 58.

⁴⁵⁶ CDB V/II, č. 521, s. 68-69.

⁴⁵⁷ CDB V/II, č. 546, s. 107-108.

⁴⁵⁸ R. NOVÝ. Listiny pražských biskupů XI.-XIV. století, s. 140.

V květnu biskup v Praze listinou stvrdil prodej vesnice Odlezly plaskému klášteru a následně vydal indulgenční listinu pro všechny, kdo poskytnou dar cisterciáckému klášteru Pforta.⁴⁵⁹ V červenci vydal další indulgenční listinu, tentokrát pro ty, co poskytnou dar nově založenému cisterciáckému klášteru Pohled.⁴⁶⁰ Významnou majetkoprávní listinu Jan III. vydal 3. srpna 1268 v pražském Újezdu.⁴⁶¹ Listina potvrzovala směnu některých biskupských vesnic za královské. 18. listopadu biskup v Praze vydal odpustkovou listinu ve prospěch minoritů v Kladsku.⁴⁶² Listina emitovaná o týden později se opět týkala minoritů v Kladsku.⁴⁶³

Přes zimu nejspíš biskup opět zůstal v Praze, protože zde již na konci ledna 1269 vydal listinu týkající se obsazení benefícia v Horním Slavkově.⁴⁶⁴ Další zpráva pochází až z července, kdy biskup vydal listinu řešící spor mezi městem Havlíčkův Brod a boleslavskou kapitulou ohledně výběru desátku na Čáslavsku.⁴⁶⁵ Biskupův pobyt v Praze je toho roku doložen ještě 11. listopadu, kdy posvětil v kostele sv. Víta oltář sv. Matěje postavený na oslavu narození královny dcery Anežky.⁴⁶⁶ 25. listopadu Jan vydal v Praze listinu pro děkana a faráře v kladském Swedlersdorpu, aby urovnali spor mezi farností a místními bratry minority.⁴⁶⁷

V 60. letech biskup vykonal čtyři cesty mimo hranice historického jádra Českého království, z nichž tři byly politicky spojeny s uherskou politikou českého krále. Před bitvou u Kressenbrunnu se biskup společně s královnou a šlechtou účastnil shromáždění vojsk v Rakousích, následující rok se ve Vídni podílel na stvrzení míru a v roce 1264 se v Bratislavě účastnil svatby královny neteře Kunhuty. Biskupových církevních

⁴⁵⁹ CDB V/II, č. 559, s. 126-127 a CDB V/II, č. 559a, s. 128-129.

⁴⁶⁰ CDB V/II, č. 563, s. 132-133.

⁴⁶¹ CDB V/II, č. 565, s. 135-137.

⁴⁶² CDB V/II, č. 569, s. 147.

⁴⁶³ CDB V/II, č. 572, s. 151-152.

⁴⁶⁴ CDB V/II, č. 576, s. 156-157.

⁴⁶⁵ CDB V/II, č. 589, s. 179-180.

⁴⁶⁶ *Pokračovatelé Kosmovi*, s. 134 a *FRB II: Letopisy české od roku 1196 do roku 1278*, s. 300.

⁴⁶⁷ RBM IV, č. 1824, s. 727.

povinností se týkala pouze jeho cesta do Vídně na synodu v roce 1267. Po cestě do Vídně či zpět do Prahy se zastavoval na svých statcích, kde rovněž vydával listiny, což je i případ emise listin z Týna nad Vltavou a Liblic. Týn nad Vltavou se z hlediska množství vydaných listin stal od konce 50. let důležitým bodem biskupova itineráře. Růst významu lokality dal nejspíš podnět k přestavění původního biskupského dvorce v Týnu nad Vltavou do podoby biskupského hradu.

V porovnání s olomouckým biskupem byly v tomto období cesty pražského biskupa za hranice diecéze spíše výjimečné. Jan III. se po většinu času zdržoval v Čechách, především poté v Praze, kde vydával své listiny nejčastěji. Výjimečně též vydával listiny mimo biskupskou kancelář, obvykle však nedaleko Prahy, což byl i případ listiny vydané na Zbraslavi či v pražském Újezdu.

8.3 Itinerář Jana III. v 70. letech 13. století⁴⁶⁸

Z počátku roku 1270 nemáme žádné zprávy o biskupově pohybu ani z listin ani z kronik. O jeho pohybu jsme podrobněji informováni až v červnu a září. 16. června vydal v Praze odpustkovou listinu pro vyšebrodský klášter⁴⁶⁹ a na konci září vydal další indulgenční listinu, tentokrát však pro zderazský klášter.⁴⁷⁰

3. února 1271 biskup vydal v Praze listinu, v níž přijal klášter Pohled pod svou ochranu a potvrdil mu donace.⁴⁷¹ Až do začátku července nemáme o biskupovi žádné zprávy. V červenci se nejspíš nacházel v Praze u královského dvora, kde 14. července Přemysl Otakar II. podepsal mírovou listinu ukončující válku s uherským králem Štěpánem, ve které byl Jan III. společně s dalšími biskupy a arcibiskupy uveden jako ochránce tohoto míru.⁴⁷² V Praze se nejspíš nacházel i na podzim. 27. září se narodil dědic trůnu Václav II., takže můžeme předpokládat, že biskup byl v tomto období v blízkosti královského dvora a nejspíš rovněž asistoval při křtu, ačkoli se o tom nedochovaly v žádné kronice zprávy. V říjnu 1271 vydal v Praze zmocňující listinu pro arcijáhna v Hradci Králové⁴⁷³ a konfirmační listinu pro vyšebrodský klášter potvrzující donaci kostela v Rožmberku nad Vltavou.⁴⁷⁴

V lednu 1272 vydal Přemysl Otakar II. v Praze listinu pro johanity, ve které je Jan III. uveden jako první ve svědecké řadě.⁴⁷⁵ 9. března biskup Jan v Praze potvrdil příslušnost kněze Jindřicha k pražskému kostelu sv. Benedikta.⁴⁷⁶ Na přelomu srpna a září Jan III. pobýval na biskupských statcích na Roudnicku, kde vydal 27. srpna listinu, ve které zmocnil faráře Helvika z Havlíčkova Brodu, aby vyřešil spor o kapli na

⁴⁶⁸ Mimopražské cesty v tomto období jsou kartograficky zachyceny v příloze č. 32 a cesta na koncil do Lyonu v příloze č. 33.

⁴⁶⁹ CDB V/II, č. 612, s. 213-214.

⁴⁷⁰ CDB V/II, č. 624, s. 228-229.

⁴⁷¹ CDB V/II, č. 629, s. 236.

⁴⁷² CDB V/II, č. 637, s. 247-260.

⁴⁷³ CDB V/II, č. 642, s. 266-267.

⁴⁷⁴ CDB V/II, č. 645, s. 272-273.

⁴⁷⁵ CDB V/II, č. 651, s. 279-280.

⁴⁷⁶ CDB V/II, č. 654, s. 282-283.

Bukové hoře mezi klášterem Pohled a přibyslavským farářem Siegfriedem.⁴⁷⁷ 3. října 1272 Jan III. vydal v Praze listinu, ve které oznamoval, že Jindřich, syn Smila z Lichtenburka, prodal ves Lovosice cisterciáckému klášteru Altzelle v míšeňské diecézi.⁴⁷⁸

Na počátku roku 1273 se biskup nejspíš nacházel v Praze, protože povolil řezenskému biskupovi Lvovi udílet ve své diecézi po dobu jeho pobytu odpustky. Jelikož se žádná listina zaznamenávající tuto dohodu nedochovala, tak můžeme předpokládat, že po příjezdu biskupa Lva do Prahy došlo na toto téma k ústnímu jednání, protože v lednové odpustkové listině se na souhlas pražského biskupa ohledně vydávání odpustků Lev již jen odvolává.⁴⁷⁹ Až do října, kdy Jan III. vydal listinu potvrzující některá stará práva vyšehradskému kostelu, nemáme o biskupovi žádné zprávy.⁴⁸⁰

Po Vánocích 1273 Jan III. nejspíš odjel na biskupské statky do Trhového Štěpánova, kde na počátku ledna 1274 emitoval dvě listiny. První z nich zmocňovala děkana a faráře v Kladsku k exkomunikaci některých místních občanů,⁴⁸¹ druhou potvrzoval nového faráře v Horních Sekyřanech.⁴⁸² Na počátku února se již Jan III. nacházel v Praze, kde 7. února vydal opětovný mandát k exkomunikaci pro děkana v Kladsku a faráře v Swedlersdorfu.⁴⁸³ Emise listiny 5. března pro Jana, opata cisterciáckého kláštera v Oseku, proběhla taktéž v Praze.⁴⁸⁴ V průběhu dubna nejspíš odjel z Čech do Francie, kde se v průběhu května a června společně s olomouckým biskupem Brunem účastnil všeobecného církevního koncilu v Lyonu. Janova odpustková listina z 12. května pro nově založený cisterciácký klášter Fürstenzell v pasovské diecézi již byla sepsána v Lyonu⁴⁸⁵ stejně jako odpustková listina pro klášter

⁴⁷⁷ CDB V/II, č. 673, s. 307-308.

⁴⁷⁸ CDB V/II, č. 678⁺, s. 314-315.

⁴⁷⁹ CDB V/II, č. 686, s. 325.

⁴⁸⁰ CDB V/II, č. 716, s. 366.

⁴⁸¹ CDB V/II, č. 720, s. 376-377.

⁴⁸² CDB V/II, č. 721, s. 377-378.

⁴⁸³ CDB V/II, č. 723, s. 380-381.

⁴⁸⁴ CDB V/II, č. 728, s. 387-388.

⁴⁸⁵ CDB V/II, č. 741, s. 404-405.

Werden ze dne 28. května.⁴⁸⁶ Na přelomu května a června se vracel zpět do Čech přes francouzské město Mâcon, kde vydal odpustkovou listinu pro klášter Wennigsen patřící do mindenské diecéze.⁴⁸⁷ Při návratu z koncilu se zastavil na biskupských statcích v Počedělicích u Loun, kde listinou z 9. července ustanovil na žádost probošta Petra vyšehradského kanovníka Jordána správcem a farářem v pražském kostele Panny Marie u Týnského dvora.⁴⁸⁸ Již v Praze vydal odpustkovou listinu pro vyšehradský kostel.⁴⁸⁹

Další zpráva o biskupově itineráři pochází až z března 1275, kdy se po většinu měsíce zdržoval v Praze. 14. března 1275 vydal odpustkovou listinu pro cisterciácký klášter Raitenhaslach v salcburské arcidiecézi⁴⁹⁰ a 18. března zmocnil děkana v Teplé a arcijáhna v Žatci mandátem k vynesení interdiktu nad kostelem v Plané.⁴⁹¹ Krátce nato biskup z Prahy odjel, protože 29. března je již zaznamenána roudnická emise biskupské listiny pro řád křižovníků s červenou hvězdou.⁴⁹²

Další zprávu o biskupově aktivitě máme až s více než ročním odstupem. V roce 1276 vysvětil nově opravený kostel sv. Petra na Zderaze.⁴⁹³ K vysvěcení nejspíš došlo v červnu, protože můžeme předpokládat, že odpustková listina pro zderazský klášter z 21. června 1276 byla vydaná buď přímo u příležitosti vysvěcení kostela či nedlouho po něm.⁴⁹⁴

Pro několik následujících měsíců nemáme žádnou zprávu o biskupově itineráři ani z kronik ani na základě vydaných listin. Další listiny pocházejí až z první poloviny roku 1278. 27. února 1278 biskup vydal majetkovou listinu pro zderazský klášter, 2. dubna vidimační listinu pro augustiniány a 12. června protestní listinu reagující na obsazení místa faráře a správce v pražském kostele Panny Marie u Týnského

⁴⁸⁶ CDB V/II, č. 745, s. 408.

⁴⁸⁷ CDB V/II, č. 749, s. 412.

⁴⁸⁸ CDB V/II, č. 751, s. 414-415.

⁴⁸⁹ CDB V/II, č. 761, s. 428.

⁴⁹⁰ CDB V/II, č. 772, s. 443-444.

⁴⁹¹ CDB V/II, č. 773, s. 444-446.

⁴⁹² CDB V/II, č. 775, s. 447-448.

⁴⁹³ V. V. TOMEK. *Dějepis města Prahy. Díl I.*, s. 240.

⁴⁹⁴ CDB V/II, č. 817, s. 511-513.

dvora.⁴⁹⁵ Poslední listinou vydanou biskupem Janem byla zpráva o vysvěcení kostela sv. Václava ve vsi Zderaz biskupem Valentinem.⁴⁹⁶ V době nepokojů po smrti krále Přemysla Otakara II. biskup nejspíš zůstával v Praze. Když nechala královna-vdova Kunhuta zatknout duchovního Jindřicha,⁴⁹⁷ tak se do sporu okamžitě vložil i pražský biskup, což nasvědčuje tomu, že se v té době nacházel přímo v Praze. 23. září biskup vydal interdikt na pražské kostely, který ale po propuštění Jindřicha odvolal.⁴⁹⁸ Můžeme předpokládat, že až do své smrti 31. října 1278 se biskup Jan III. po většinu času nacházel v Praze. Nicméně o místě jeho úmrtí žádné přesnější zprávy nejsou.

Na rozdíl od první poloviny svého episkopátu se Jan III. v 70. letech nacházel po většinu času v Čechách a žádné pravidelné zahraniční cesty nevykonával. Přesto však z tohoto období pochází biskupova nejdelší cesta na všeobecný církevní koncil v Lyonu, kterého se v roce 1274 účastnil společně s olomouckým biskupem Brunem. Mimo území diecéze se však ani v tomto případě nezdržel více než čtyři měsíce, protože z počátku března je známa jeho listina vydaná ještě v Praze a další listina z počátku července byla již taktéž vydána na biskupských statech v Čechách. V tomto období však šlo o jedinou biskupovu cestu mimo hranice historického jádra Českého království.

Stejně jako v předešlém období byla i v 70. letech většina biskupských listin vydána v Praze. Oproti předchozím obdobím se však poprvé jako místo vydání objevuje i biskupský hrad v Roudnici, který byl v této době nejvýznamnější biskupskou mimopražskou rezidencí. Roudnice je dokonce dvakrát zmiňována jako místo vydání biskupské listiny. Ačkoli byl Trhový Štěpánov v období episkopátu Jana III. pouhým biskupským dvorem, tak nejspíš jeho význam narůstal, protože zde biskup vydal dokonce dvě listiny, nicméně v nevelkém časovém rozestupu. Ostatní biskupské dvorce nebyly nejspíš v tomto období biskupem navštěvovány za účelem vydávání listin. Vzhledem k mnoha časovým mezerám v biskupově bodovém itineráři je však

⁴⁹⁵ CDB V/II, č. 862, s. 582-583; CDB V/II, č. 867, s. 588-589; CDB V/II, č. 874, s. 610-611.

⁴⁹⁶ CDB V/II, č. 882, s. 619-620. Na základě Janovy listiny je zřejmé, že biskup Valentin kostel vysvětil a udělil mu odpustky, což biskup Jan svou listinou potvrdil. Neodkazuje se zde však na žádnou listinu vydanou svým předchůdcem.

⁴⁹⁷ Kauza je podrobně popsána v kapitole *Pozice Jana III. z Dražic v domácí politice*.

⁴⁹⁸ *Pokračovatelé Kosmovi*, s. 151 a *FRB II: Letopisy české od roku 1196 do roku 1278*, s. 302.

pravděpodobné, že mnohé biskupské statky Jan III. v tomto období pravidelně navštěvoval, ačkoli o tom není dochovaná žádná písemná zmínka.

8.4 Shrnutí itineráře

V předchozích podkapitolách byl na základě analýzy listin a kronik zrekonstruován bodový itinerář pražského biskupa Jana III. z Dražic. Většina z 63 emitovaných listin byla vydána na území Prahy či v její těsné blízkosti. Dvě listiny vydal v Týnu nad Vltavou, dvě v Roudnici, dvě v Trhovém Štěpánově, a po jedné v Újezdu, v Liblicích, v Krásné Hoře, na Zbraslavi, ve Valdeku, ve Vrbovicích a v Počedělicích. U listiny potvrzující fundaci kláštera Vyšší Brod není uvedeno místo vydání, ale vzhledem k okolnostem a jiné vydané listině v Týnu nad Vltavou můžeme předpokládat, že i k emisi této konfirmační listiny došlo v jižních Čechách. Pražský biskup Jan sice disponoval několika městy a hrady, nicméně na základě analýzy jeho itineráře je patrné, že biskupský majetek navštěvoval jen výjimečně. Dokonce i v případě, že by šlo z hlediska emise listin o nezaevidované cesty, a z tohoto důvodu nebyly zaneseny do biskupova itineráře, tak by šlo o cesty spíše soukromého charakteru.

Kromě vlastních vydaných listin můžeme biskupův itinerář ještě rozšířit díky jeho přítomnosti ve svědečných řadách mimopražských královských listin. Jednou je biskup uveden ve svědečné řadě královy listiny vydané v Dobříši a jednou ve svědečné řadě zakládací listiny kláštera Zlatá Koruna.

Zahraničních cest podnikl Jan III. několik. Třikrát jel do Vídně, jednou do Bratislavy, jednou do Lávy v Rakousích a jednou na církevní koncil do Lyonu. Z výčtu navštívených zahraničních lokalit je patrné, že většina biskupových cest kromě poslední jmenované směřovala do blízkého okolí hranic Českého království.

Zpracovaný itinerář se zaměřoval výhradně na pražského biskupa Jana III. z Dražic, přesto je však vhodné alespoň stručně porovnat hlavní charakteristiky itineráře pražského a olomouckého biskupa a poukázat na největší rozdíly a jejich politické i hospodářské příčiny a důsledky.

Ačkoli pražský i olomoucký biskup vlastnili rozsáhlý majetek i mimo hlavní sídelní město biskupa, tak je na základě analýzy itineráře Jana III. patrné, že mimopražské biskupské statky a rezidence navštěvoval spíše výjimečně. Olomoucký

biskup Bruno oproti tomu navštěvoval vedlejší biskupské rezidence v Kroměříži a Modřicích u Brna podstatně častěji.⁴⁹⁹

Na základě návštěvnosti jednotlivých biskupských sídel a pohybu biskupa po diecézi můžeme demonstrovat rozdílnost správy obou území. Zatímco Bruno se snažil ve své diecézi zavést nový správní systém formou manského zřízení, čímž chtěl docílit lepší kontroly a efektivity hospodářství, pražská diecéze zůstala z tohoto úhlu pohledu stále nezreformovaná. Větší mobilita olomouckého biskupa tedy měla i své hospodářské příčiny a důsledky, které u pražského biskupa nemůžeme najít, protože v pražské diecézi manské zřízení obdobné tomu olomouckému neexistovalo. Brunova větší mobilita nepochybně pramenila také z jeho podstatnějšího vlivu na politiku Přemysla Otakara II. i na jeho častější účast v králově zahraniční politice.

⁴⁹⁹ I. HLAVÁČEK. Poznámky k itinerářům a mobilitě pražských a olomouckých biskupů konce 13. století, s. 215.

9 Závěr

Diplomová práce se zaměřila na období episkopátu Jana III. z Dražic v letech 1258-1278. Nejprve bylo představeno biskupství ve 2. polovině 13. století a osobnost Jana III. z Dražic. Následně byla věnována pozornost jednotlivým tématům, především poté správě biskupství, biskupovu dvoru, majetku biskupství a biskupově politické aktivitě. Práce byla zakončena zpracováním biskupova bodového itineráře.

Cílem diplomové práce bylo prozkoumání ekonomického, politického a kulturního vývoje pražské diecéze v období Jana III. z Dražic. Pražské biskupství prošlo v období episkopátu Jana III. řadou změn. Největší proměnu oproti předchozím obdobím můžeme spatřovat ve vývoji církevní správy. Na sklonku episkopátu Janova předchůdce Mikuláše začala fungovat biskupská kancelář, což bylo zlomovým okamžikem pro vývoj biskupské diplomatiky. V období Jana III. z Dražic se kancelář zcela etablovala v rámci biskupského správního aparátu. Nejen díky délce Janova episkopátu, ale nepochybně také díky činnosti jeho kanceláře se ve srovnání s jeho předchůdci dochovalo velké množství listin různého typu. Význam biskupské kanceláře měl přesah i do následujícího období. Díky existenci fungující kanceláře mohl biskup Tobiáš nedlouho po převzetí úřadu pražského biskupa začít pracovat na formuláři a urbáři, který měl význam především pro zkvalitnění majetkové správy biskupství.

Církevní správa biskupství reagovala na požadavky *Velkého privilegia české církve* z roku 1222. Navzdory časové proluce mezi vydáním privilegia a počátkem episkopátu Jana III. nebyly všechny problémy stále vyřešeny. Biskup se musel zabývat především otázkou kanonického obsazování církevních beneficií, což byl též jeden z hlavních požadavků *Velkého privilegia*. Nicméně musíme konstatovat, že problém zůstal nedořešen ještě na konci Janova episkopátu. Velmi sporná je též otázka konání diecézních synod. Pokud připustíme, že se konaly již za Dražicova episkopátu, což však není prokazatelně potvrzené, tak šlo pouze o příležitostné synody. V reorganizaci hierarchizace správy diecéze však byly biskupovy reformy úspěšné. Po olomouckém vzoru biskup zřídil děkanáty, které byly podřízeny již existujícím arcijáhenstvím. Ačkoli se farní síť i síť děkanátů dotvářela ještě na počátku 14. století, tak za Janova episkopátu byly položeny její základy.

Cílem práce bylo rovněž zjistit, k jakým majetkovým změnám docházelo za Janova episkopátu. V první polovině 13. století se pražské biskupství podílelo na kolonizaci, a to především v oblasti Českomoravské vysočiny. Jan III. se již na kolonizaci nepodílel. Za jeho episkopátu se však začala tvořit síť biskupských mimopražských hradů. K původnímu hradu v Roudnici přibýly hrady v Týnu nad Vltavou a v Horšovském Týnu. Janův episkopát bohužel neznamenal pro pražské biskupství územní expanzi. Ačkoli biskup provedl s králem v roce 1268 směnu vesnic, tak šlo nakonec o směnu pro biskupství velmi nevýhodnou. Biskupství rovněž prodalo jednu vesnici plaskému klášteru. Z hlediska velikosti majetku si tedy biskupství spíše pohoršilo.

Práce si též kladla za cíl prozkoumat organizaci biskupského dvora. Dvůr měl funkci rezidenční, reprezentativní i církevní, v čemž se odlišoval od ostatních dvorů velkých feudálních vlastníků. Pražský biskupský dvůr byl centrem církevní správy diecéze. Z tohoto důvodu se v jeho blízkosti zdržovali všichni vysocí úředníci správního aparátu diecéze. Nedaleko biskupského dvora sídlila biskupská kancelář i pražská kapitula, která volila biskupa a v průběhu episkopátu mu poskytovala rady. Feudální charakter dvora připomínali dvorští úředníci, kteří měli reprezentativní funkci. Mezi nimi můžeme jmenovat biskupova stolníka či číšníka. Biskupský dvůr měl také funkci rezidenční. Biskupovým sídelním městem byla Praha. V období episkopátu Jana III. se proto biskupský dvůr zdržoval především v paláci u Juditina mostu na Malé Straně. Kromě hlavního biskupského paláce můžeme za biskupovy rezidence považovat i ostatní dvory rozesté po celých Čechách, především však tři biskupské hrady.

Ačkoli práce jako celek neměla komparační charakter, tak bylo dílčím cílem porovnat, zda správní reformy probíhaly v pražském biskupství stejným způsobem jako v olomouckém. U většiny církevních správních reforem můžeme konstatovat, že pražské biskupství vždy s odstupem přejalo ověřený olomoucký model. Šlo především o ustavení sítě děkanátů a zavedení funkce sudího biskupova dvora. Pražské biskupství však nikdy nepřejalo olomoucký systém manského zřízení, který na území olomouckého biskupství zavedl Bruno ze Schauenburku. Manské zřízení, které mělo základ v pevném poutu mezi biskupem a jeho leníky, zlepšilo hospodářskou správu olomouckého biskupství. Pražské biskupství bylo úzce spjato se sídelním městem českého krále, a proto nejspíš nemohlo přistoupit k podobným správním reformám jako

olomoucké biskupství, které díky své lokaci a silné politické pozici svého biskupa těžilo z jisté míry správní samostatnosti. Bylo by zajímavé provést podrobnější komparaci vývoje pražského a olomouckého biskupství v období episkopátu Jana III. z Dražic a Bruna ze Schauenburku. V případě porovnání by však bylo třeba zaměřit se pouze na jednu vybranou problematiku a tu detailněji prozkoumat.

Posledním cílem práce bylo zjistit, jak biskupskou politiku ovlivnilo překrývání Janova episkopátu s téměř celým obdobím vlády Přemysla Otakara II. Pražský biskup nastoupil do úřadu až po pěti letech Přemyslovy vlády, což mu znemožnilo být královou oporou v období převzetí moci. Této příležitosti naopak využil politicky velmi schopný olomoucký biskup, který se po zbytek královny vlády stal jeho věrným rádcem. Pro pražského biskupa proto bylo těžké získat stejně silné mocenské postavení jako jeho olomoucký protějšek. Z tohoto důvodu měl pražský biskup vždy spíše druhořadý význam a při podpisu smluv byla jeho role spíše formální. Na rozdíl od olomouckého biskupa nebyl pověřován žádnými zahraničními misemi ani nebyl zmocňován k samostatným úkolům v rámci královny domácí či zahraniční politiky. Vzhledem k historickému významu pražského biskupství byl však biskup přítomen při většině oficiálních slavností a při podpisu důležitých mezinárodních smluv.

Problematika pražského biskupství v období dvacetiletého episkopátu Jana III. z Dražic je rozsáhlá, protože v tomto období docházelo ke změnám v oblasti biskupské správy, které měly přesah i do následujícího období. Ačkoli osobnost biskupa Jana neměla mezinárodní význam, tak je třeba ocenit její význam pro vývoj pražské diecéze. Bez Janova přispění by jeho nástupci na biskupském stolci nemohli pokračovat ani ve zkvalitňování církevní správy ani v rozšiřování sítě biskupských hradů.

10 Seznam použitých informačních zdrojů

10.1 Seznam pramenů

Diplomatické prameny

1. BENEŠ, František (ed.): *Archiv kolegiální kapituly vyšehradské, I. díl - Listiny (1088)- 1879*, Praha: Inventáře SÚA, 1963. Dostupné také z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/KVs/fond?block=2>>, [vid. 2016-12-04].
2. *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae VI.* Chytil, Josef (ed.), Brno: Nitsch&Grosse, 1854. 460 s.
3. *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. Tomi V. Fasciculus primus.* Šebánek, Jindřich – Dušková, Sáša (edd.), Praha: Academia, 1974. 720 s.
4. *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. Tomi V. Fasciculus secundus.* Šebánek, Jindřich – Dušková, Sáša (edd.), Praha: Academia, 1981. 624 s.
5. *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. Tomi V. Fasciculus tertius.* Šebánek, Jindřich – Dušková, Sáša (edd.), Praha: Academia, 1982. 452 s.
6. NÁRODNÍ ARCHIV. *Archiv kolegiální kapituly vyšehradské (1130-1523)* [online], in: monasterium.net, dostupné z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/KVs/fond>>, [vid. 2016-12-04].
7. NOVÁK, Jan Bedřich (ed.): *Formulář Tobiáše z Bechyně, biskupa pražského (1278-1296)*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa, 1903.
8. *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. Pars IV.* (část Addenda et corrigenda). Emler, Josef (ed.), Praha: Valečka, 1892. 1014 s.
9. *Statuta Capitulorum generalium Ordinis Cisterciensis ab anno 1116 ad annum 1784.* II a III, ed. J. M. Canivez, Louvain 1934–1935.

Narativní prameny

1. *Fontes rerum Bohemicarum II: Letopisy české od roku 1196 do roku 1278* [online], in: *Fontes Rerum Bohemicarum*, sv. II., Emler, Josef (ed.), přel. V. V. Tomek, Praha: Grégr a Dattel, 1874, [vid. 2016-11-19].
2. *Fontes rerum Bohemicarum II: Příběhy krále Přemysla Otakara II.* [online], in: *Fontes Rerum Bohemicarum*, sv. II., Emler, Josef (ed.), přel. V. V. Tomek, Praha: Grégr a Dattel, 1874, [vid. 2016-11-19].
3. *Kosmova kronika*, Fiala, Zdeněk – Bláhová, Marie (edd.), přel. Karel Hrdina a Marie Bláhová, Praha: Československý spisovatel, 2012. 279 s. ISBN 978-80-7459-110-5.
4. *Kronika Františka Pražského* [online], in: *Fontes Rerum Bohemicarum*, sv. IV., Emler, Josef (ed.), Praha: Grégr a Valečka, 1884, [vid. 2016-11-20].
5. *Kronika tak řečeného Dalimila*, Bláhová, Marie (ed.), předl. Marie Krčmová. Praha: Svoboda, 1977. 240 s.
6. *Pokračovatelé Kosmovi*, Fiala, Zdeněk – Bláhová, Marie (edd.), přel. Karel Hrdina, V. V. Tomek a Marie Bláhová, Praha: Svoboda, 1974. 251 s.

10.2 Seznam literatury

1. BLÁHOVÁ, Marie: Písemná kultura přemyslovských Čech, in: Sommer, Petr – Třeštík, Dušan – Žemlička, Josef (eds.), *Přemyslovci. Budování českého státu*. Praha: NLN, 2009. 779 s. ISBN 978-80-7106-352-0. S. 508-529.
2. BOHÁČ, Zdeněk: Pozemková držba pražského arcibiskupství v době předhusitské, in: Boháč, Zdeněk (ed.), *Historická geografie. Sborník příspěvků k dějinám feudální držby předhusitských Čech*. 1979, roč. XVIII. Praha: Ústav československých a světových dějin ČSAV. S. 165-205.
3. BOHÁČ, Zdeněk: Přehled vývoje osídlení středního Povltaví v době předhusitské, in: Boháč, Zdeněk (ed.), *Historická geografie. Příspěvky k dějinám osídlení Čech*. 1978, roč. XVII. Praha: Ústav československých a světových dějin ČSAV. S. 149-172.
4. BOROVÝ, Klement: *Dějiny diecéze pražské. Na památku 900letého jubilea*. Praha: Svatojanské dědictví, 1874. 531 s.
5. BUBEN, Milan M.: *Encyklopedie českých a moravských sídelních biskupů*. Praha: LOGIK s. r. o., 2000. 411 s. ISBN 80-902811-0-9.
6. DIENSTBIER, Jan: *Osobnost Jindřicha z Isernie z pohledu jeho epistolárních formulářů*. Praha, 2010. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav světových dějin. (vedoucí práce: PhDr. Václav Drška, PhD.)
7. DUDÍK, Beda: *Dějiny Moravy VI. (od roku 1262 až do roku 1278)*. Praha: Nákladem B. Tempského, 1879. 212 s.
8. DURDÍK, Tomáš – BOLINA, Pavel: Hrady pražského biskupství (arcibiskupství), in: Nekuda, Vladimír (ed.): *Archæologia historica*. Roč. 1996, č. 21. Brno: Musejní a vlastivědná společnost. S. 291-306.
9. DURDÍK, Tomáš: *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*. Praha: Libri, 1999. 733 s. ISBN 80-85983-62-1.

10. DUŠKOVÁ, Sáša: Formulář Tobiáše z Bechyně ve světle listin pražských biskupů, in: *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity*. 1965, roč. 14, č. 12 (řada historická C). Brno: Masarykova univerzita. S. 53-71.
11. ELBEL, Petr: Dějiny neúspěchu aneb úsilí Přemyslovců o zřízení arcibiskupství v českém státě, in: Wihoda, Martin – Reitinger Lukáš a kol., *Proměna středovýchodní Evropy raného a vrcholného středověku. Mocenské souvislosti a paralely*. Brno: Matice moravská, 2010. 616 s. ISBN 978-80-86488-69-1. S. 238-306.
12. FIALA, Zdeněk: Správa a postavení církve v Čechách od počátku 13. do poloviny 14. století, in: *Sborník historický*. Roč. 1955, sv. 3. Praha: Nakladatelství ČS AV. S. 64-89.
13. HALADA, Jan: *Lexikon české šlechty*. Praha: Akropolis, 1992. 200 s. ISBN 80-901020-3-4.
14. HEJHAL, Petr – HRUBÝ, Petr – MARTÍNKOVÁ, Lenka: Počátky města Pelhřimova, in: Martínek, Zdeněk (ed.), *Pelhřimov*. Praha: NLN, 2014. ISBN 978-80-7422-289-4. S. 60-70.
15. HLAVÁČEK, Ivan: Poznámky k itinerářům a mobilitě pražských a olomouckých biskupů konce 13. století, in: Doležalová, Eva – Šimůnek, Robert (edd.), *Od knížat ke králům. Sborník u příležitosti 60. narozenin Josefa Žemličky*. Praha: NLN, 2007. ISBN 978-80-7106-896-9. S. 209-218.
16. HLAVÁČEK, Ivan: Pražští a olomoučtí biskupové ve svědečných řadách přemyslovských a císařských listin, in: *AUC*. Tomus XXXI. Fasciculus 1, roč. 1991. Praha: Karolinum. ISSN 0323-0562. S. 11-22.
17. HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan – DOBEŠ, Jan: *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. Praha: NLN, 2007. 570 s. ISBN 978-80-7106-906-5.

18. HLEDÍKOVÁ, Zdeňka: (Arci)biskupský dvůr v Praze do doby husitské, in: *Documenta Pragensia*. Roč. 1991, čís. 9/II. Praha: Archiv hlavního města Prahy. S. 341-360.
19. HLEDÍKOVÁ, Zdeňka: *Biskup Jan IV. z Dražic*. Praha: Karolinum, 1992. 206 s. ISBN 80-7066-611-0.
20. HLEDÍKOVÁ, Zdeňka: *Svět české středověké církve*. Praha: Argo, 2010. 504 s. ISBN 978-80-257-0186-7.
21. CHALOUPECKÝ, Václav: *Jan IV. z Dražic: poslední biskup pražský*. Praha: Společnost přátel starožitností, 1908. 79 s.
22. CHARVÁTOVÁ, Kateřina – SILAGIOVÁ, Zuzana: *Fiant festa per ordinem universum. Cistercký kalendář bohemikálního původu z první poloviny 13. století*. Praha: KLP, 2003. 164 s. ISBN 80-85917-55-6.
23. JAN, Libor: Deset „purkrabích“ na dvoře Přemysla Otakara II., in: Dvořáčková-Malá, Dana – Zelenka, Jan (edd.), *Dvory a rezidence ve středověku II. Skladba a struktura dvorské společnosti*. Praha: Historický ústav, 2008. ISBN 978-80-7286-134-7. S. 81-90.
24. JUROK, Jiří: *Česká šlechta a feudalita ve středověku a raném novověku*. Nový Jičín: Vlastním nákladem, 1996. 610 s. ISBN 80-238-6220-0.
25. KADLEC, Jaroslav: *Přehled českých církevních dějin I*. Praha: ZVON, 1987. 332 s.
26. KALOUSEK, Josef: *K historické mapě Čech*. Praha: Královská česká společnost nauk, 1894, druhé vydání. 23 s.
27. KLÁPŠTĚ, Jan: Kolonizace, in: Sommer, Petr – Třeštík, Dušan – Žemlička, Josef (eds.), *Přemyslovci. Budování českého státu*. Praha: NLN, 2009. 779 s. ISBN 978-80-7106-352-0. S. 394-397.
28. KLÁPŠTĚ, Jan: Osídlení českých zemí na sklonku přemyslovské epochy, in: Sommer, Petr – Třeštík, Dušan – Žemlička, Josef (eds.), *Přemyslovci. Budování českého státu*. Praha: NLN, 2009. 779 s. ISBN 978-80-7106-352-0. S. 378-383.

29. KLÁPŠTĚ, Jan: *Proměna českých zemí ve středověku*. Praha: NLN, 2005. 624 s. ISBN 80-7106-175-1.
30. KRAFL, Pavel: Synodální statuta olomoucké a pražské diecéze. Stav a možnosti historické práce, in: *Časopis Matice moravské*. 1997, roč. 116, č. 1. Brno: Matice moravská. S. 99-106.
31. KRÁL Z DOBRÉ VODY, Vojtěch: *Znaky rodů českých*. 2. vydání, Praha: Agentura Pankrác, 2009. 134 s. ISBN 978-80-86781-11-2.
32. KRISTEN, Zdeněk: Známá - neznámá listina markraběte Přemysla pro moravské statky pražského biskupství z r. 1233, in: Šula, Bohumil (ed.), *Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci*. Roč. 1960, č. 88. Olomouc: Vlastivědný ústav Olomouc. S. 129-139.
33. KROFTA, Kamil: Kurie a církevní správa zemí českých v době předhusitské, in: Goll, Jaroslav – Pekař, Josef (edd.), *Český časopis historický*. 1904, roč. X, č. 3. Praha: Bursík a Kohout. S. 249-275.
34. KROFTA, Kamil: Kurie a církevní správa zemí českých v době předhusitské, in: Goll, Jaroslav – Pekař, Josef (edd.), *Český časopis historický*. 1906, roč. XII, č. 1. Praha: Historický klub. S. 7-34.
35. KUBÍČKOVÁ, Božena: K počátkům pražského oficialátu, in: Vojtíšek, Václav (ed.), *Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy 5*. 1932. Praha: Obec hlavního města Prahy. S. 391-479.
36. LÁNÍK, Jaroslav: Vývoj pozemkové držby pražského arcibiskupství od 10. do 14. století, in: Boháč, Zdeněk – Jeleček, Leoš (edd.), *Historická geografie. Sborník k šedesátinám akademika Jaroslava Purše*. 1982, roč. XX. Praha: Ústav československých a světových dějin ČSAV. S. 113-125.
37. MACEK, Josef: *Česká středověká šlechta*. Praha: Argo, 1996. 156 s. ISBN 80-7203-045-0.
38. MYSLIVEČEK, Milan: *Erbovník, aneb kniha o znacích i osudech rodů žijících v Čechách a na Moravě*. Praha: Horizont, 1993. 160 s. ISBN 80-7012-070-3.

39. NOVOTNÝ, Václav: *České dějiny. Díl 1, část IV. Rozmach české moci za Přemysla II. Otakara*. Praha: Laichter, 1937, 497 s.
40. NOVÝ, Rostislav: Heraldika pražských biskupů a arcibiskupů v předhusitské době, in: *AUC*. Tomus XXXI. Fasciculus 1, roč. 1991. Praha: Karolinum. ISSN 0323-0562. S. 53-62.
41. NOVÝ, Rostislav: Listiny pražských biskupů XI.-XIV. století (diplomaticko-správní rozbor), in: *AUC Philosophica et historica*. Roč. 1960, sv. 5. Praha: SPN. 165 s.
42. NOVÝ, Rostislav: Nejstarší český urbář z let 1283-84, in: Graus, František (ed.), *Československý časopis historický*. 1960, roč. VIII, č. 2. Praha: Nakladatelství ČSAV. S. 210-227.
43. NOVÝ, Rostislav: Pečeti pražských a olomouckých biskupů (Studie ze sfragistiky přemyslovského období), in: *Sborník archivních prací*. 1960, roč. X, sv. 1. Praha: Archivní správa Ministerstva vnitra. S. 181-214.
44. NOVÝ, Rostislav: Poddanská města a městečka v předhusitských Čechách, in: Říha, Oldřich (ed.), *Československý časopis historický*. 1973, roč. XXI, č. 1. Praha: Ústav československých a světových dějin ČSAV. S. 73-110.
45. *Ottův slovník naučný. Sv. 11 (Hédypathie-Hýždě)*. Praha, Litomyšl, Polička: Paseka, Argo, 1998. 1066 s. ISBN 80-7203-180-5.
46. *Ottův slovník naučný. Sv. 7 (Dánsko-Dřevec)*. Praha, Litomyšl, Polička: Paseka, Argo, 1997. 957 s. ISBN 80-7185-104-3.
47. PALACKÝ, František: *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě. Díl druhý*. Praha: Adonai, 2002. 478 s. ISBN 80-7337-035-2.
48. PROFOUS, Antonín – SVOBODA, Jan: *Místní jména v Čechách: jejich vznik, původní význam a změny. Díl IV. S-Ž*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1957. 864 s.

49. PROFOUS, Antonín – ŠMILAUER, Vladimír: *Místní jména v Čechách: jejich vznik, původní význam a změny. Díl V.* Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1960. 673 s.
50. PROFOUS, Antonín: *Místní jména v Čechách: jejich vznik, původní význam a změny. Díl I. A-H.* Praha: Česká akademie věd a umění, 1947. 726 s.
51. PROFOUS, Antonín: *Místní jména v Čechách: jejich vznik, původní význam a změny. Díl II. CH-L.* Praha: Česká akademie věd a umění, 1949. 705 s.
52. PROFOUS, Antonín: *Místní jména v Čechách: jejich vznik, původní význam a změny. Díl III. M-Ř.* Praha: Česká akademie věd a umění, 1951. 629 s.
53. SAHULA, Jiří: *Jan IV. z Dražic: biskup pražský.* Olomouc: Vítězové, 1939. 48 s.
54. SEDLÁČEK, August: *Atlasy erbů a pečeti české a moravské středověké šlechty. Svazek 3.* Praha: Academia, 2002. 510 s. ISBN 80-200-1043-2.
55. SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl desátý - Boleslavsko.* Praha: Argo, 1997. 422 s. ISBN 80-7203-060-4.
56. SEJBAL, Jiří: Nové poznatky k mincovnictví olomouckého biskupa Bruna ze Schauenburka, in: Štefan, Jan – Onderka, Tomáš (edd.): *Peníze v proměnách času.* Ostrava: MARQ, 2000. ISBN 80-85988-50-X. S. 45-48.
57. SEMOTANOVÁ, Eva: *Historická geografie českých zemí.* Praha: Historický ústav AV ČR, 2002. 279 s. + 28 s. příloh. ISBN 80-7286-042-9.
58. SOMMER, Petr: Druhá vlna christianizace české společnosti, in: Sommer, Petr – Třeštík, Dušan – Žemlička, Josef (eds.), *Přemyslovci. Budování českého státu.* Praha: NLN, 2009. 779 s. ISBN 978-80-7106-352-0. S. 398-417.
59. SVITÁK, Zbyněk: Klášter magdalenitek v Dobřanech, in: *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity.* 1993, roč. 42, č. 40 (řada historická C). Brno: Masarykova univerzita. S. 9-21.

60. ŠEBESTA, Eduard: *Historický archiv: Nově nalezený zlomek Formuláře biskupa Tobiáše z Bechyně (1279-1296)*. Roč. 1905, č. 26. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa. 38 s.
61. ŠIMÁK, Josef Vítězslav: *České dějiny. Dílu I. část V. Středověká kolonisace v českých zemích*. Praha: Laichter, 1938. S. 504-1310.
62. ŠUSTA, Josef: *Poslední Přemyslovci a jejich dědictví. 1300-1308* Praha: Argo, 2001. 538 s. ISBN 80-7203-376-X.
63. TOMEK, Václav Vladivoj: *Dějepis města Prahy. Díl I*. Praha: Řivnáč, 1855. 630 s.
64. TOMEK, Václav Vladivoj: *Dějepis města Prahy. Díl II*. Praha: Řivnáč, 1871, 553 s.
65. VANĚK, Vojtěch: *Rejstříky papežských desátků a možnosti jejich využití*, in: *Český časopis historický*. 2002, roč. 100, č. 3. Praha: Historický ústav AV ČR. S. 497-521.
66. VANÍČEK, Vratislav: *Velké dějiny zemí Koruny české III*. Praha a Litomyšl: Paseka, 2002. 757 s. ISBN 80-7185-433-6.
67. VLČEK, Pavel – SOMMER, Petr – FOLTÝN, Dušan: *Encyklopedie českých klášterů*. Praha: Libri, 1997. 782 s. ISBN 80-85983-17-6.
68. ZAORAL, Roman: *Morava a Brunšvicko: staronové ražby Bruna ze Schauenburku*, in: Grossmannová, Dagmar – Krejčík, Tomáš – Štefan, Jan (edd.): *Sborník konference věnované prof. Jiřímu Sejbalovi. Postavení Moravy v mincovnictví a peněžních vztazích ve střední Evropě*. Ostrava: MARQ, 2007. ISBN 978-80-86840-29-1. S. 45-54.
69. ZLÁMAL, Bohumil: *Průručka českých církevních dějin III.: doba gotické katolicity (1200–1400)*. Olomouc: Matice cyrilometodějská s. r. o., 2007. 413 s. ISBN 978-80-7266-263-0.
70. ŽEMLIČKA, Josef: *Království v pohybu*. Praha: NLN, 2014. 671 s. ISBN 978-80-7422-333-4.

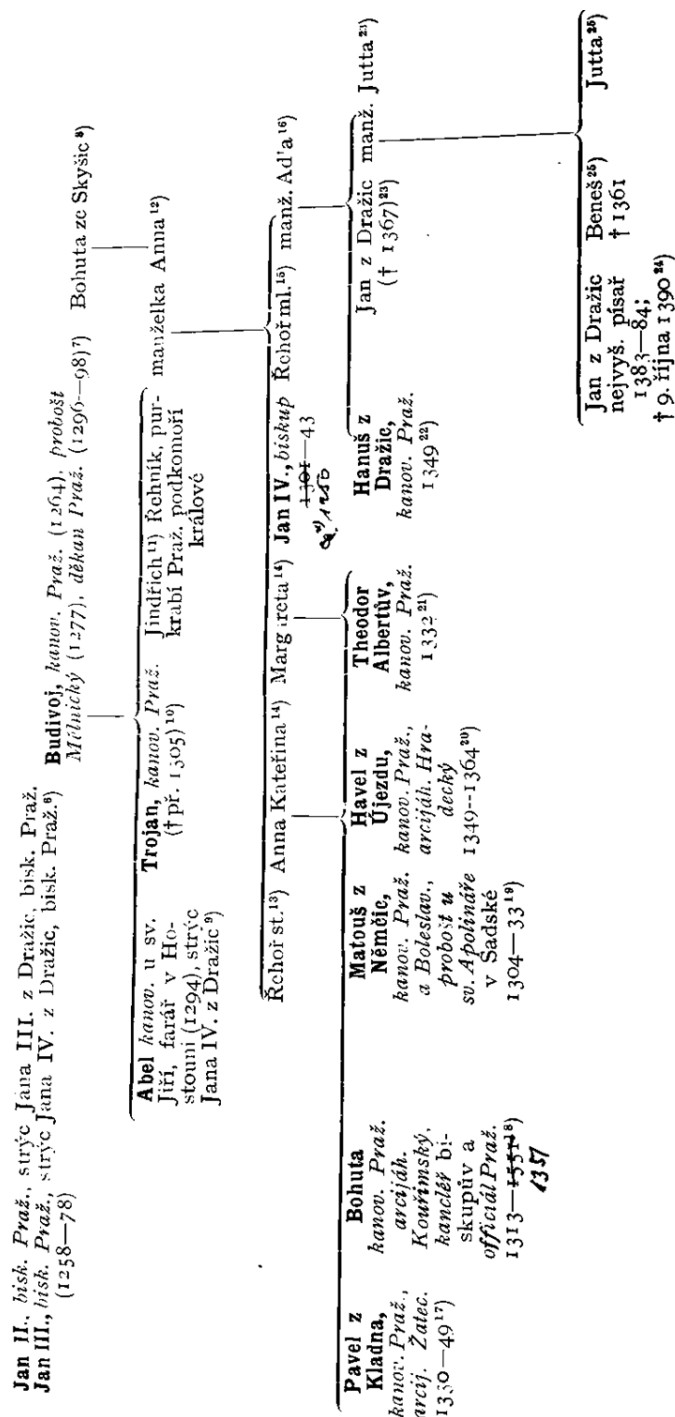
71. ŽEMLIČKA, Josef: *Přemysl Otakar II.: král na rozhraní věků*. Praha: NLN, 2011.
752 s. ISBN 978-80-7422-118-7.

11 Seznam příloh

PŘÍLOHA Č. 1: RODOKMEN PÁNŮ Z DRAŽIC	140
PŘÍLOHA Č. 2: PLÁN HRADU DRAŽICE.....	141
PŘÍLOHA Č. 3: ZNAK PÁNŮ Z DRAŽIC 1	142
PŘÍLOHA Č. 4: ZNAK PÁNŮ Z DRAŽIC 2	142
PŘÍLOHA Č. 5: ZNAK PÁNŮ Z DRAŽIC V KOSTELE SV. JILJÍ V PRAZE	143
PŘÍLOHA Č. 6: PEČETĚ ŘEHNÍKA Z LITOVIC Z ROKU 1279 POCHÁZEJÍCÍ Z ARCHIVU VYŠEHRADSKÉ KAPITULY	143
PŘÍLOHA Č. 7: GOTICKÁ PODOBA ERBU PÁNŮ Z DRAŽIC ZE ZNAKOVÉ SÍNĚ NA HRADĚ LAUF	144
PŘÍLOHA Č. 8: ZNAK BISKUPA JANA IV. Z DRAŽIC.....	144
PŘÍLOHA Č. 9: OPISY OKOLO PEČETÍ BISKUPA JANA III. Z DRAŽIC.....	144
PŘÍLOHA Č. 10: DETAIL LÍCU PEČETI LISTINY JANA III. Z DRAŽIC PRO VYŠEHRADSKÝ KOSTEL Z 10. ŘÍJNA 1273	145
PŘÍLOHA Č. 11: DETAIL RUBU PEČETI LISTINY JANA III. Z DRAŽIC PRO VYŠEHRADSKÝ KOSTEL Z 10. ŘÍJNA 1273.....	145
PŘÍLOHA Č. 12: LISTINA JANA III. Z DRAŽIC PRO VYŠEHRADSKÝ KOSTEL Z 10. ŘÍJNA 1273	146
PŘÍLOHA Č. 13: LISTINA Z ROKU 1258, V NÍŽ BISKUP JAN III. POTVRZUJE PRIVILEGIA VYDANÁ PŘEMYSLEM OTAKAREM II. V ÚNORU 1257 VE PROSPĚCH VYŠEHRADSKÉ KAPITULY	147
PŘÍLOHA Č. 14: LISTINA Z 9. ČERVENCE 1274, V NÍŽ BISKUP JAN III. USTANOVUJE KANOVNÍKA JORDÁNA SPRÁVCEM A FARÁŘEM KOSTELA PANNY MARIE U TÝNSKÉHO DVORA V PRAZE	148
PŘÍLOHA Č. 15: LISTINA Z 1. ZÁŘÍ 1258 VYDANÁ JANEM III. PRO BŘEVNOVSKÝ KLÁŠTER	149
PŘÍLOHA Č. 16: BISKUPSKÁ LISTINA Z 5. ÚNORA 1260 VYDANÁ PRO PRAŽSKOU KAPITULU.....	150
PŘÍLOHA Č. 17: HISTORICKÁ MAPA ČECH ZACHYCUJÍCÍ SYSTÉM CÍRKEVNÍ SPRÁVY VE 14. STOLETÍ.....	151
PŘÍLOHA Č. 18: NÁKRES BISKUPSKÉHO DVORA NA MALÉ STRANĚ	152
PŘÍLOHA Č. 19: BISKUPSKÉ HRADY A SÍDLA.....	153
PŘÍLOHA Č. 20: NÁKRES PLÁNU HRADU V ROUDNICI	154
PŘÍLOHA Č. 21: NÁKRES PLÁNU HRADU V HORŠOVSKÉM TÝNU	155
PŘÍLOHA Č. 22: NÁKRES PŮDORYSU HRADU V TÝNU NAD VLTAVOU S VIDITELNÝM MOHUTNÝM VALEM	156
PŘÍLOHA Č. 23: OSÍDLENÍ ČESKÉHO KRÁLOVSTVÍ ZA VLÁDY PŘEMYSLA OTAKARA I.	157
PŘÍLOHA Č. 24: OSÍDLENÍ ČESKÉHO KRÁLOVSTVÍ NA POČÁTKU 14. STOLETÍ	158
PŘÍLOHA Č. 25: CELKOVÁ MAPA MAJETKU PRAŽSKÉHO BISKUPSTVÍ V 60. LETECH 13. STOLETÍ	159
PŘÍLOHA Č. 26: BISKUPSKÉ STATKY NA LOUNSKU NA KONCI EPISKOPÁTU JANA III.	160
PŘÍLOHA Č. 27: STATKY V OKOLÍ PRAHY, KTERÉ BISKUPSTVÍ ZTRATIL PO SMĚNĚ S KRÁLEM V ROCE 1268.....	161
PŘÍLOHA Č. 28: STATKY NA BEROUNSKU	162
PŘÍLOHA Č. 29: BISKUPSKÉ STATKY NA VLTAVOTÝNSKU PŘED SMLOUVOU Z ROKU 1268.....	163
PŘÍLOHA Č. 30: ITINERÁŘ JANA III. Z DRAŽIC V LETECH 1258-1259.....	164
PŘÍLOHA Č. 31: ITINERÁŘ JANA III. Z DRAŽIC V LETECH 1260-1269.....	164
PŘÍLOHA Č. 32: ITINERÁŘ JANA III. Z DRAŽIC V LETECH 1270-1278.....	165
PŘÍLOHA Č. 33: CESTA JANA III. Z DRAŽIC NA VŠEOBECNÝ CÍRKEVNÍ KONCIL DO LYONU.....	165

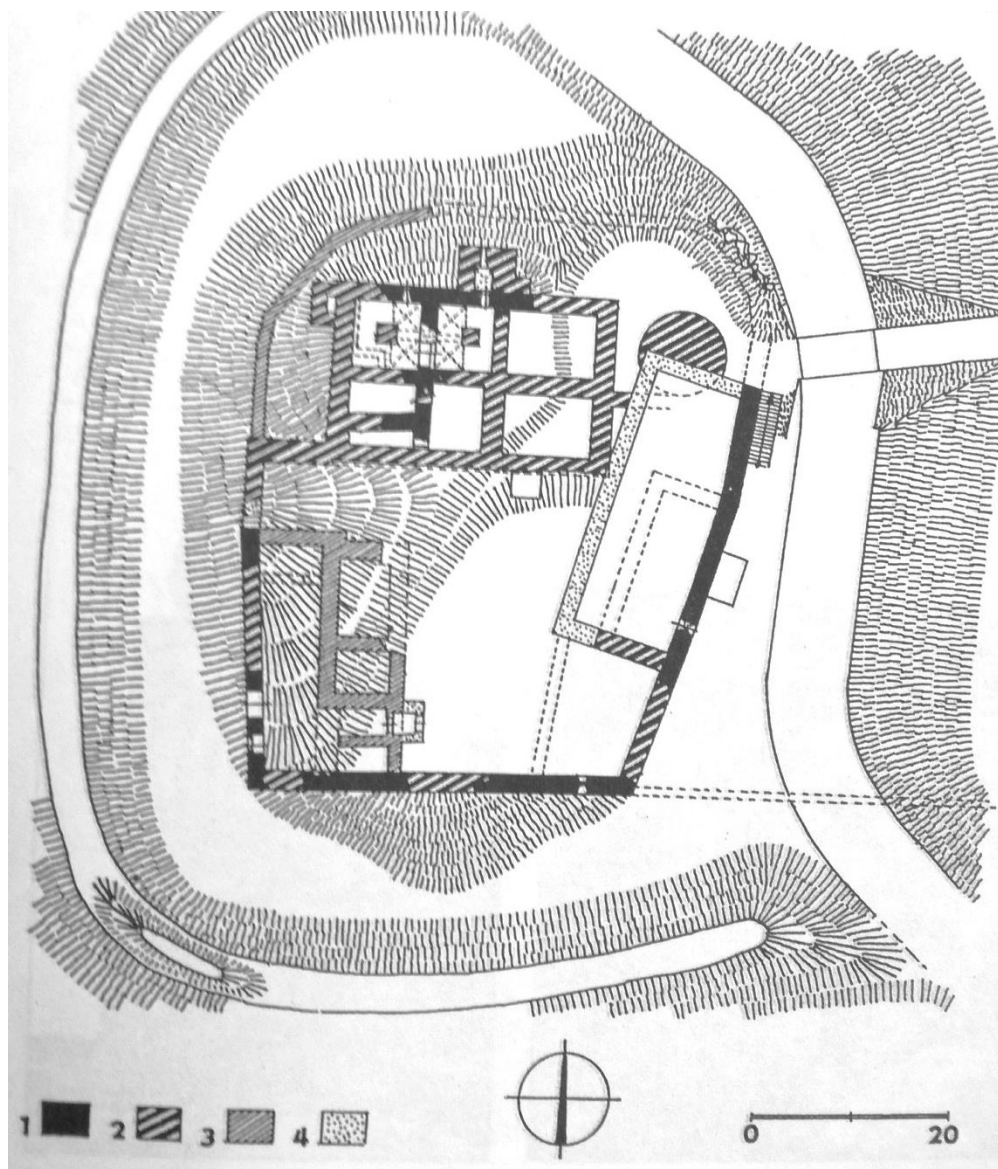
Přílohy

Příloha č. 1: Rodokmen pánů z Dražic

Zdroj: Václav CHALOUPECKÝ. *Jan IV. z Dražic: poslední biskup pražský*. Praha: Společnost přátel starožitností, 1908, s. 5. Chaloupecký doplnil původní rodokmen sestavený Emlerem v roce 1880.

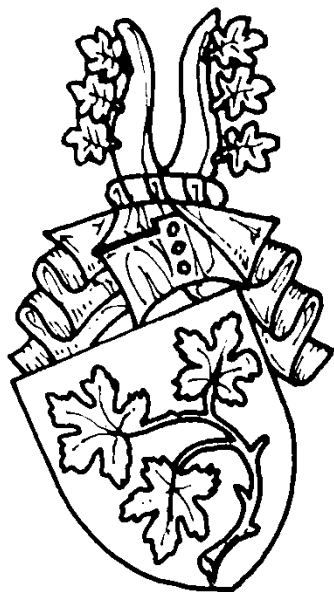
Příloha č. 2: Plán hradu Dražice

1 – dochované zdivo ze 13. století, 2 – zdivo odkryté archeologickým výzkumem a z přestavby hradu za Jana IV. z Dražic, 3 – zdivo z mladší fáze přestavby Jana IV. z Dražic, 4 – novověké zdivo

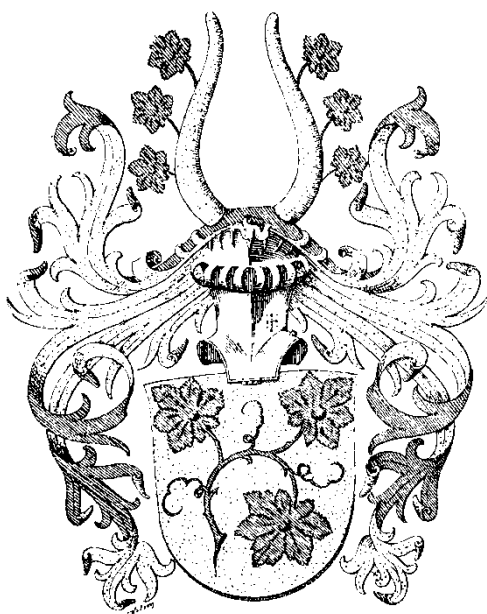
Zdroj: Tomáš DURDÍK. *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*. Praha: Libri, 1999, s. 124.

Příloha č. 3: Znak pánů z Dražic 1

Zdroj: Jan HALADA. *Lexikon české šlechty*. Praha: Akropolis, 1992, s. 46.

Příloha č. 4: Znak pánů z Dražic 2

Zdroj: Vojtěch KRÁL Z DOBRÉ VODY. *Znaky rodů českých*. 2. vydání, Praha: Agentura Pankrác, 2009, s. 87.

Příloha č. 5: Znak pánů z Dražic v kostele sv. Jiljí v Praze

Zdroj: August SEDLÁČEK. *Atlasy erbů a pečeti české a moravské středověké šlechty. Svazek 3.* Praha: Academia, 2002, s. 404.

Příloha č. 6: Pečeť Řehníka z Litovic z roku 1279 pocházející z archivu vyšehradské kapituly

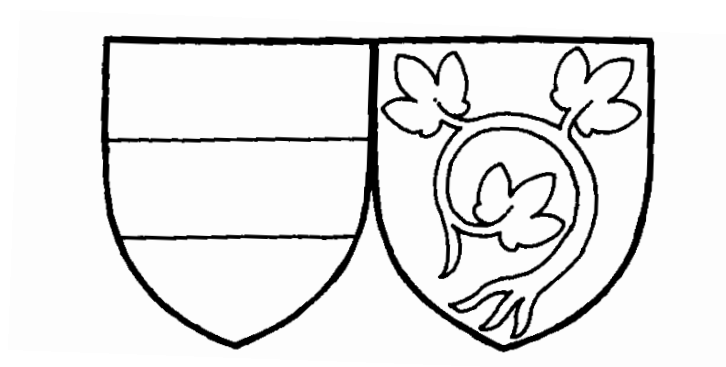
Zdroj: *Ottův slovník naučný. Sv. 7 (Dánsko-Dřevce).* Praha, Litomyšl, Polička: Paseka, Argo, 1997, s. 948.

Příloha č. 7: Gotická podoba erbu pánů z Dražic ze znakové síně na hradě Lauf

Zdroj: Milan MYSLIVEČEK. *Erbovník, aneb kniha o znacích i osudech rodů žijících v Čechách a na Moravě*. Praha: Horizont, 1993, s. 138.

Příloha č. 8: Znak biskupa Jana IV. z Dražic

Zdroj: Milan M. BUBEN. *Encyklopedie českých a moravských sídelních biskupů*. Praha: LOGIK s. r. o., 2000, s. 73.

Příloha č. 9: Opisy okolo pečeti biskupa Jana III. z Dražic

+ sigill' · dī · gr̄a · sc̄e · pr̄agen · ecclīe · episcopi
iohis

sigillvm secretor

Zdroj: Rostislav NOVÝ. Pečeti pražských a olomouckých biskupů (Studie ze sfragistiky přemyslovského období), in: *Sborník archivních prací*. 1960, roč. X, sv. 1. Praha: Archivní správa Ministerstva vnitra, s. 187.

Příloha č. 10: Detail lícu pečeti listiny Jana III. z Dražic pro vyšehradský kostel z 10. října 1273

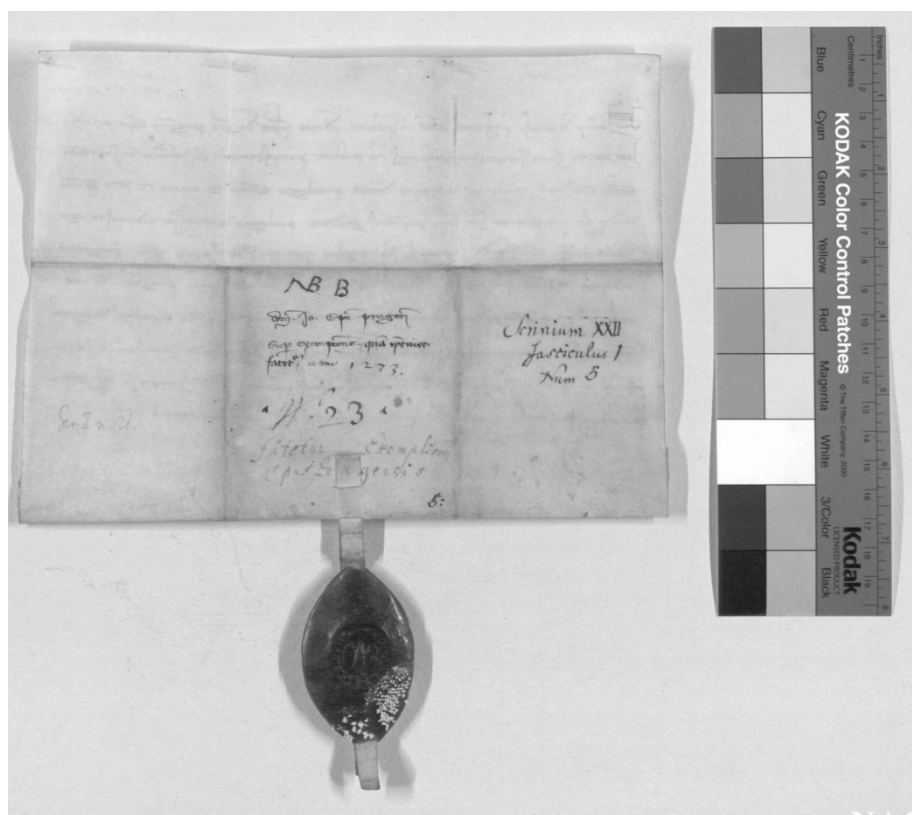
Zdroj: NÁRODNÍ ARCHIV. *Archiv kolegiální kapituly vyšehradské (1130-1523). Listina 60*, in: *monasterium.net*, dostupné z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/KVs/60/charter>>, [vid. 2016-12-04]

Příloha č. 11: Detail rubu pečeti listiny Jana III. z Dražic pro vyšehradský kostel z 10. října 1273

Zdroj: NÁRODNÍ ARCHIV. *Archiv kolegiální kapituly vyšehradské (1130-1523). Listina 60*, in: *monasterium.net*, dostupné z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/KVs/60/charter>>, [vid. 2016-12-04]

Příloha č. 12: Listina Jana III. z Dražic pro vyšehradský kostel z 10. října 1273

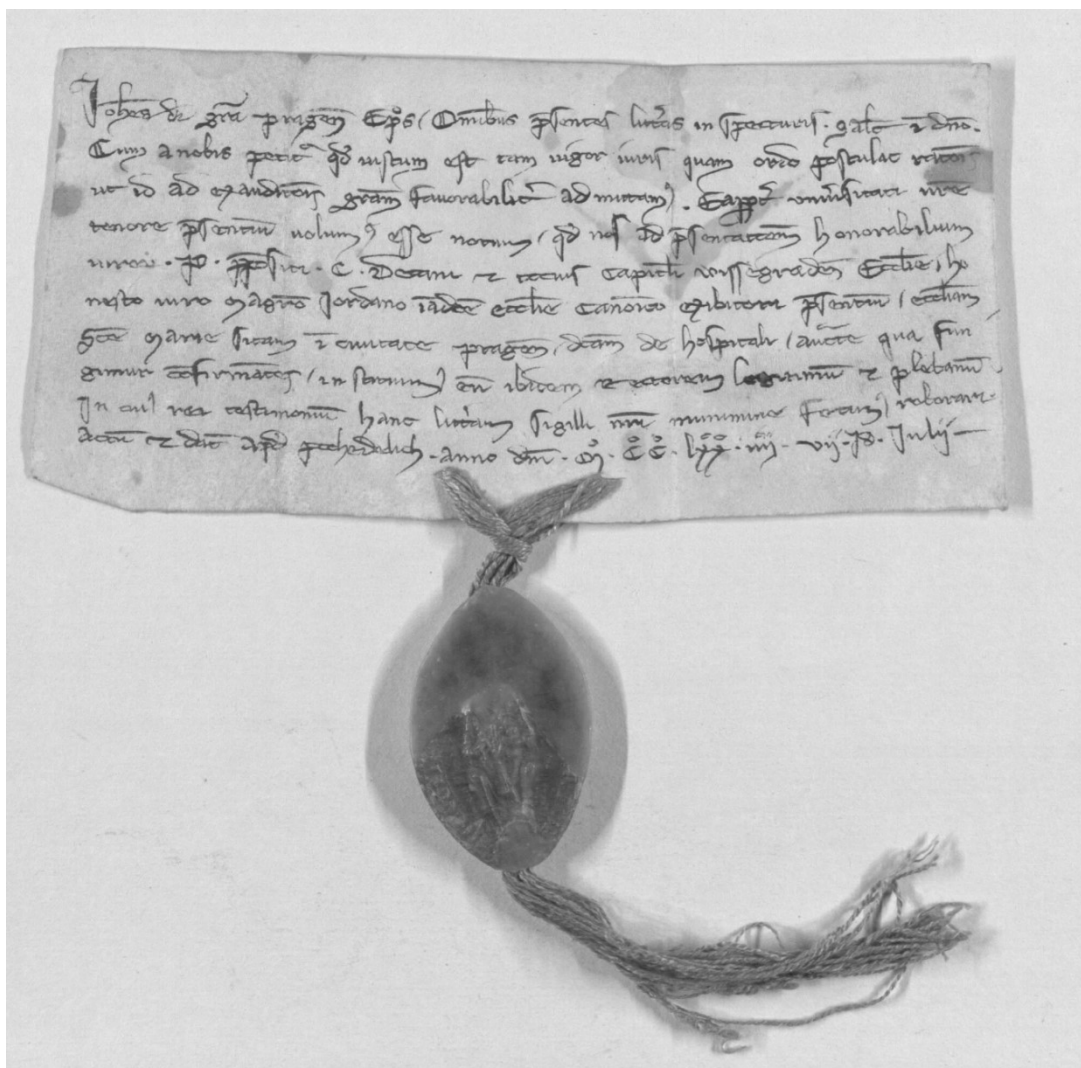
Zdroj: NÁRODNÍ ARCHIV. *Archiv kolegiální kapituly vyšehradské (1130-1523). Listina 60*, in: *monasterium.net*, dostupné z: <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/KVs/60/charter>, [vid. 2016-12-04]

Příloha č. 13: Listina z roku 1258, v níž biskup Jan III. potvrzuje privilegia vydaná Přemyslem Otakarem II. v únoru 1257 ve prospěch vyšehradské kapituly

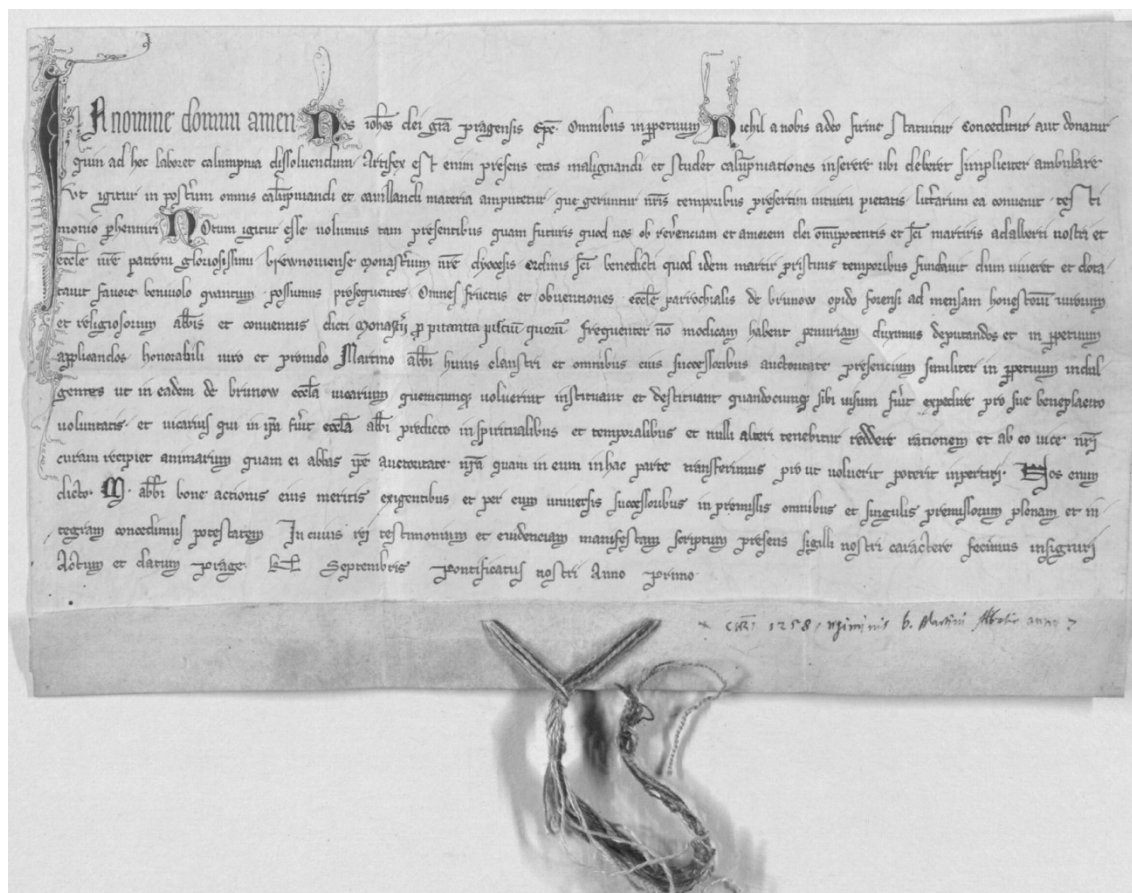
Zdroj: NÁRODNÍ ARCHIV. Archiv kolegiální kapituly vyšehradské (1130-1523). Listina 63, in: monasterium.net, dostupné z: <http://images.monasterium.net/img/CZ-NA-I/KVs/NA-KVs_1258~12589999_45_r01.jpg>, [vid. 2016-12-04]

Příloha č. 14: Listina z 9. července 1274, v níž biskup Jan III. ustanovuje kanovníka Jordána správcem a farářem kostela Panny Marie u Týnského dvora v Praze

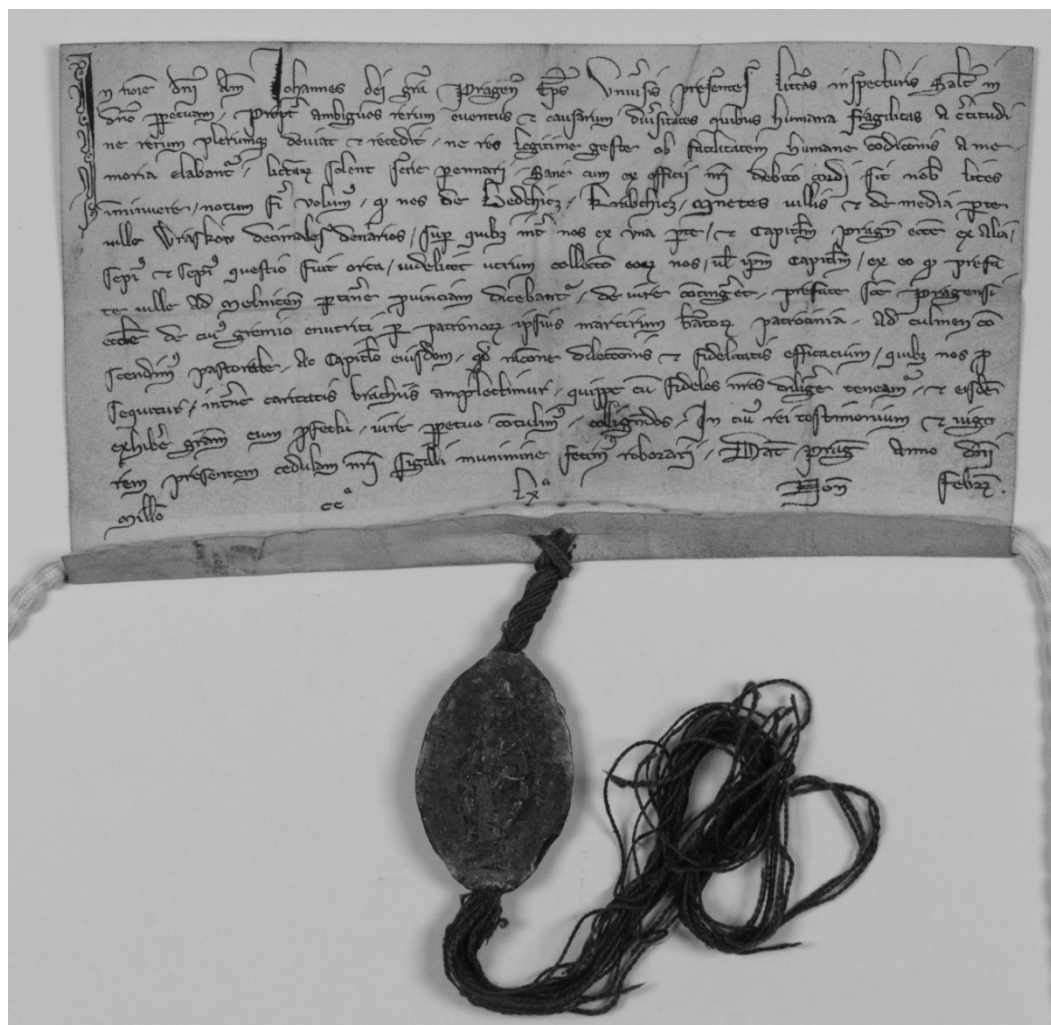
Zdroj: NÁRODNÍ ARCHIV. *Archiv kolegiální kapituly vyšehradské (1130-1523). Listina 60*, in: [monasterium.net](http://images.monasterium.net), dostupné z: http://images.monasterium.net/img/CZ-NA-I/KVs/NA-KVs_12740709_63_r01.jpg, [vid. 2016-12-04]

Příloha č. 15: Listina z 1. září 1258 vydaná Janem III. pro břevnovský klášter

Zdroj: NÁRODNÍ ARCHIV. Benediktini-klášter Břevnov, Praha Benediktinské arcidiocesi sv. Vojtěcha a sv. Markéty v Břevnově (0993-1948). Listina 32, dostupné z: <http://images.monasterium.net/img/CZ-NA-I/RBB/NA-RBB_12580901_32_r.jpg>, [vid. 2016-12-04]

Příloha č. 16: Biskupská listina z 5. února 1260 vydaná pro pražskou kapitolu

Zdroj: NÁRODNÍ ARCHIV. Archiv Pražského hradu Archiv Metropolitní kapituly u sv. Víta. Listina 033-II/13, dostupné z: <http://images.monasterium.net/img/CZ-APH/AMK/APH_AMK_12600205_33-II-13_r.jpg>, [vid. 2016-12-04]

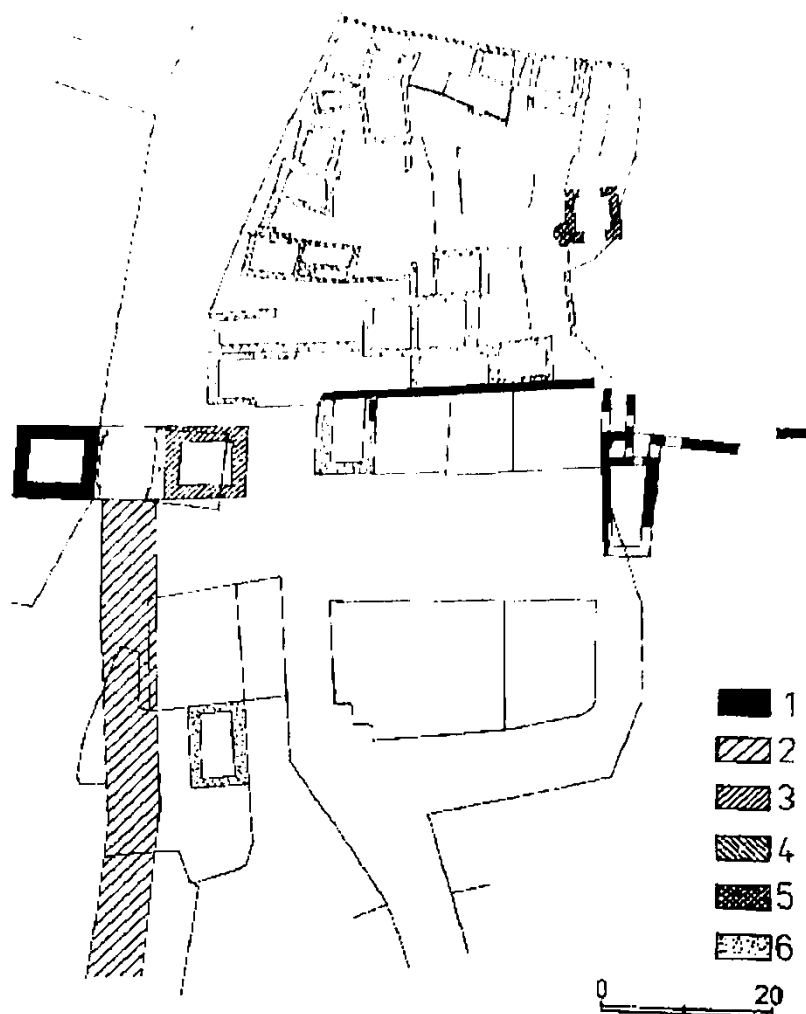
Příloha č. 17: Historická mapa Čech zachycující systém církevní správy ve 14. století

Pozn.: Mapa zachycuje systém církevní správy Čech ve 14. století s dělením na 10 arcijáhenství a 57 děkanátů. Byla navržena v roce 1874 Františkem Palackým a doplněná v roce 1874 Františkem Kalouskem. Měřítko 1:525000.

Zdroj: Josef KALOUSEK. *K historické mapě Čech*. Praha: Královská česká společnost nauk, 1894, druhé vydání. Příloha.

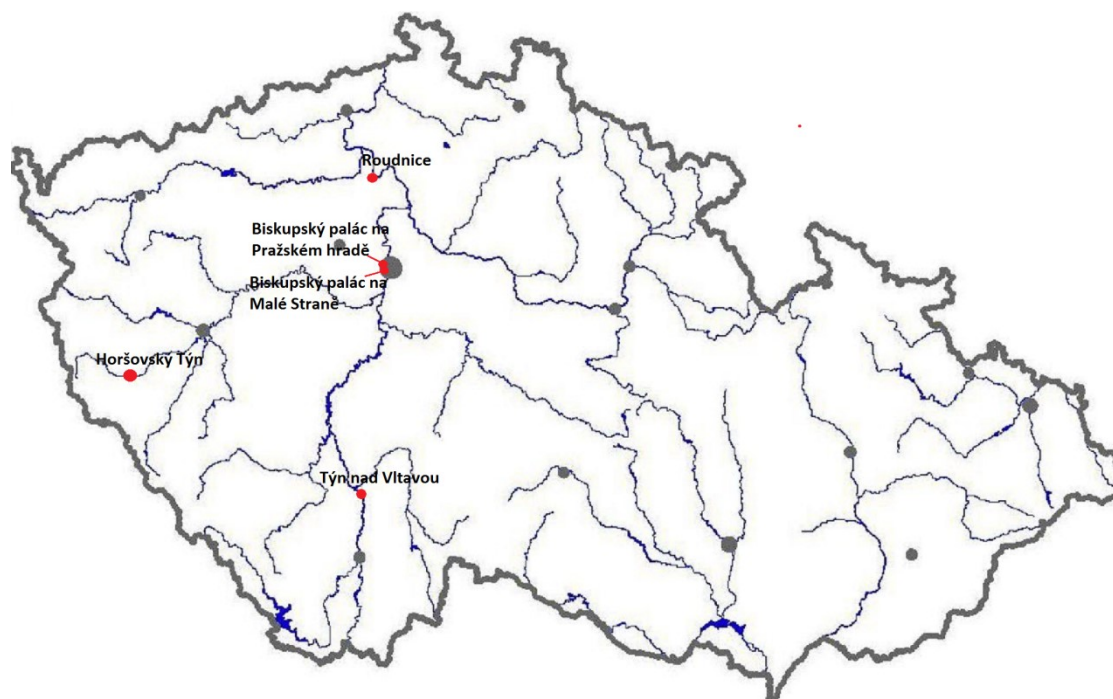
Příloha č. 18: Nákres biskupského dvora na Malé Straně

Obr. 3. Biskupský dvůr na Malé Straně. Soukres doposud zjištěných středověkých konstrukcí v areálu. 1 – románské zdívo (biskupský dvůr a dochovaná jižní věž Juditina maostu), 2 – průběh mostovky Juditina mostu, 3 – předpokládáný rozsah zaniklé severní věže Juditina mostu, 4 – průběh hradby Manšího města pražského, 5 – věžová brána z přestavby Jana IV. z Dražic, 6 – stavebně historickým průzkumem zjištěná gotická zdíva bez rozlišení stáří. Kresba T. Durdík.

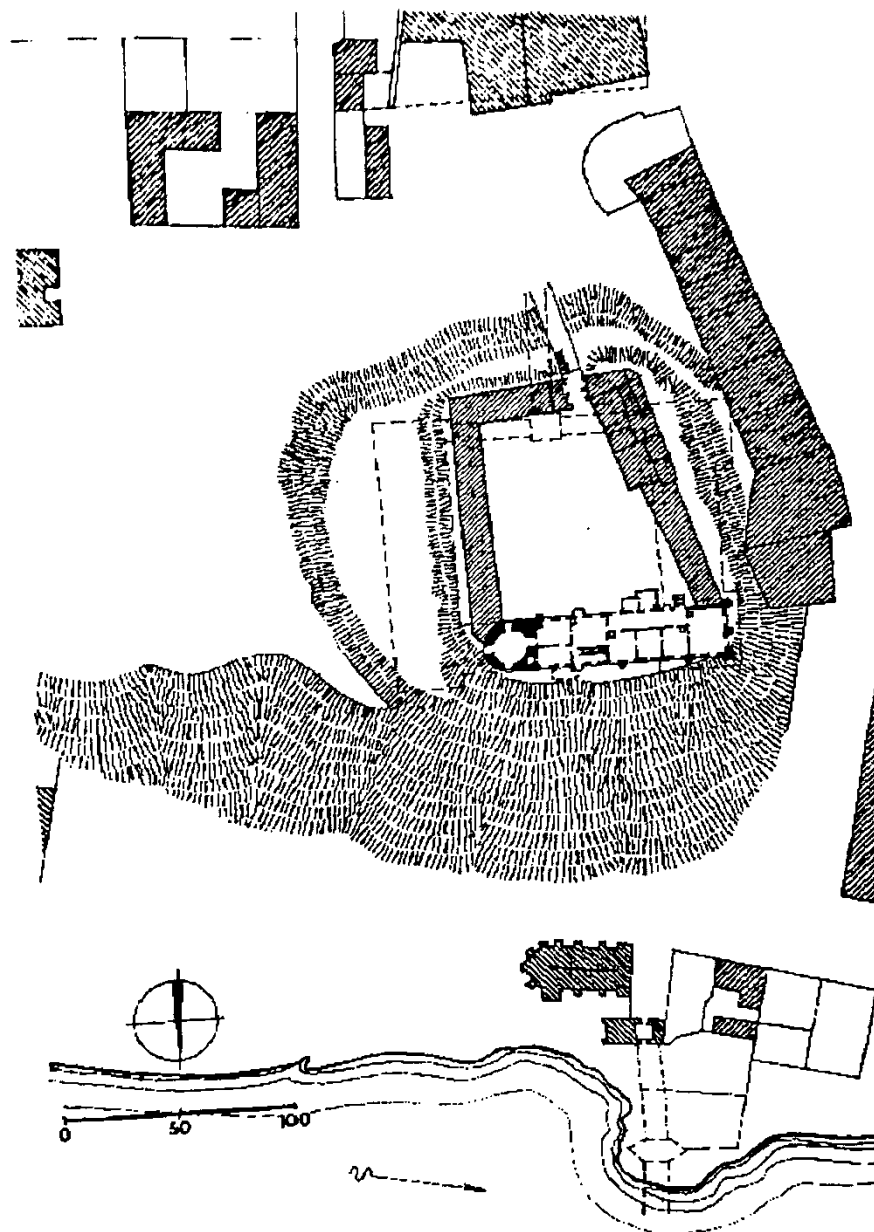
Zdroj: Tomáš DURDÍK, Pavel BOLINA. Hradý pražského biskupství (arcibiskupství), in: Nekuda, Vladimír (ed.): *Archæologia historica*. Roč. 1996, č. 21. Brno: Musejní a vlastivědná společnost, s. 294.

Příloha č. 19: Biskupské hrady a sídla

Zdroj: Vlastní zpracování.

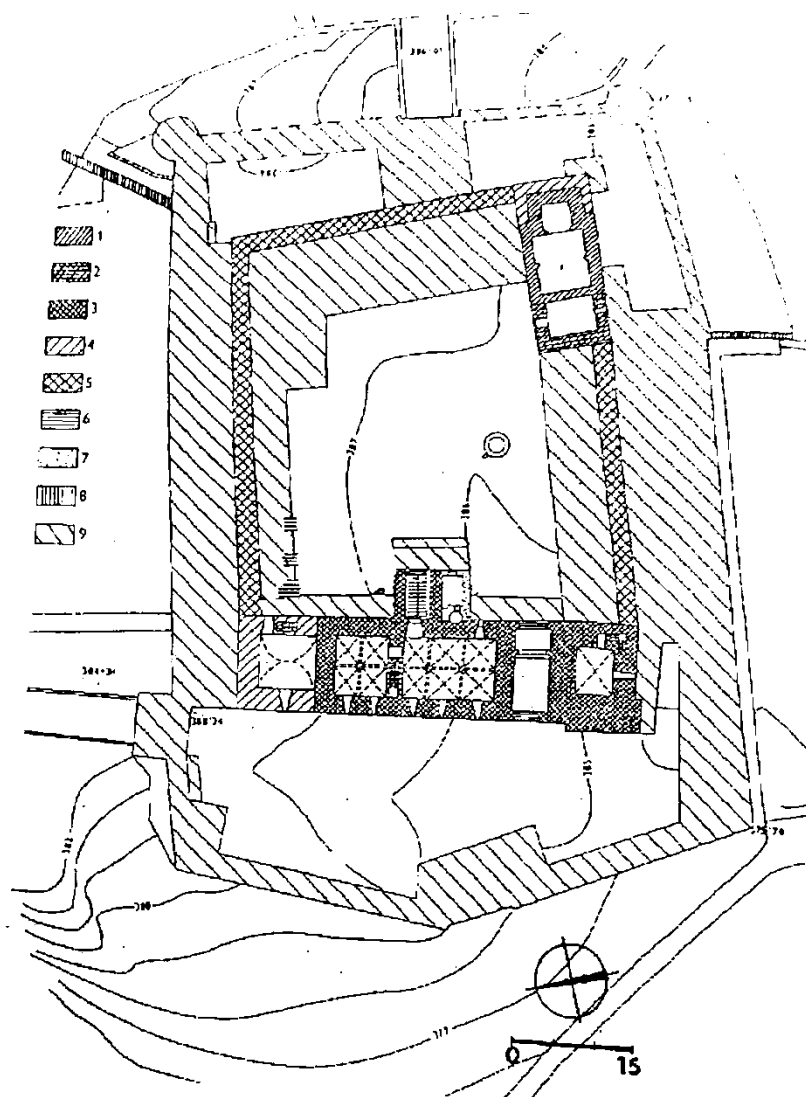
Příloha č. 20: Nákres plánu hradu v Roudnici

Obr. 4. Roudnice nad Labem. Situace hradu na plánu z druhé poloviny 17. století s vkresleným detailním půdorysem paláce s velkou věží z roku 1590. Čárkované vyznačen obrys dnešního zámku, gotického mostu přes Labe a uvažované barokní úpravy zástavby před zámkem. Kresba V. Durdík.

Zdroj: Tomáš DURDÍK, Pavel BOLINA. Hradý pražského biskupství (arcibiskupství), in: Nekuda, Vladimír (ed.): *Archæologia historica*. Roč. 1996, č. 21. Brno: Musejní a vlastivědná společnost, s. 295.

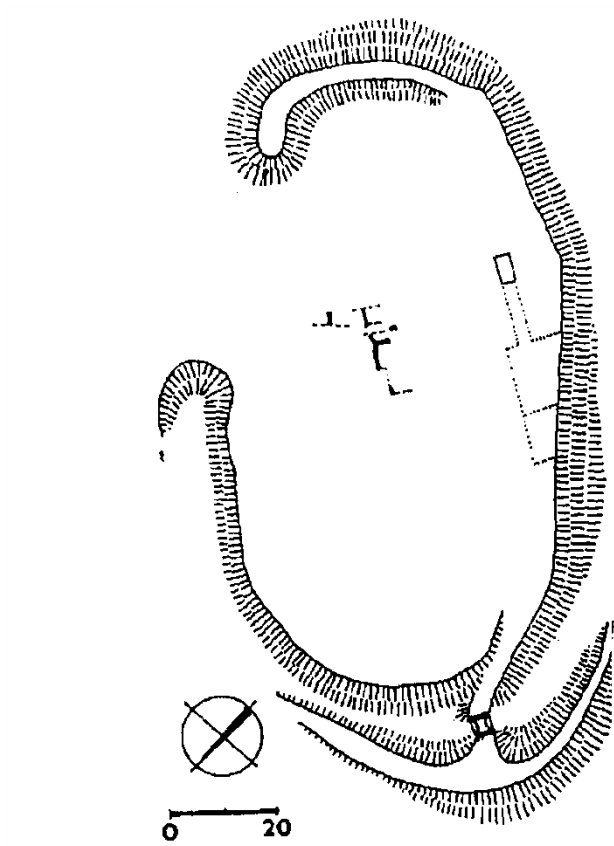
Příloha č. 21: Náskres plánu hradu v Horšovském Týnu

Obr. 5. Horšovský Týn. Půdorys přízemí hradu. 1 – zdivo starší kaple, 2 – její západní přístavba, 3 – prvá fáze stavby raně gotického hradu, 4 – druhá fáze stavby raně gotického hradu, 5 – třetí fáze stavby raně gotického hradu, 6 – mladší středověké zdivo, 7 – zdivo z 15. století, 8 – zdivo městských hradeb, 9 – současná zástavba. Podle T. Durdíka–L. Krušinové.

Zdroj: Tomáš DURDÍK, Pavel BOLINA. Hradby pražského biskupství (arcibiskupství), in: Nekuda, Vladimír (ed.): *Archæologia historica*. Roč. 1996, č. 21. Brno: Musejní a vlastivědná společnost, s. 296.

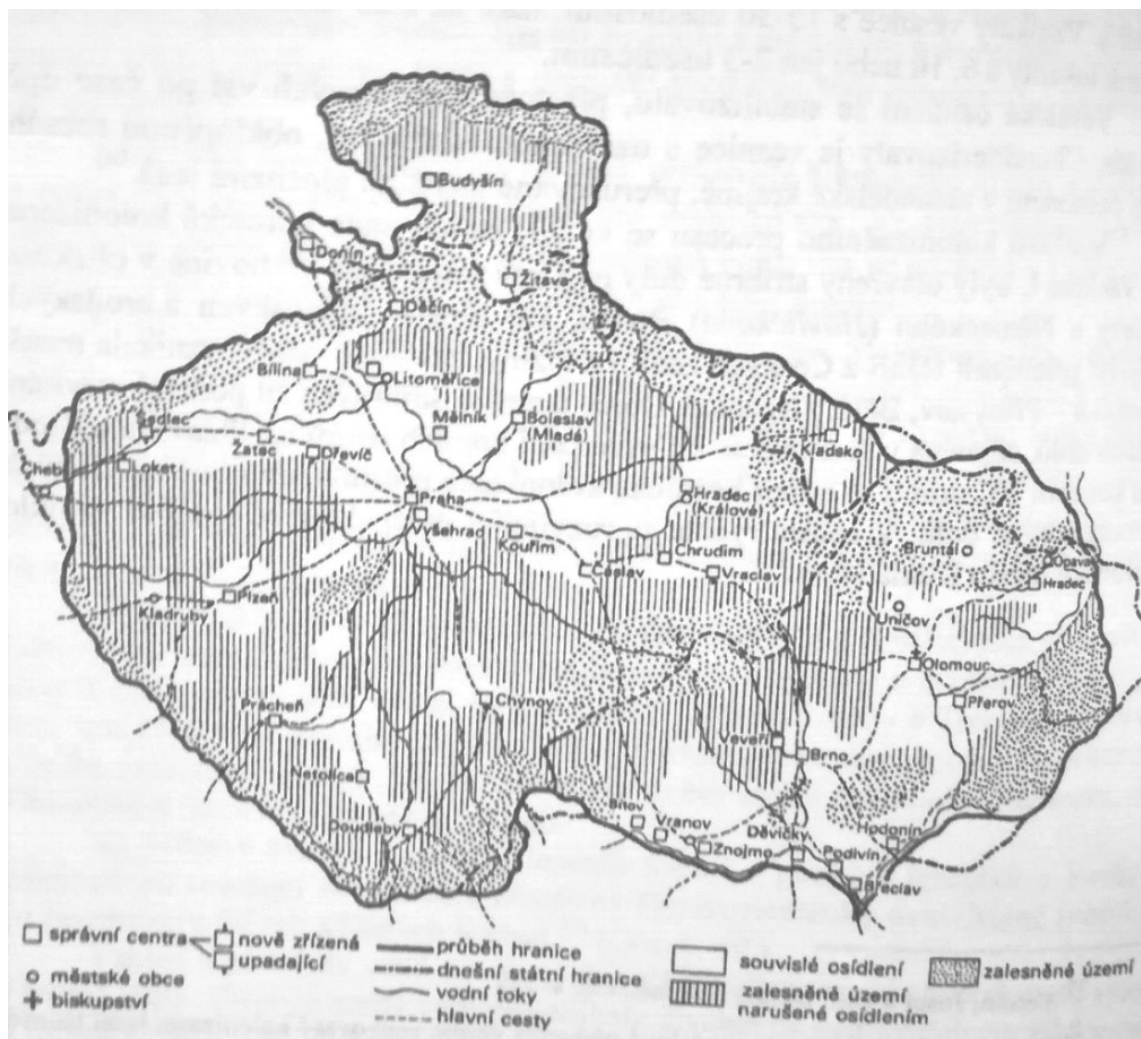
Příloha č. 22: Nákres půdorysu hradu v Týnu nad Vltavou s viditelným mohutným valem

Obr. 6. Týn nad Vltavou. Půdorys hradu se zakresleným výzkumem J. Böhma. Kresba V. Durdík.

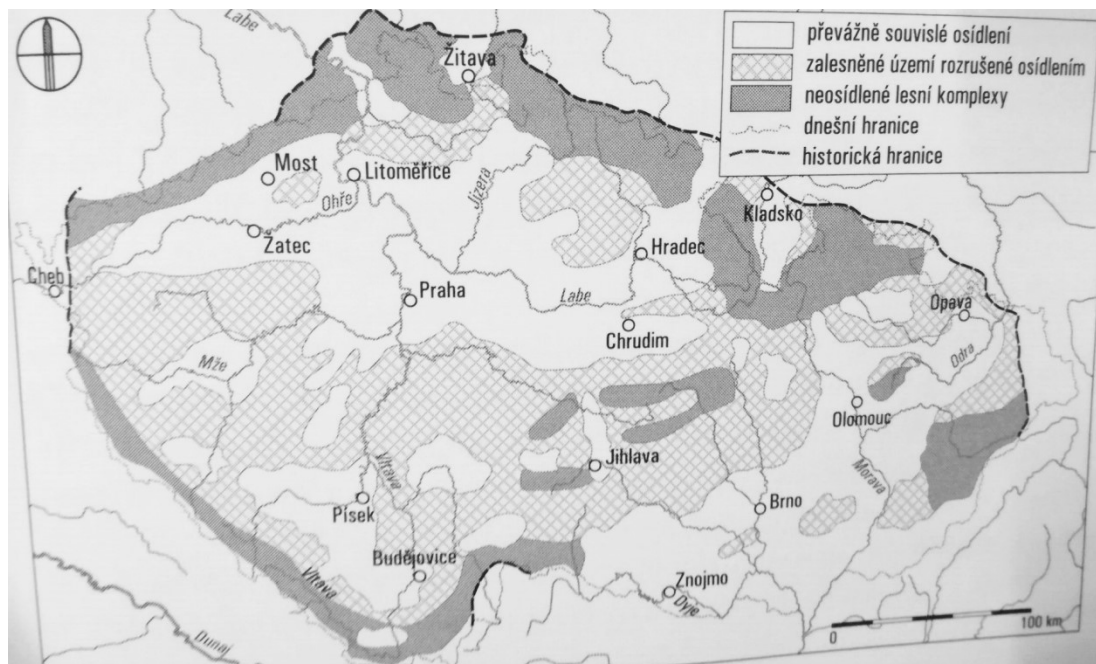
Zdroj: Tomáš DURDÍK, Pavel BOLINA. Hradý pražského biskupství (arcibiskupství), in: Nekuda, Vladimír (ed.): *Archæologia historica*. Roč. 1996, č. 21. Brno: Musejní a vlastivědná společnost, s. 297.

Příloha č. 23: Osídlení Českého království za vlády Přemysla Otakara I.

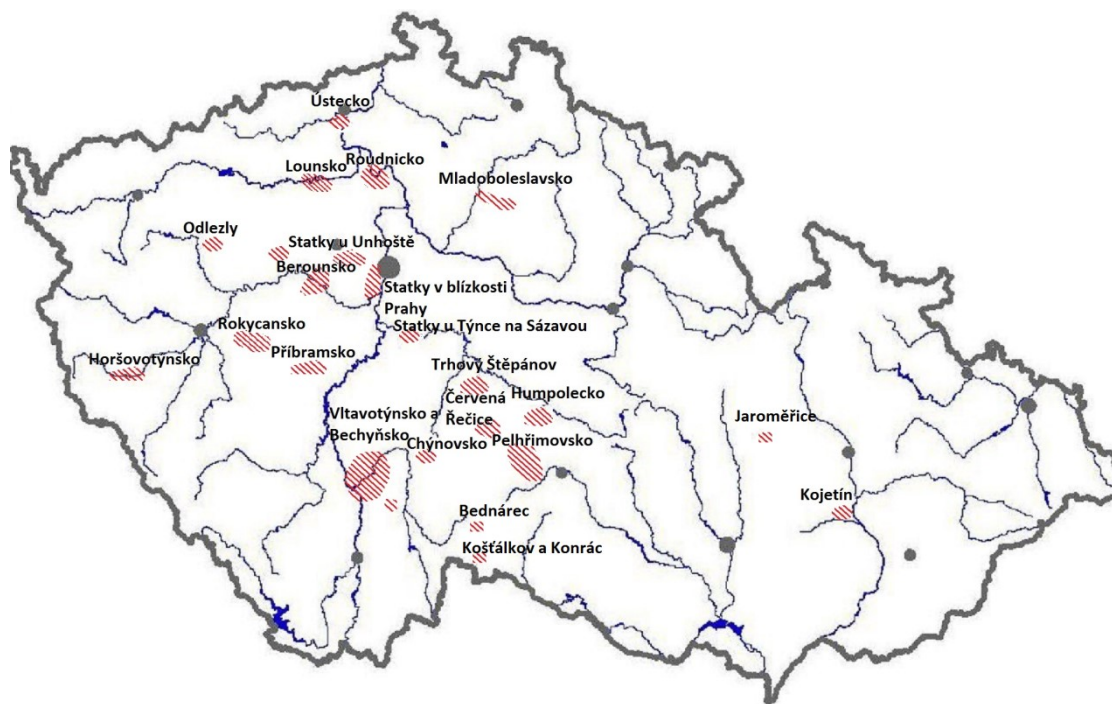
Zdroj: Eva SEMOTANOVÁ. *Historická geografie českých zemí*. Praha: Historický ústav AV ČR, 2002, s. 143.

Příloha č. 24: Osídlení Českého království na počátku 14. století

Zdroj: Josef ŽEMLIČKA. *Království v pohybu*. Praha: NLN, 2014, s. 99.

Příloha č. 25: Celková mapa majetku pražského biskupství v 60. letech 13. století

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat získaných analýzou podkladů mapujících majetek pražského biskupství od jeho založení po episkopát Jana III. Aktuální slepá mapa je použita pouze pro lepší představivost rozložení lokalit v rámci současných hranic Čech a Moravy.

Příloha č. 26: Biskupské statky na Lounsku na konci episkopátu Jana III.

Zdroj: Vlastní zpracování.

Pozn.: Můžeme předpokládat, že vzhledem k rozmístění vesnic bylo biskupské zboží celistvé. Vesnice byly pravděpodobně propojeny polnostmi, které rovněž náležely k biskupství.

Příloha č. 27: Statky v okolí Prahy, které biskupství ztratilo po směně s králem v roce 1268

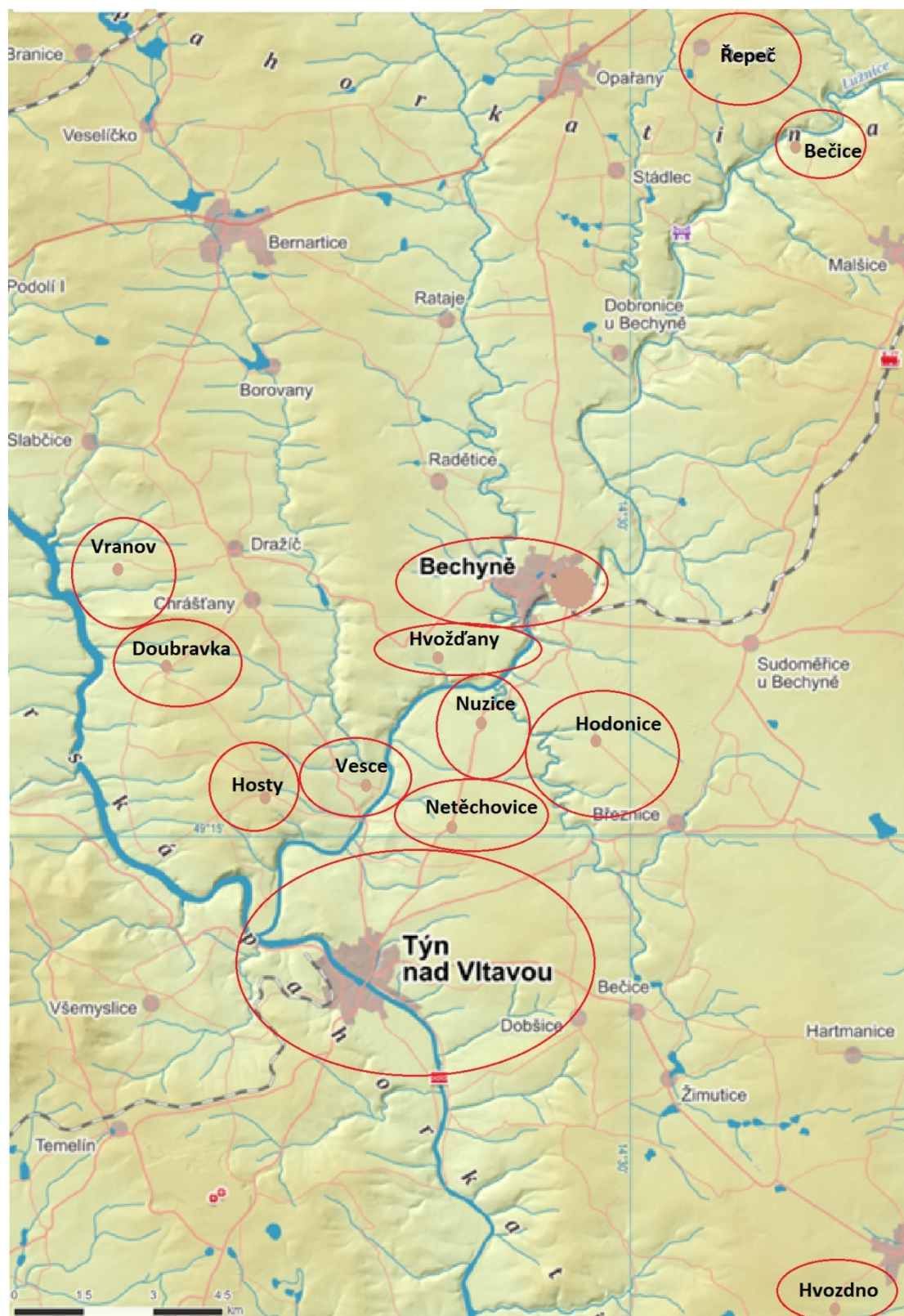

Příloha č. 28: Statky na Berounsku

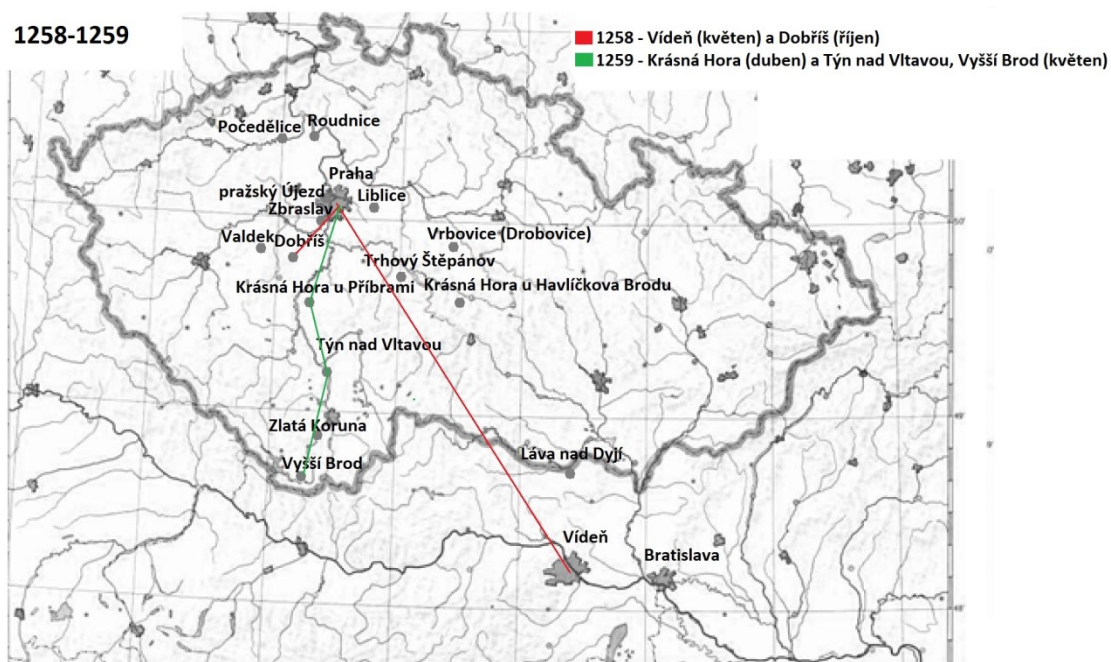
Zdroj: Vlastní zpracování.

Příloha č. 29: Biskupské statky na Vltavotýnsku před smlouvou z roku 1268

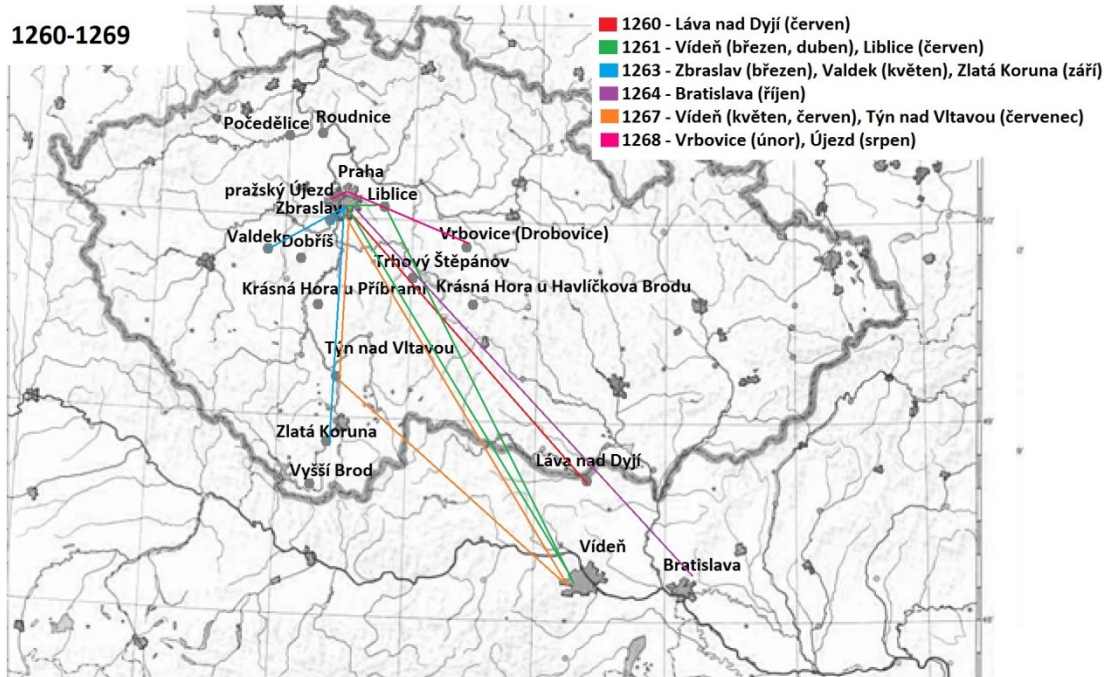
Zdroj: Vlastní zpracování.

Příloha č. 30: Itinerář Jana III. z Dražic v letech 1258-1259

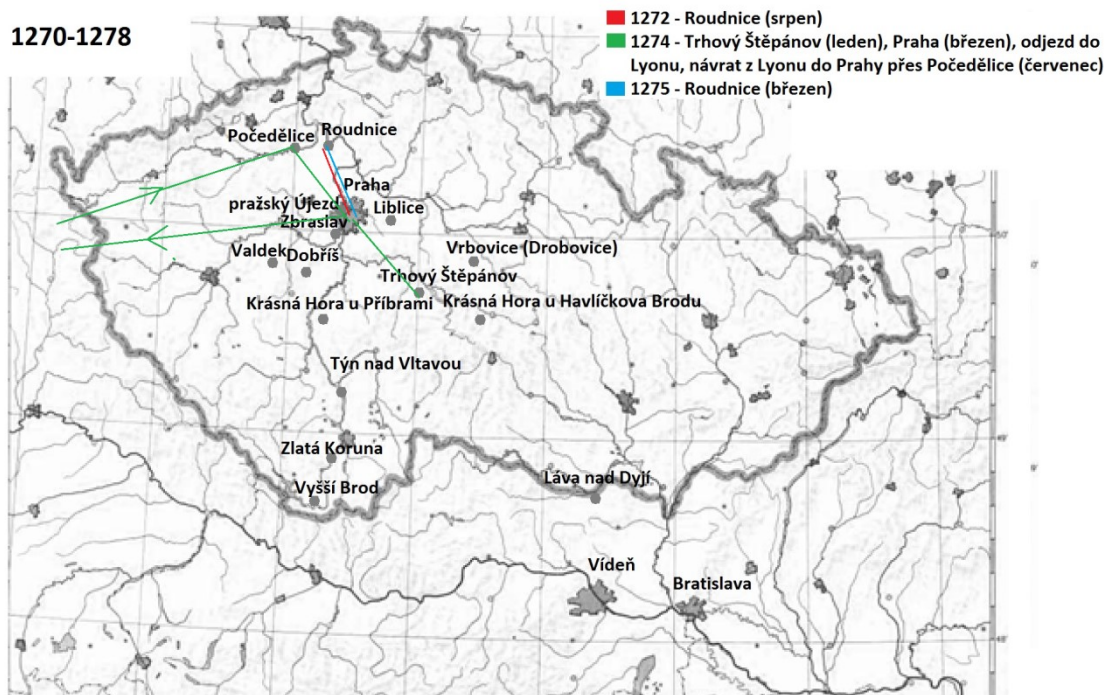
Zdroj: Vlastní zpracování.

Příloha č. 31: Itinerář Jana III. z Dražic v letech 1260-1269

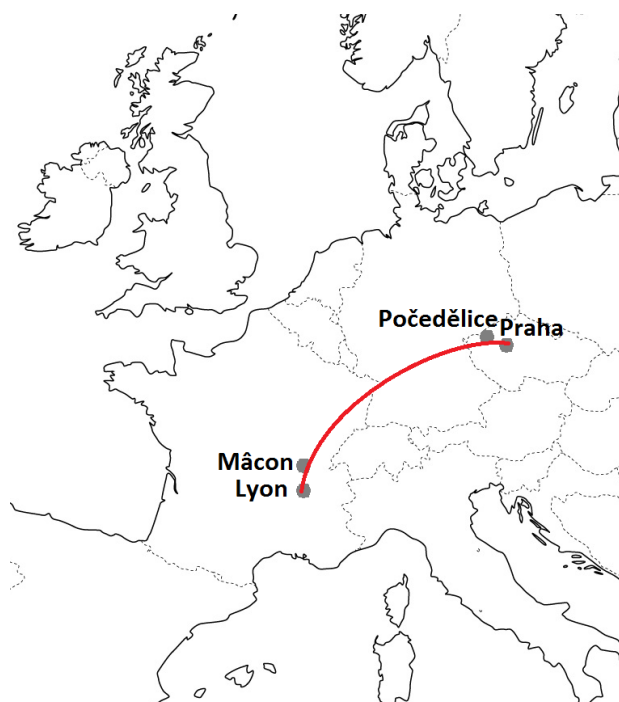
Zdroj: Vlastní zpracování.

Příloha č. 32: Itinerář Jana III. z Dražic v letech 1270-1278

Zdroj: Vlastní zpracování.

Příloha č. 33: Cesta Jana III. z Dražic na všeobecný církevní koncil do Lyonu

Zdroj: Vlastní zpracování.